

**Asociácia rodinných mediátorov Slovenska
v spolupráci s Vysokou školou zdravotníctva
a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.**

**MEDIÁTOR AKO SÚČASŤ INTERDISCIPLINÁRNEJ
SPOLUPRÁCE PRI RIEŠENÍ RODINNÝCH SPOROV II.**

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie

Bronislava Švehláková (ed.)

2020

**Asociácia rodinných mediátorov Slovenska
v spolupráci s Vysokou školou zdravotníctva
a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.**

**MEDIÁTOR AKO SÚČASŤ INTERDISCIPLINÁRNEJ
SPOLUPRÁCE PRI RIEŠENÍ RODINNÝCH SPOROV II.**

Zborník príspevkov a odborných textov z medzinárodnej vedeckej
konferencie konanej v Bratislave, 7.-8. februára 2020

Bronislava Švehláková (ed.)

2020

Zborník neprešiel jazykovou korektúrou.
Za jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú jednotliví autori.

Vydali: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.
v spolupráci s Asociáciou rodinných mediátorov Slovenska
Vydanie prvé, 2020

Editor: Ing. Bronislava Švehláková a kol.

Recenzent: prof. PaedDr. Milan Schavel, PhD.

ISBN: 978-80-972982-2-7

OBSAH:

Úvod (Ing. Bronislava Švehláková).....	5
Rozvoj interdisciplinárnej spolupráce ako jeden z pilierov tzv. Cochemského modelu (JUDr. Beáta Swanová)	9
Cochemská praxe v Českej republike (Mgr. Vladimír Polák).....	24
Poznanky a informácie o zavedení modelu interdisciplinárnej spolupráce na pilotných súdoch v obvode Krajského súdu v Prešove (JUDr. Antónia Kandravá).....	29
Prax okresného súdu Bratislava II (Mgr. Pavol Koiš)	38
Štatistiky prípadov riešených v rámci pilotného projektu	43
UPSVaR ako koordinátor interdisciplinárnej spolupráce (Mgr. Andrea Markovičová)	45
Rodičovská dohoda – obsah a proces jej schvaľovania súdom (JUDr. Dagmar Tragalová)	55
Psychológ ako súčasť interdisciplinárnej spolupráce (PhDr. Erika Tkáčová)	73
Motivace rodičov ke spolupráci s odborníkmi (Mgr. Milena Mikulková).....	77
Participace dítěte pohledem dětí, rodičů a profesionálů (PhDr. Robin Brzobohatý, Mgr. Ing. Martina Cirbusová, PhD.).....	87
Zkušenosti AMČR s mediací v České republice (PhDr. Tatjana Šišková).....	131
Závěry konference - sumár panelovej diskusie sudcov	141
Riešenie bez hádok, alebo o mojej ceste trpkým rozvodom a oslobodzujúcej mediácii (Michaela Dobšovič)	147

ÚVOD

Milí čitatelia, otvárate Zborník príspevkov, ktoré odzneli na IV. konferencii o rodinnej mediácii. Štvrtý ročník konferencie, organizovanej Asociáciou rodinných mediátorov Slovenska v spolupráci s Vysokou školou zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety sa konal v Bratislave, v dňoch 7. a 8. februára 2020. Partnermi podujatia boli Asociácia mediačných centier Slovenska a Asociácia mediátorov Slovenska.

Hlavnou témou bolo zhodnotenie dvoch rokov interdisciplinárnej spolupráce pri riešení sporov v rodinnom práve. Dlhoročné spory rodičov pri rozpade manželstva najviac ohrozujú psychický vývoj maloletých detí. Požiadavka na urýchlenie súdnych procesov, zrýchlenie súdnych konaní, vytvorenie dostatočného priestoru pre rodičov, aby čo najlepšie a rovnoprávne, otec aj matka, prevzali svoju rodičovskú zodpovednosť. To sú niektoré z tém, ktorými sa konferencia o rodinnej mediácii zaoberala.

Zborník tvorí súbor príspevkov autorov, ktorí su akceptovanými autoritami v danej problematike. Jednotlivé príspevky nemajú rigorózne stanovenú štruktúru. Zámerom sprostredkovania príspevkov v podobe akú sme od autorov obdržali bolo ponúknuť čitateľom odborníkov z praxe z radov mediátorov, sudcov, advokátov, psychológov, sociálnych pracovníkov, ale aj ďalších, najmä podnetný obsah pre konkrétnu prax v riešení rodinných sporov.

Konferenciu otvorili čestní hostia konferencie – rektor Paneurópskej vysokej školy, prof. Juraj Stern, na pôde ktorej sa podujatie uskutočnilo, verejná ochranyňa práv, prof. Mária Patakyová a štátna tajomníčka Ministerstva spravodlivosti SR Edita Pfundtner. Hostia ocenili prínos práce všetkých prítomných, ktorí sa venujú pomoci rodičom v sporoch o ich maloleté deti a zdôraznili význam mediácie, ktorá sa na Slovensku využíva už viac ako 15 rokov.

Tému interdisciplinárnej spolupráce na Slovensku v zborníku otvára JUDr. Beáta Swanová, advokátka, mediátorka, v súčasnosti pôsobiaca na Ministerstve spravodlivosti SR, odbor probácie, mediácie a prevencie kriminality. V svojom príspevku objasňuje, ako funguje cochemska prax na pilotných súdoch, ktoré sa do projektu zapojili.

V zborníku nájdete príspevok Mgr. Vladimíra Poláka, sudcu Okresného súdu Nový Jičín, ktorý ako prvý sudca aplikoval v Českej republike tzv.

„Cochemský model“. Prístup k rodičovským sporom sa od jeho zavedenia v okrese Nový Jičín výrazne zmenil. Niektoré spory úplne zanikli. Rodičia začínajú vnímať, že normálne je dohodnúť sa a nenechávať o svojich deťoch rozhodovať súd. Zdôraznil, že je nutné, aby mediátori dali o sebe vedieť, kde sú ich kompetencie, v čom môžu pomôcť.

Nasleduje príspevok sudkyne Krajského súdu Prešov, JUDr. Antónie Kandravej, v ktorom podrobnejšie popisuje prax súdov v Prešovskom kraji a tiež príspevok koordinátora Okresného súdu Bratislava II, Mgr. Pavla Koiša. Všetky zapojené súdy majú vytvorenú pracovnú pozíciu vyšší súdny úradník – koordinátor. Koordinátori z okresných súdov Bratislava II, Bratislava V, Prešov a krajského súdu Prešov predstavujú výsledky interdisciplinárnej spolupráce a jednoznačne potvrdzujú, že projekt významnou mierou prispieva k motivácii rodičov hľadať najlepšie riešenie pre ich deti. V zborníku na strane 43 sa nachádzajú neoficiálne štatistiky všetkých zapojených súdov k termínu konferencie.

Mgr. Andrea Markovičová, UPSVaR Poprad, vo svojom príspevku predstavuje Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny ako koordinátora interdisciplinárnej spolupráce.

JUDr. Dagmar Tragalová, riaditeľka Mediačného centra Poprad a prezidentka Asociácie mediačných centier Slovenska v svojom príspevku položila otázku: „Môže byť rodičovská dohoda ako výsledok mediácie schválená v celom rozsahu?“. Pre rodičov, ktorí sú v konflikte a podarí sa im dopracovať sa k rodičovskej dohode, sú veľmi dôležité detaily. To, či bude dieťa zverené matke alebo otcovi je pre nich rovnako dôležité ako to, kde bude dieťa chodiť do školy alebo akého vierovyznania bude. Z pohľadu práva to možné je. Prečo to zatiaľ nie je možné aj v praxi?

Nemenej zaujímavým príspevkom je predstavenie profesie psychológ, psychologičkou PhDr. Erikou Tkáčovou. Vysvetlila v ňom, ako môže psychológ byť nápomocný v tomto procese. Aj jej príspevok opätovne poukázal na opodstatnenosť interdisciplinárnej spolupráce.

Druhý deň konferencie patrilo českým kolegom. Mgr. Milena Mikulková je sociálny pedagóg, dlhodobo sa venuje pomoci rodinám v kríze. Veľmi názorne a pútavo predstavila prácu s rodičmi, ich motiváciu k spolupráci a spolurodičovstvu. Ak dieťa cíti pocit viny, nie je to preto, že si to vymyslelo. „Stoličková metóda“ pomáha vcítiť sa do kože dieťaťa, ktorému sa rozchádzajú rodičia a rúca sa mu svet. Po jej prednáške všetci prítomní

cítili potrebu dozvedieť sa o jej práci viac, veríme, že toto isté spôsobí aj príspevok v zborníku.

Posledným blokom celej konferencie bol príspevok Mgr. Ing. Martiny Cirbusovej a Mgr. Robina Brzobohatého z Mediačného centra Brno. O zapojení dieťaťa a vypočutí jeho hlasu sa vedú rozporuplné debaty. Kolegovia z Čiech poukázali na to, že vypočuť dieťa v mediácii je veľkým prínosom, nevyhnutné je ale byť na túto participáciu odborne aj ľudsky pripravený. Vedecky spracovaný príspevok na túto tému si môžete prečítať v zborníku na strane 89.

Konferencie sa zo zdravotných dôvodov nemohla zúčastniť PhDr. Tatjana Šišková, zakladateľka Asociácie mediátorov Českej republiky, pozdrav účastníkom konferencie a zhrnutie mediácie v Českej republike z pozície AMČR Vám prinášame v zborníku.

Panelovej diskusie sudcov zapojených pilotných súdov sa zúčastnili JUDr. Patrícia Železníková, Krajský súd Bratislava, JUDr. Antónia Kandravá, Krajský súd Prešov, Mgr. Katarína Mužilová, Okresný súd Bratislava II, JUDr. Dušan Miškovčík, Okresný súd Kežmarok a sudkyne Okresného súdu Prešov, JUDr. Eva Farkašová a JUDr. Sylvia Szabadošová. JUDr. Vladimír Polák ako moderátor diskusie v úvode zadefinoval jeho predstavu princípov spravodlivosti, ktoré sa musia dodržiavať aj pri aplikácii zásad tzv. Cochemského modelu v súlade s požiadavkami na spravodlivý súdny proces. Je zrejmé, že mnohé atribúty spravodlivosti práve aplikácia zásad Cochemského modelu pomáha naplniť možno viac, ako tradičné súdne konanie. Stručne by sa dali zadefinovať 4 atribúty spravodlivosti, ktoré musí konanie a celkovo aj činnosť súdu v súvislosti so zapájaním iných profesií ako súdov, sledovať: transparentnosť a predvídateľnosť, férovosť a rovnosť, rýchlosť a akceptácia rozhodnutia. Predmetom panelovej diskusie bola debata o princípoch, na ktorých má byť postavené rozhodovanie v poručenskej agende aj s akcentom na doterajšie skúsenosti sudkýň a sudcu, ktorí v panelovej diskusii reprezentovali súdy, zapojené do pilotného projektu. Týmto princípom sa podriaďujú konkrétne nástroje, ktoré tiež závisia od postupu jednotlivých súdov a môžu byť odlišné. Závery panelovej diskusie nájdete v zborníku ako záverečný výstup z konferencie.

Pohl'adom na mediáciu z opačnej strany – zo strany klienta, pani Michaela Dobšovič prinútila prítomných zamyslieť sa nad tým, ako vníma rodinný spor samotný rodič. Aké silné sú emócie pri rozpade rodiny, aká dôležitá je pomoc, ak príde citlivo, s naozajstnou snahou o pochopenie.

Tento príspevok bol určite najemotívnejším bodom celej konferencie a prinášame ho v plnom znení na záver tohto zborníka.

Veríme, že príspevky v tomto zborníku čitateľov aspoň čiastočne prenesú do atmosféry konferencie. Dva dni prednášok, zážitkov, polemík, otázok, ale hlavne dva dni v spoločnosti odborníkov, ľudí, ktorí svoju prácu robia inak. Ktorí pomáhajú rodičom nájsť najlepšie riešenie pre svoje deti, pretože oni to v návale emócií nie sú schopní. Dva dni istoty, že má význam robiť veci iným spôsobom aj keď za to nie je sláva ani ohodnotenie, len pocit, že sme kúskom prispeli k zmene.

Bronislava Švehláková

ROZVOJ INTERDISCIPLINÁRNEJ SPOLUPRÁCE AKO JEDEN Z PILIEROV TZV. COCHEMSKÉHO MODELU

Beáta SWANOVÁ

1. Úvod

Pojem „Cochemska prax“ alebo tiež „Cochemsky model“ je prevzatý z metodologického postupu sudcu Dr. Jürgena Rudolpha, ktorý propaguje tento model postupu súdu tak, ako ho vytvorili a zaviedli do praxe v 90-tych rokoch minulého storočia v meste Cochem (Nemecko). Zásady nového prístupu k poručenskej agende, vychádzajúce z tohto modelu, sa začali overovať na niektorých súdoch na Slovensku v rámci činnosti pracovnej skupiny, vytvorenej na MS SR v rámci projektu Procesno-organizačný audit MS SR a vybraných organizácií rezortu spravodlivosti, prac. skupina na tému „vhodné podmienky na súde pre rodinnoprávnu agendu“. Cieľom pilotného overovania je prijať návrhy pre zmeny v procesných postupoch súdov, ktoré aj cestou užšej spolupráce s odborníkmi z inej ako justičnej sféry majú smerovať k vyššej efektivite súdnych konaní v poručenskej agende. Za hlavné východisko tohto postupu sa považuje motivácia a podpora rodičov (účastníkov konania) zo strany súdov, oddelení sociálnoprávnych vecí a rodiny a soc. kurately a zo strany všetkých zainteresovaných odborníkov (advokátov, mediátorov, psychológov, pedagógov, sociálnych pracovníkov atď.), aby našli sami vhodné riešenie dohodou. Ďalej sa pri presadzovaní tohto prístupu docieli orientácia na najlepší záujem dieťaťa; rýchlosť súdneho konania resp. rýchlosť rozhodovania v otázkach týkajúcich sa maloletých detí zo strany súdu; lepšie zabezpečenie participatívnych práv detí vrátane zisťovania názoru dieťaťa na otázky, ktoré majú na dieťa priamy dopad, a to nielen súdom, ale aj všetkými ostatnými odborníkmi.

Zavedenie princípov tzv. Cochemskej praxe do postupu niektorých súdov na Slovensku sa začal vytvárať priestor pre efektívnu medziodborovú – interdisciplinárnu spoluprácu medzi súdmi a inými subjektami, ktoré sa podieľajú na riešení tzv. rodičovských sporov. Ide o súdne konania, kde súdy v rámci starostlivosti súdu vo veciach maloletých riešia spory, ktorých riešenie spadá do dispozície rodičov, teda kde rodičia môžu uzatvoriť rodičovskú dohodu. V zaužívanej terminológii sa takéto spory zjednodušene označujú aj skratkou „ÚPP“ – vychádzajúcej z pojmu úprava

rodičovských práv a povinností. Úprava práv a povinností k maloletým deťom je obligatórne riešená v rozvodových konaniach (ak sú v čase rozvodu deti rozvádzajúcich sa manželov maloleté) a tiež pri sporoch nezobášaných rodičov, ak úpravu rodičovských práv k maloletým deťom urobia predmetom sporu oni sami (rodič podá návrh na začatie konania) resp. ak začne konanie z úradnej moci.

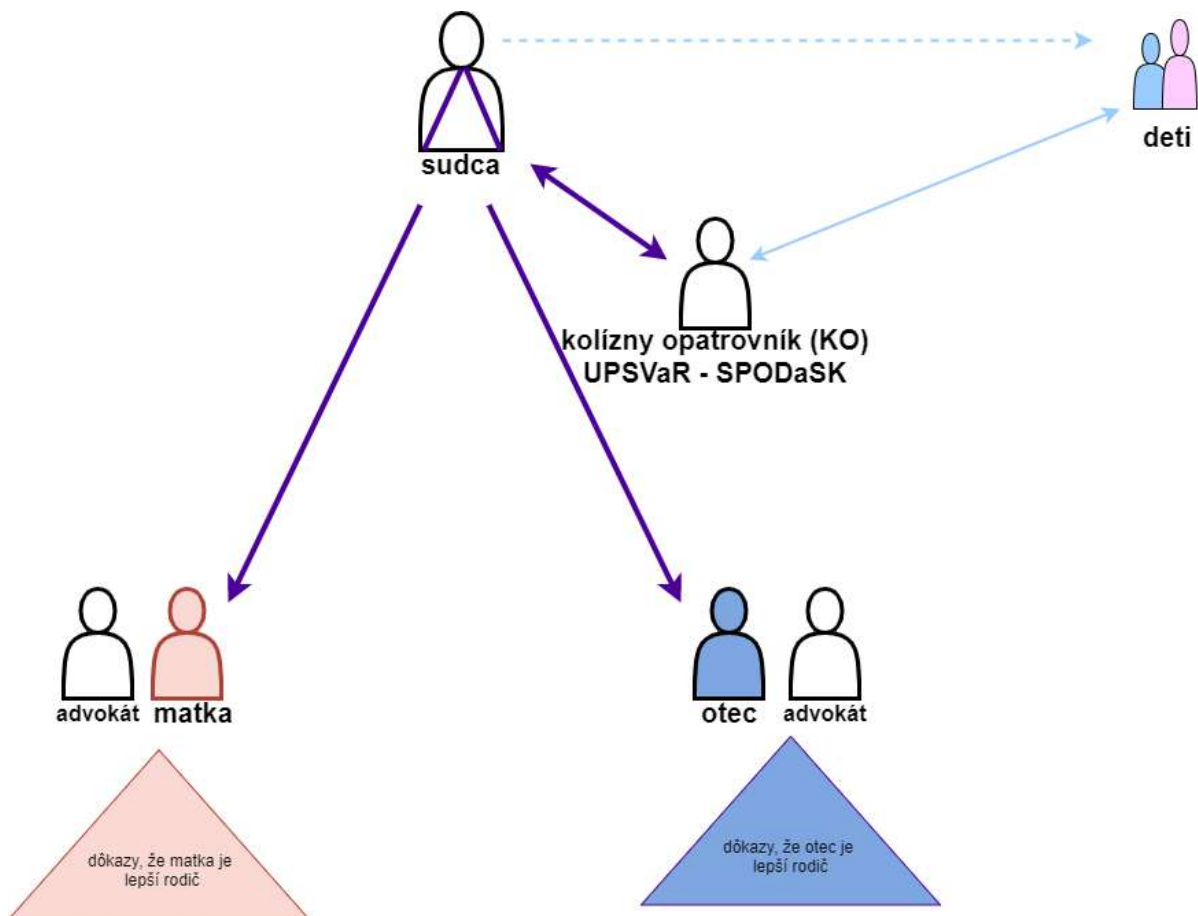
Predmetom tohto článku je popis postupu súdu a základné informácie o doporučenom postupe pre mediátorov ako jedného zo subjektov interdisciplinárnej spolupráce.

2. Zmena v prístupe k poručenskej agende

Po nadobudnutí účinnosti Civilného sporového poriadku (ďalej CSP) a Civilného mimosporového poriadku (ďalej CMP) sa začala zjavnejšie ako v predchádzajúcom období špecifikovať rozdielnosť prístupu súdu k sporovej a mimosporovej agende. Na rozdiel od prísne formálneho postupu podľa CSP, kde súd by mal vyhodnocovať iba tie tvrdenia a dôkazy, ktoré uvedú strany, CMP dáva možnosť súdom postupovať tak, aby sa zistil pravdivý obraz a zabezpečilo sa naplnenie verejného záujmu v agende starostlivosti súdu o maloleté deti, pričom v tejto oblasti sa ešte viac zdôraznil odlišný model riešenia sporov vzhľadom na účasť maloletých detí ako subjektov konania.

Zatiaľ sa ale nepremietli tieto zmeny dostatočne a väčšina odbornej verejnosti stále zotrváva na tradičnom náhľade na postup súdu v poručenskej agende.

Obrázok č. 1 Tradičný pohľad na súdne konania (ÚPP)

Hoci aj v tradičnom poňatí súdneho konania sudca prihliada na najlepši záujem dieťaťa a zisťuje (či už priamo alebo cestou kolízneho opatrovníka) názor dieťaťa na súčasnú situáciu a budúce usporiadanie jeho výchovy (napr. po rozvode rodičov), dieťa je často vnímané ako predmet sporu. Častokrát nie je dostatočne informované o svojich právach, nemá možnosť aktívne ovplyvniť situáciu. Najmä pri menších deťoch sa nevyužíva možnosť zistiť ich názory na to, ako prežívajú celú situáciu a ako si predstavujú vhodné riešenie pre seba. Pokiaľ nejde o deti, ktoré sa dostanú do systému starostlivosti z iného dôvodu (napr. sú sledované v CPPPaP kvôli zlým školským výsledkom) alebo pokiaľ rodičia sami nevyhľadajú odbornú pomoc, deti častokrát nemajú podporu, cítia sa osamotené, „medzi dvoma mlynskými kameňmi“ a volia rôzne stratégie, ako túto situáciu zvládať. Čoraz častejšie sa pritom poukazuje na to, že tieto negatívne zážitky s konfliktným prostredím (napr. počas rozvodového konania rodičov) a s tým spojenou bezmocnosťou ovplyvniť tento stav ovplyvňujú nielen budúci sociálny kontakt týchto detí v dospelosti (neschopnosť

udržať svoje manželstvo alebo partnerský vzťah) ale sú aj zdrojom rôznych chorôb, vedúcich až k úmrtiam.

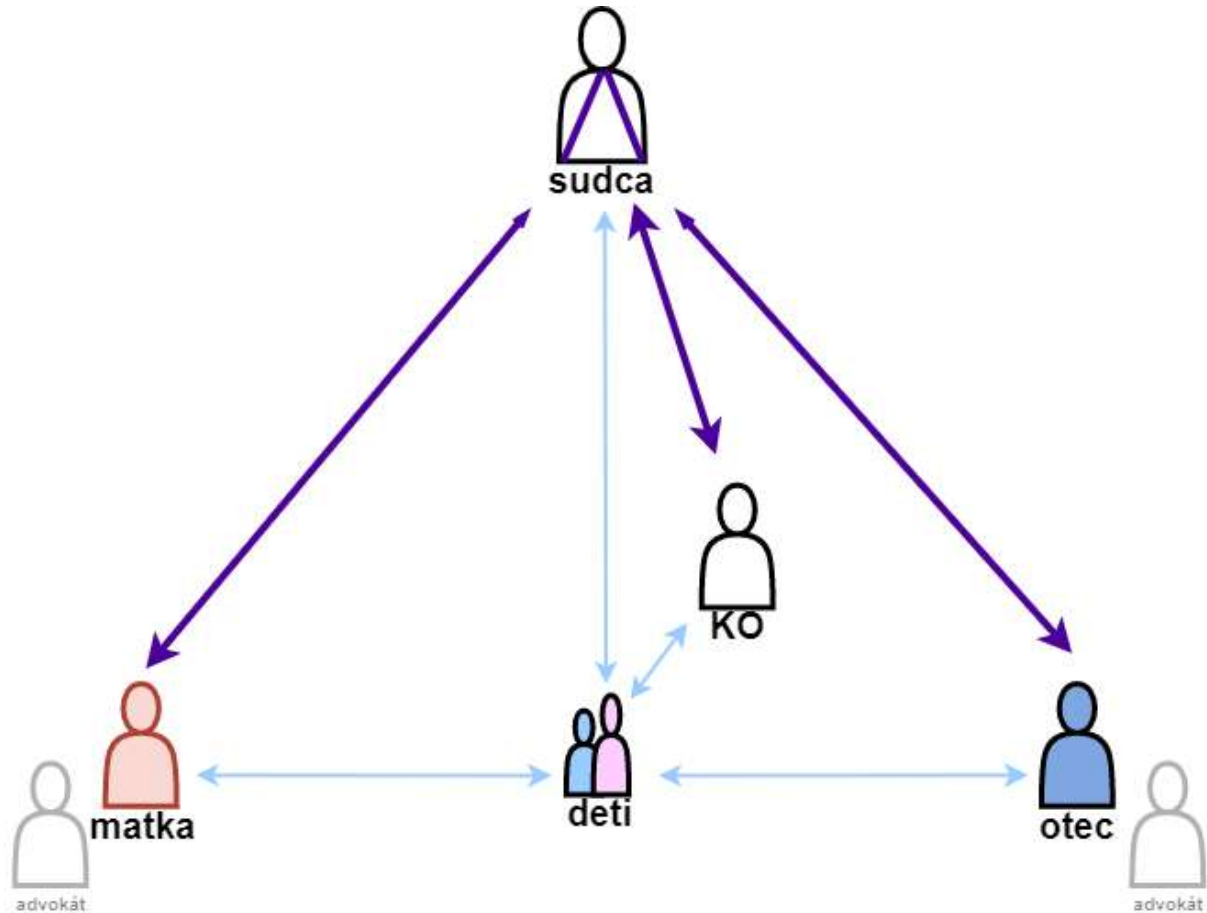
Znalecké dokazovanie je v reálnych podmienkach SR veľmi zdĺhavé, navyše podrobovanie sa znaleckému dokazovaniu obvykle diskvalifikuje dieťa z možnosti intervenčných zásahov na „zhojenie“ jeho negatívneho prežívania situácie.

Zo záverov rôznych odborných pozorovaní odborníkov z oblasti psychológie, ale aj z bežnej praxe advokátov a mediátorov je zrejmé, že rodičia vo vzájomnom konflikte nemajú obvykle potrebný odstup od partnerského konfliktu a prenášajú partnerské nezhody do svojich rodičovských postojov.

Vnímavosť na potreby detí pri rodičoch vo vážnom partnerskom konflikte je znížená, resp. vyhodnocovanie správania sa a tiež vyhodnocovanie názorov detí býva jednostranne skreslené v neprospech druhého rodiča. Pri dlhotrvajúcich sporoch resp. pri dlhotrvajúcich súdnych konaniach sa táto situácia obvykle ešte zhoršuje, pozorovaná je určitá patologizácia aj u tých rodičov, ktorí osobnostne nevykazujú žiadne poruchy správania (poruchy osobnosti).

Interdisciplinárna spolupráca a správny postup súdu by mal zabezpečiť, že deti v týchto sporoch nie sú iba objektom, ale plnoprávnym subjektom konania, sú v centre pozornosti a prioritne sa sleduje ich najlepší záujem. Rodičom je sprostredkovaný nezávislý pohľad na ich spor a nezávislé a objektívne hodnotenie, ako ich spor vplýva na deti. Odborná pomoc smeruje k tomu, aby rodičia skutočne zodpovedne pristupovali k deťom a snažili sa čo najviac obnoviť prípadne novým spôsobom nastaviť vhodnú formu komunikácie.

Obrázok č. 2 Aktuálny pohľad na súdne konanie (ÚPP)

3. Interdisciplinárna spolupráca

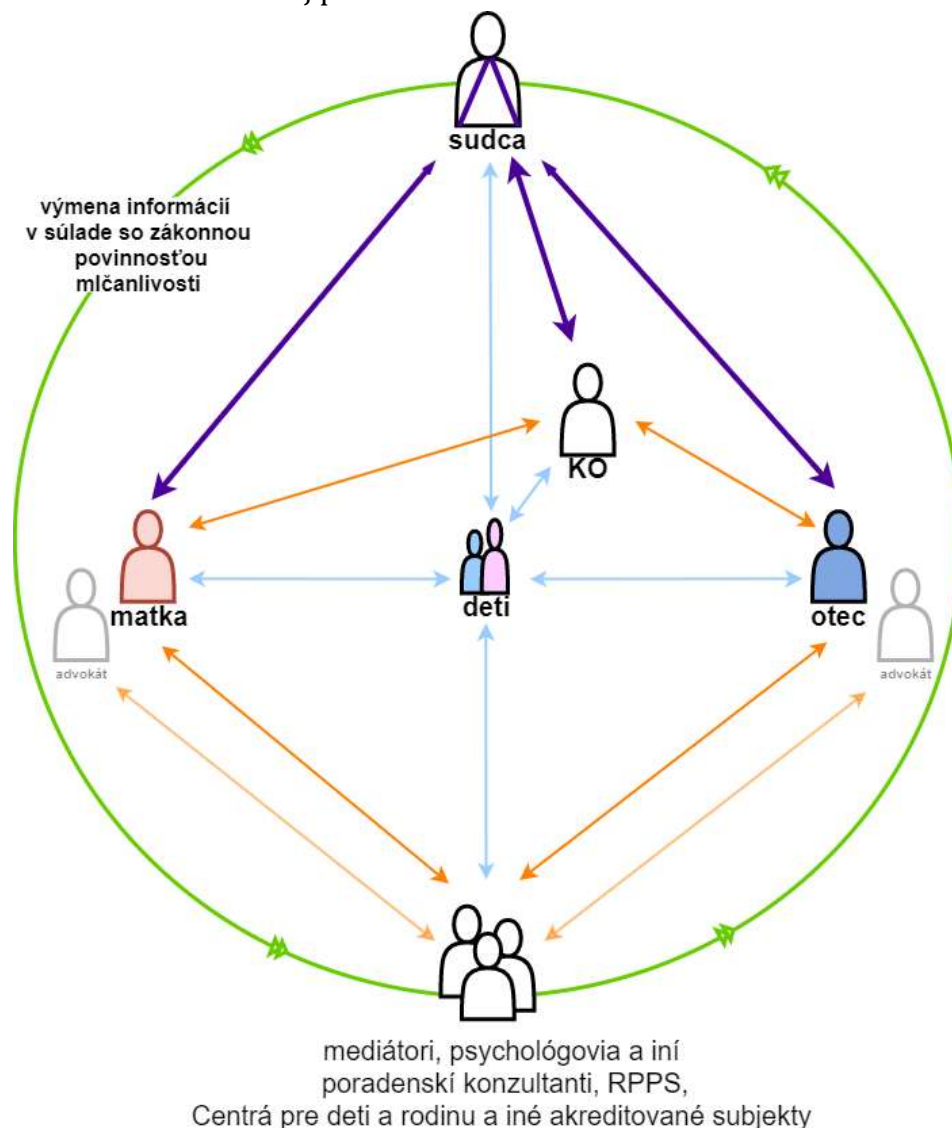
V sporoch rodičov je súd iba jedným (hoci rozhodujúcim) subjektom riešenia, častokrát je pred podaním žaloby na súd alebo paralelne so súdnym konaním zapojených do riešenia sporu viacerých iných subjektov. Najčastejšie ide o: Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny (UPS VaR), konkrétne oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (SPODaSK), mediátorov, advokátov, psychologov a iných poradenských konzultantov (vrátane rôznych štátnych alebo neziskových organizácií).

Tieto subjekty (najmä advokáti, poradenskí konzultanti, ktorí nepracujú s celou rodinou) bežne poskytujú služby každému rodičovi individualizovane, pričom ako primárne východisko berú tvrdenie jedného rodiča. Pokiaľ aj spolupracuje pri riešení viacerých subjektov (napríklad advokáti a mediátor), nemajú tieto subjekty nastavené jasné pravidlá vzájomnej komunikácie. Tak isto súd je okrem úzkej spolupráce s oddelením SPODaSK, ktoré vykonáva obvykle funkciu kolízneho opatrovníka, obvykle „informačne“ izolovaný, nemá informácie od ostatných subjektov, ktoré spor rodičov riešia napríklad aj paralelne so

súdnyh konaníh. Informácie získava iba od rodičov ako účastníkov konania, tieto sú niekedy skreslené resp. úmyselne interpretované neobjektívne. Súd nemá možnosť pravdivosť tvrdení strán verifikovať vzhľadom na zákonnú povinnosť mlčanlivosti väčšiny subjektov.

V systéme tzv. Cochemskej praxe je nastavený postup tak, aby sa tieto negatívne prvky v čo najväčšej miere eliminovali. Vyžaduje to ale aktívny prístup všetkých zapojených subjektov a tiež určité formálne zmeny v dokumentácii (napr. osobitné formulovanie Dohody o začatí mediácie, osobitné formulovanie informovaného súhlasu pri poskytovaní zdravotníckej starostlivosti zo strany psychológov, nastavenie komunikácie v rámci poskytovania právnych služieb advokátmi v súlade s ochranou práv klienta a v súlade s povinnosťou mlčanlivosti advokáta a podobne).

Obrázok č. 3 Model súdneho konania s využitím interdisciplinárnej spolupráce podľa zásad tzv. Cochemskej praxe

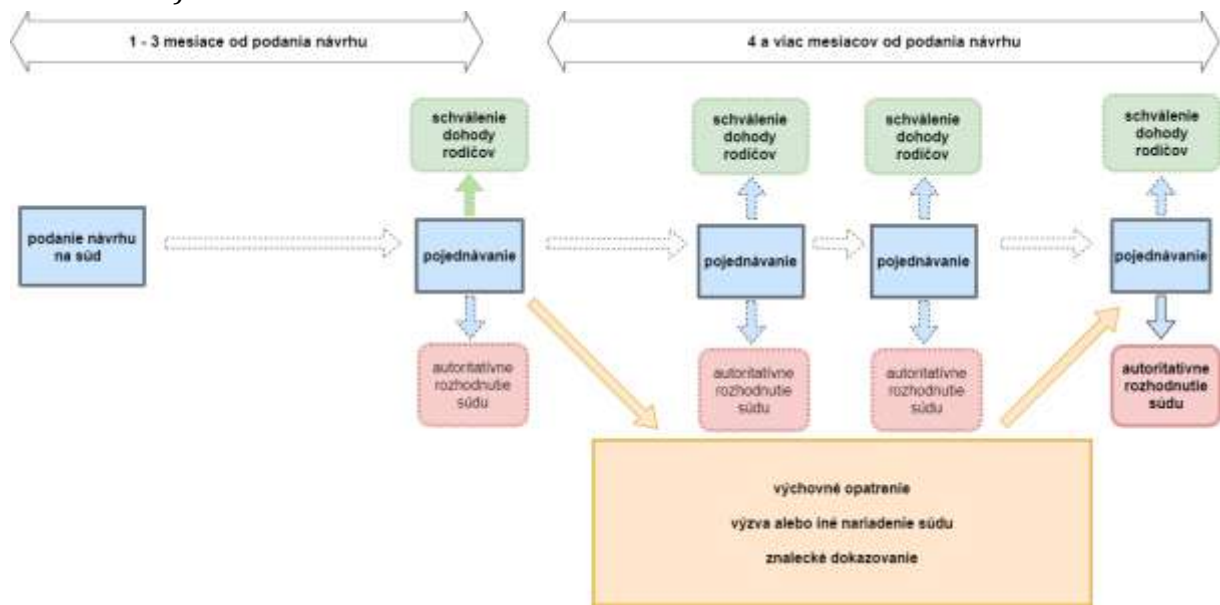
Hlavné ciele interdisciplinárnej spolupráce v súlade so zásadami tzv. Cochemskej praxe

1. smerovanie rodičov primárne k dosiahnutiu rodičovskej dohody, podpora a pomoc smerujúca k tomu, aby rodičia sami o budúcnosti svojich detí rozhodovali a aby boli schopní spolu komunikovať
2. eliminácia negatívnych dopadov dlhotrvajúcich súdnych konaní v poručenskej agende na maloleté deti
3. vzájomná výmena vedomostí a skúseností, smerujúca k vyššej miere odbornej starostlivosti zapojených subjektov

4. Zmeny v postupe súdov

Tradičné vedenie súdneho konania v zmysle CMP je smerované k objektívnemu zisteniu skutočností, potrebných pre rozhodnutie súdu, obvykle je jeho súčasťou aj zmierovacie konanie sudcu na začiatku prvého pojednávania. Nie je vylúčená aj odborná pomoc nad rámec činnosti oddelenia sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately (ktorá vykonáva obvykle úlohu kolízneho opatrovníka), obvykle však k nej súd pristupuje až po prvom pojednávaní, t.j. po vypočutí účastníkov (nie je samozrejme vylúčené napríklad nariadenie výchovného opatrenia súdom alebo orgánom SPODaSK aj v konaniach nezaradených do pilotného projektu aj v období pred prvým pojednávaním). Vo väčšine prípadov však účastníci do interakcie so súdom prichádzajú až počas prvého pojednávania a počas v období medzi podaním návrhu a pojednávaním prebieha iba písomná komunikácia (doručenie návrhu, vyjadrenie k návrhu resp. následné vyjadrenia a zabezpečovanie dôkazov jednak vyžiadaných súdom a jednak podporujúcich tvrdenia rodičov vo svojich písomných podaniach). Paralelne môže potrebné úkony vykonávať v rámci svojich kompetencií a povinností kolízny opatrovník (napr. prešetrenie pomerov v rodine, zistenie názoru dieťaťa).

Obrázok č. 4 Schematické znázornenie priebehu súdneho konania podľa CMP (vo veciach ÚPP)

Súd môže rozhodnúť už na prvom pojednávaní, aj keď nepríde k uzatvoreniu rodičovskej dohody. Počet pojednávaní nie je právnymi normami obmedzený.

Priebeh súdneho konania v súlade so zásadami Cochemského modelu

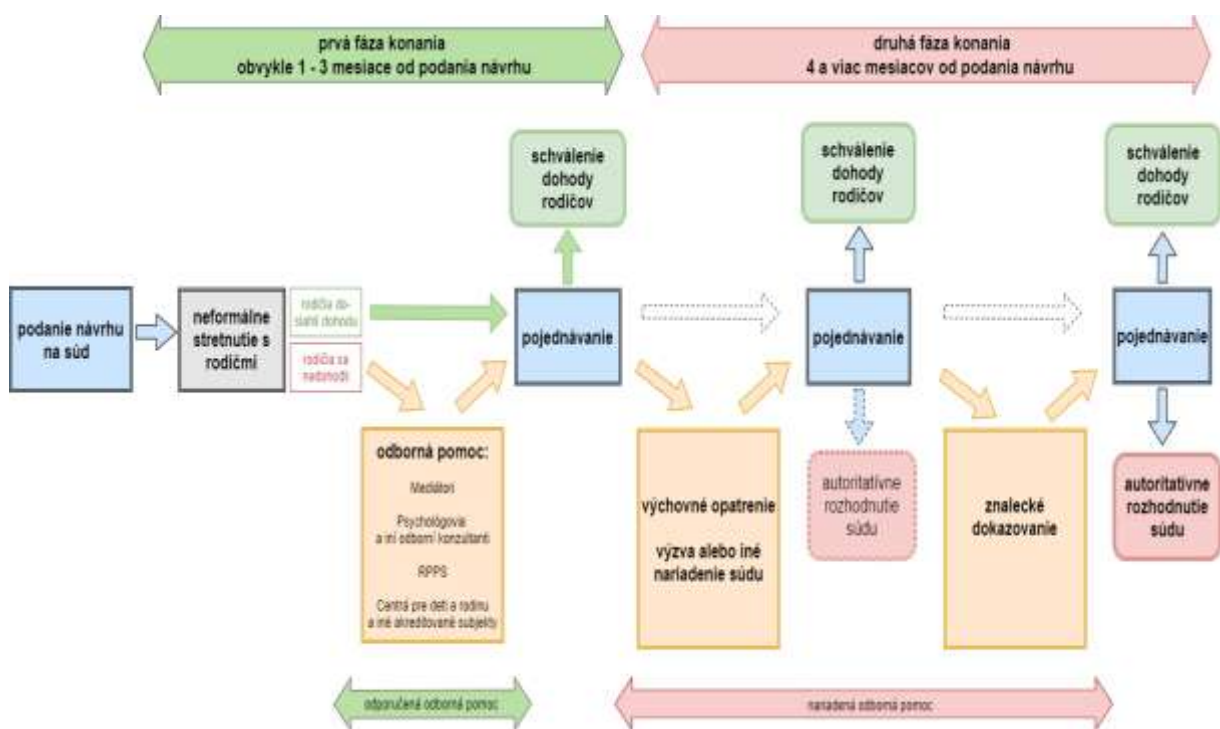
Hlavným východiskom, odlišujúcim „tradičné“ súdne konanie od pilotne overovaného nového prístupu súdov, je rozlíšenie súdneho konania na dve „fázy“.

Prvá fáza (podpora rodičov v snahe dosiahnuť rodičovskú dohodu vhodnou edukáciou a odporúčaním odbornej pomoci) začína od podania návrhu na súd a zahŕňa ustanovenie kolízneho opatrovníka, stretnutie rodičov pred vyšším súdnym úradníkom, ktorý má postavenie koordinátora a prvé pojednávania pred sudcom. V tejto fáze sa vyžaduje tak zo strany súdu ako aj zo strán všetkých zainteresovaných subjektov, ktoré pôsobia pri riešení sporu v súdnom konaní, podpora rodičov dosiahnuť dohodu.

Druhá fáza nastane v prípadoch, ak rodičia napriek podpore nie sú schopní sa dohodnúť. Vtedy súd musí v čo najkratšom čase vykonať potrebné dokazovanie a vo veci autoritatívne rozhodnúť. Počas druhej fázy (s výnimkou prípadov, v ktorých to je objektívne nevhodné alebo neúčelné), súd využíva nariadenie odbornej pomoci (obvykle ako výchovné opatrenie, výzvu alebo iné nariadenie súdu).

Ideálne by počet pojednávaní vo veciach, zaradených do pilotného projektu, nemal presiahnuť 2 max. 3 pojednávania. V období medzi pojednávaniami by mali byť rodičia v prvej fáze motivovaní (odporúčenie) a v druhej fáze povinní absolvovať odbornú pomoc, zameranú na zlepšenie ich komunikácie resp. zmiernenie dopadu ich konania na maloleté deti.

Obrázok č. 5 Schematické znázornenie priebehu súdneho konania podľa zásad Cochemského modelu

Hlavnou zmenou postoja sudcov, ktorá je spôsobilá ovplyvniť aj celkovú zmenu prístupu rodičov – účastníkov konania, je posilnenie rodičovskej zodpovednosti za riešenie sporu v maximálnej možnej miere v počiatku konania. Po uplynutí primeraného času, venovaného podpore rodičov uzatvoriť dohodu zo strany UPSVaR a súdu (aj s využitím služieb mediátorov, poradenských konzultantov - odborníkov na duševné zdravie, Centier pre deti a rodinu (CDR), neziskových organizácií poskytujúcich služby na úseku sociálno-právnej ochrany maloletých alebo venujúcich sa podpore rodičovských kompetencií), ak rodičia nie sú schopní sa dohodnúť, súd by mal v čo najkratšom čase rozhodnúť. Rýchlosť konania zabráni rozvoju konfliktu, pri väčšine prípadov je motivujúca pre účastníkov konania, nakoľko prípad chcú mať rýchlo vyriešený. Rýchlosť konania a kratší čas medzi pojednávaniami má potenciál vylúčiť taktické zdržiavanie zo strany jedného rodiča v tých sporoch, kde je pre jedného rodiča výhodné

robiť obštrukcie a predlžovať čas do konečného rozhodnutia (a kde v prípade zmareného pojednávania je ďalší termín stanovený s odstupom viacerých mesiacov).

Postup koordinátora (VSÚ)

Koordinátori (ak je na danom súde vytvorená táto pozícia) pôsobia v pilotnom projekte ako osoby zodpovedné za prvotnú edukáciu rodičov, pokus o dosiahnutie dohody a zároveň odporúčajú rodičom odbornú pomoc. Koordinátor je vyšší súdny úradník. Úvodné stretnutie pred koordinátorom je teda vždy spoločné, t.j. napriek formálnemu označeniu „informatívny výsluch“ sa jedná o spoločné stretnutie rodičov pred koordinátorom (ďalej „informatívne stretnutie s rodičmi, ISR“).

Ak nie je dosiahnutá rodičovská dohoda na stretnutí s koordinátorom, rodičom je odporučená odborná pomoc. Rodičom môže byť navrhnutá nasledovná odborná pomoc:

- mediácia podľa zákona 420/2004 Z.z. (odbornú službu poskytujú mediátori)
- Referát poradensko – psychologických služieb, odborná pomoc v subjektoch, akreditovaných podľa zákona o SPODaSK – štátne a neštátne Centrá pre deti a rodinu a iné neziskové organizácie a subjekty, služby poradenských konzultantov v oblasti psychológie prípadne v oblasti podpory rodičovských kompetencií.

Ak je rodičom odporúčaná mediácia, koordinátor im môže poskytnúť zoznam mediátorov, ktorí sa aktívne zapájajú do pilotného projektu interdisciplinárnej spolupráce (ak je pre daný región vytvorený), alebo im odporučí využiť všeobecný zoznam mediátorov, vedený MSSR. Rodičia buď sami alebo v spolupráci s koordinátorom si vyberú mediátora resp. určia spôsob jeho výberu (napr. najbližšie k ich bydlisku alebo podľa znalosti cudzieho jazyka a pod.). Koordinátor poučí rodičov, že mediácia je platená služba. V prípade, ak aspoň jeden rodič je v materiálnej núdzi, je možné využiť mediátora ustanoveného Centrom právnej pomoci, kedy je mediácia bezplatná, resp. čiastočne spoplatnená, vid' zákon č. 328/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi v spojení s vyhláškou MSSR č. 337/2011 Z. z. o odmene mediátora za výkon mediácia v súvislosti s poskytovaním právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi. V prípade, ak Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny má na dané obdobie vyčlenené finančné prostriedky v rámci svojich priorít na mediáciu, je

možné využiť bezplatné služby takto obstaraného mediátora (zoznam mediátorov, ktorí boli obstaraní verejným obstarávaním, vedie UPSVaR).

V prípade, ak koordinátor podľa priebehu neformálneho stretnutia dospeje k názoru, že je potrebné riešiť psychologickú stránku konfliktu, ktorá zabraňuje obnoveniu komunikácie medzi rodičmi, pre účel odporúčenej (dobrovoľnej) odbornej pomoci poskytne rodičom informácie o dostupných službách v tejto oblasti v závislosti na konkrétnej regionálnej spolupráci. Za týmto účelom by mal mať koordinátor vypracovaný zoznam poradenských konzultantov, pôsobiacich v danom regióne, spolu s charakteristikou ich služieb (vhodnosť tej ktorej špecializácie je ovplyvnená typom sporu, môže ísť o klinických psychológov, poradenských psychológov, psychoterapeutov, sociálnych pracovníkov, liečebných pedagógov, sociálnych pedagógov či iných odborníkov s ukončeným psychoterapeutickým výcvikom a praxou v párovej terapii). Väčšina komerčných poskytovateľov týchto služieb zverejňuje aj ceny za svoje služby.

Koordinátor môže využiť spoluprácu s Referátom poradensko – psychologických služieb (špeciálny referát Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny), kde ale môže byť dostupnosť služieb limitovaná z časového hľadiska, nakoľko vyťaženosť RPPS je značná. Pokiaľ je odporúčaná pomoc v akreditovaných subjektoch podľa zákona o SPODaSK, môže byť takáto odborná pomoc v závislosti na praxi toho-ktorého súdu a resp. koordinátora odporúčaná v kooperácii s UPSVaR – odd. SPODaSK, ktorý obvykle vykonáva aj funkciu kolízneho opatrovníka. UPSVaR vedie zoznam akreditovaných subjektov a má informácie o reálnych možnostiach týchto subjektov včas poskytnúť intervenciu.

Najmä ak je dieťa už sledované v Centre pedagogicko – psychologického poradenstva a prevencie (CPPPaP) je vhodné orientovať rodičov na spoluprácu aj so zamestnancom, ktorý s dieťaťom pracuje. S dieťaťom by mal pracovať pokiaľ možno iba jeden poradenský konzultant, neutrálne od postoja rodičov.

Nie je vylúčené aj odporúčenie mediácie a poradenstva paralelne, v tomto prípade si jednotliví odborníci spoločne s rodičmi prekonzultujú spôsob výmeny informácií (napr. mediátor a klinický psychológ).

V prípade, ak jeden alebo obaja rodičia napriek vysvetleniu závažnosti situácie nesúhlasia s využitím žiadnej formy odbornej pomoci, koordinátor to vyznačí v zápisnici, spis postupuje späť k sudcovi.

V niektorých prípadoch môže byť výsledkom činnosti koordinátora pred prvým pojednávaním aj späťvzatie návrhu na začatie konania, v tomto prípade bude konanie zastavené.

Postup sudcu v pilotnom projekte

Ak pred koordinátorom bola uzatvorená dohoda, súd na prvom pojednávaní túto dohodu schváli. Ak sa rodičia dohodli na späťvzatie návrhu na začatie konania, konanie sa zastaví.

Ak koordinátor oboznámil sudcu, že dohoda nebola dosiahnutá, na prvom pojednávaní sa sudca podľa okolností prípadu (vrátane vyhodnotenia doterajšieho správania sa rodičov, o ktorých sudcu informuje koordinátor) môže pokúsiť o uzatvorenie rodičovskej dohody. Ak rodičovská dohoda nie je uzatvorená, nariadi (napríklad formou výchovného opatrenia) využitie odbornej pomoci. Ak je potrebné stabilizovať situáciu, môže využiť neodkladné opatrenie ex offo, pričom konanie vo veci samej bude pokračovať. Ak sa pojednávanie odročuje, sudca vyzve na predloženie všetkých potrebných dôkazov, ktoré strany nezložili do spisu do termínu prvého pojednávania tak, aby mohol v prípade, ak sa do termínu druhého pojednávania rodičia napriek odbornej pomoci nedohodnú, už na druhom pojednávaní vec rozhodnúť, ak nebude potrebné nariadiť znalecké dokazovanie.

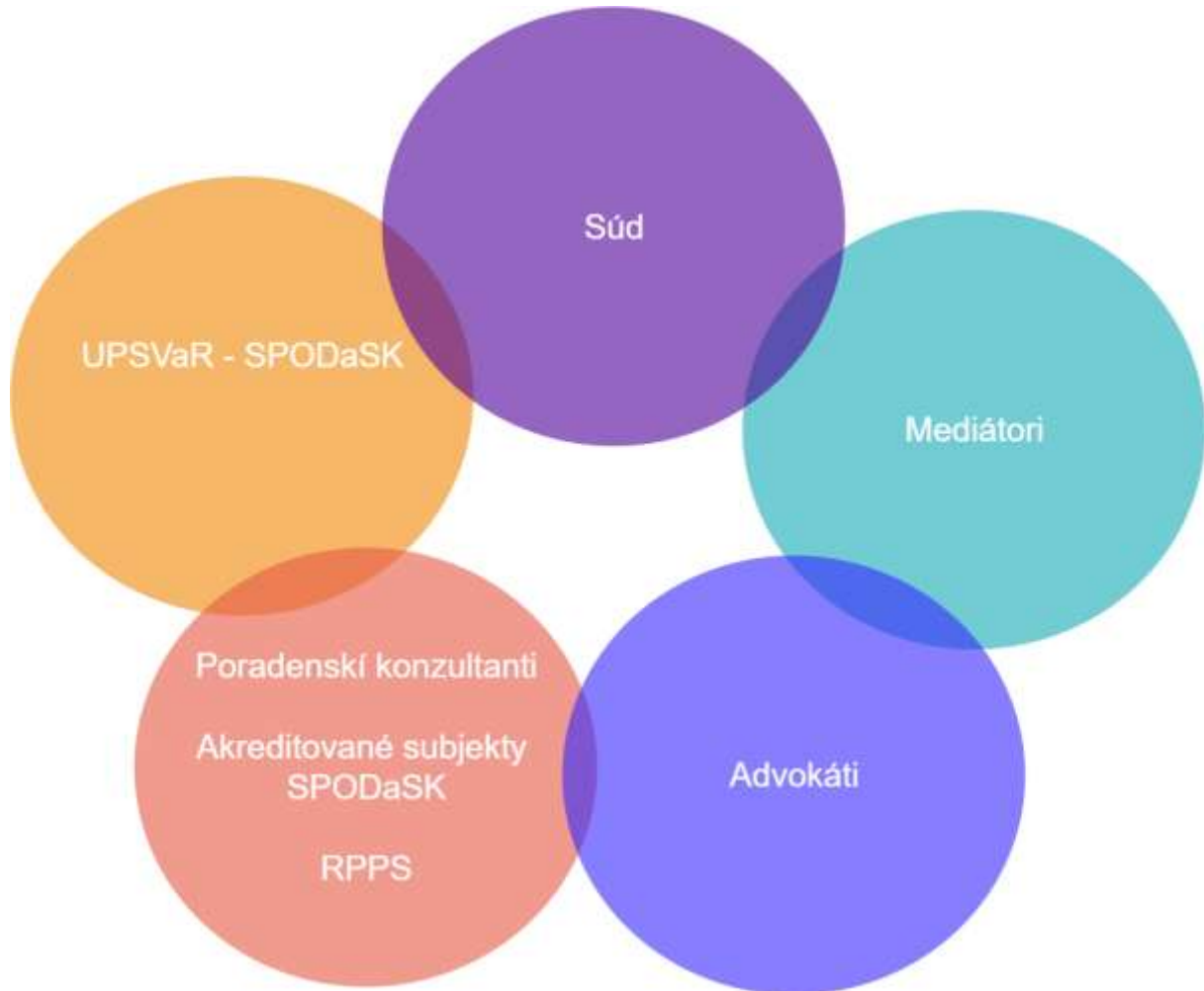
5. Postavenie mediátora v systéme interdisciplinárnej spolupráce

Základným východiskom interdisciplinárnej spolupráce je znalosť kompetencií jednotlivých subjektov. Zjednodušene sa dá nájsť 5 najpodstatnejších subjektov resp. skupín odborníkov, ktorí sa zapájajú do riešenia sporov rodičov. Okrem súdu ide o Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorý má dve pozície, jednak je orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, zároveň je ustanovovaný vo väčšine prípadov za kolízneho opatrovníka maloletého dieťaťa a jeho úlohou v tomto smere je hájiť záujmy detí.

Ďalej v systéme odbornej spolupráce vystupujú ostatné subjekty, akreditované podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately a ďalší odborníci na duševné zdravie detí aj dospelých, kam patria rôzni poradenskí konzultanti, vrátane klinických psychológov, liečebných pedagógov, psychoterapeutov atď.). Súčasťou interdisciplinárneho prístupu k poručenskej agende sú ďalej mediátori a advokáti, ktorí zastupujú v spore

rodičov ako účastníkov konania (zastupovanie detí advokátmi nie je zatiaľ v týchto typoch sporov zaužívané).

Obrázok č. 6 Subjekty interdisciplinárnej spolupráce

Je potrebné zohľadňovať, čo ktorá profesia má ako hlavnú „náplň práce“ a prípadné duplicitné kompetencie vykomunikovať tak, aby nevznikla nepriehľadná mapa. V systéme interdisciplinárnej spolupráce sú si všetky profesie rovnocenné. Hlavným rozlišovacím kritériom medzi poskytovaním služieb v poručenskej agende a ostatnými náplňami činností jednotlivých profesií je najlepší záujem maloletých detí, ktorý musí byť braný ako hlavné kritérium posudzovania správnosti a účelnosti postupu jednotlivého odborníka.

Mediátori sú v súčasnosti oslovovaní v pilotnom projekte zo strany účastníkov konania na doporučenie koordinátora alebo priamo sudcu. Mediátori by v rámci prípadov v pilotnom projekte mali dodržiavať najmä tieto pravidlá:

- Po kontaktovaní jednou stranou bezodkladne kontaktovať druhú stranu, podľa dohody s koordinátorom informovať koordinátora na požiadanie, či mediácia prebieha.
- Realizovať úvodné informatívne stretnutie (individuálne s každou, v prípade, ak je to vhodné, môže byť výnimočne aj prvé informatívne stretnutie spoločné).
- V Dohode o začatí mediácie modifikovať povinnosť mlčanlivosti osôb zúčastnených na mediácii tak, že ak rodičia neuzatvoria rodičovskú dohodu, mediátor im vyhotoví záverečný zápis a povinnosť mlčanlivosti osôb zúčastnených na mediácii nebude zahŕňať informácie v rozsahu tohto odsúhlaseného záverečného zápisu. Tento záverečný zápis môže byť využitý pre potreby súdneho konania. Povinnosť mlčanlivosti sa nebude vzťahovať ani na informácie o procesných aspektoch mediácie (viď nižšie). Mediátor má povinnosť mlčanlivosti v súlade s ustanovením § 5 zákona o mediácii zachovanú, povinnosť mlčanlivosti mediátora sa neuplatní iba v rozsahu zákonom predpísaných informácií, ktoré je povinný súdu zasielať. Ak účastníci mediácie majú záujem, aby sa využila interdisciplinárna spolupráca, V Dohode o začatí mediácie môžu účastníci a mediátor modifikovať povinnosť mlčanlivosti účastníkov mediácie a mediátora v dohodnutom rozsahu voči spolupracujúcemu poradenskému konzultantovi, advokátom pod.

Ak sa v mediácii dospeje k mediačnej dohode (Dohode o mediácii), strany predkladajú dohodu súdu na schválenie, resp. to môže urobiť na ich pokyn mediátor. Ak ide o vec, kedy sa rodičia dohodnú, že dosiahnutá dohoda nemusí podliehať schváleniu súdom, môže prísť na základe výsledku mediácie k späťvzatiu návrhu na začatie konania.

V prípade, ak strany nedospeli k celkovej dohode, mediátor vypracuje písomný zápis z mediácie, obsahom ktorého budú procesné aspekty mediácie: dátum stretnutí a dĺžka mediačných stretnutí, dôvod ukončenia mediácie (stručný popis dôvodu – napr. vyhlásením mediátora o nepokračovaní v mediácii, skončením z podnetu jednej strany alebo oboch strán, uplynutím dohodnutého času trvania mediácie - alebo odkaz na

príslušné ustanovenie zákona o mediácii) ďalej bude obsahom zápisu stručný popis, na čom sa účastníci dohodli a čo ostalo sporné. Zápis nesmie mať hodnotiaci charakter, musí byť vecný a objektívny. Ak z akéhokoľvek dôvodu strany zápis neodsúhlasia (napr. sa odmietnu dostaviť k mediátorovi), mediátor súd informuje v súlade s ustanoveniami konkrétnej Dohody o začatí mediácie o priebehu mediácie z hľadiska procesných aspektov. Zápis v tom prípade nebude obsahovať skutočnosti, ktoré sa síce v mediácii prerokovávali, ale na vyriešení ktorých sa strany nedohodli. Mediátor by mal viesť spoločné rokovania účastníkov efektívne, podporovať vecnú komunikáciu rodičov, presmerovať rodičov od hájenia pozícií na formulovanie vlastných

6. Záver

Na súdoch, ktoré implementujú nové postupy, inšpirované Cochemským modelom, podľa priebežných informácií zo strany sudcov a koordinátorov, ktoré odozneli na odborných podujatiach, venovaných tejto téme, došlo k skráteniu dĺžky súdnych konaní v porovnaní s dĺžkou konaní na týchto súdoch pred začatím aplikovania pilotného projektu a k vyššiemu percentu dosiahnutiu rodičovskej dohody v čase medzi začatím súdneho konania a prvým pojednávaním. Je evidentné, že zapojenie špecializovaných vyšších súdnych úradníkov v pozícii koordinátorov je významné najmä pri súdoch s vyšším nápadom vecí na jedného sudcu, kde prvé pojednávanie bolo pred vytvorením funkcie koordinátora vytýčené s odstupom niekoľkých mesiacov od podania návrhu.

Zároveň je možné ako pozitívny efekt vyhodnotiť aj aktivity advokátov, mediátorov a poradenských konzultantov v regiónoch pilotných súdov, ktorí postupne nastavujú pravidlá pre rozvoj interdisciplinárnej spolupráce pri efektívnom dosahovaní rodičovských dohôd aj na úrovni poskytovania právnych služieb, mediačnej činnosti a činnosti poradenských konzultantov. V niektorých krajských mestách už v r. 2019 prebehli spoločné stretnutia jednotlivých subjektov a profesií, kde sa nastavujú konkrétne postupy v závislosti na danom regióne

Kontakt na autora:

JUDr. Beáta Swanová

oddelenie probácie a mediácie MS SR

beata.swanova@justice.sk

COCHEMSKÁ PRAXE V ČESKÉ REPUBLICE

Vladimír POLÁK

V České republice stále roste počet soudců, kteří projednávají a rozhodují věci rodinného práva soukromého (péče o nezletilé dítě, výživa nezletilého dítěte, styk s nezletilým dítětem a věci pro dítě významné, na nichž se rodiče nemohou dohodnout – volba bydliště, školského zařízení apod.) metodou interdisciplinární spolupráce inspirované cochemskou praxí. Jednotlivé soudy se různí v konkrétních postupech, zohledňují přitom svá specifika, jako jsou například dostupnost odborné pomoci, skladba obyvatel, velikost soudu. Z mnoha diskuzí s kolegyněmi a kolegy je však zřejmé, že všichni v praxi řešíme velmi podobné problémy. V současné době lze zmínit tři zásadní:

1. Přetrvávající nevědomost rodičů o právní úpravě rodičovské odpovědnosti (a jejím naplňování v reálném životě), o možnostech úpravy poměrů k nezletilým dětem po rozpadu soužití rodičů, o potřebách dětí při rozpadu soužití rodičů.
2. Detekce zdroje konfliktu rodičů a nalezení odpovídající odborné pomoci.
3. Naplnění participačních práv nezletilých dětí.

Chceme-li po rodičích, aby byli schopni dohodnout se na budoucnosti jejich dítěte, a má-li být taková dohoda v nejlepším zájmu dítěte, musí mít rodiče relevantní informace a znalosti o tom, co je „normální“, co je pro jejich dítě nejlepší. Problém je, že v těchto otázkách nepanuje nejen celospolečenský konsenzus, ale na mnohých věcech se neshodnou ani významní odborníci z předmětných oborů. Typicky to lze demonstrovat na střídavé péči o dítě. Je pro děti vhodná nebo nevhodná? Je pro dítě důležitější mít stálé prostředí nebo stálé rodinné vazby? Od kolika let lze střídavou péči zvažovat? Spektrum odpovědí soudců, sociálních pracovníků, psychologů a dalších odborníků bude velmi široké, často v rozsahu od bezvýhradné podpory po úplné zavržení. Jak se potom mají orientovat a rozhodnout „obyčejní“ rodiče. Praxe ukazuje, že u soudů, kde se do interdisciplinárního projednávání a rozhodování věcí rodinného práva soukromého zapojil celý opatrovnický úsek a funguje jednotná edukace rodičů, tedy že od všech zúčastněných subjektů rodiče dostávají totožné

informace, dochází postupem času k celkové změně společenské situace. Jednoduše se „rozkřikne“, co soudci a další odborníci považují za normální a v těchto intencích začnou rodiče (a případně jejich advokáti) uvažovat a jednat. Jak takového stavu dosáhnout? Pracovně jsme si tento postup nazvali jako „vytváření rámce normalnosti“. Ideálně by měl být tvořen ve třech stupních. V tom prvním se jedná o vyvolání odborné, multioborové diskuze nad problémy uspořádání poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozpadu svazku jejich rodičů a vygenerování elementárních závěrů, na kterých se daní odborníci shodnou. V České republice se podařilo při Justiční akademii institucionalizovat rodinněprávní sympozia. Jedná se o otevřenou platformu soudců všech stupňů (okresní, krajské, Nejvyšší soud a Ústavní soud), kteří diskutují v počtu cca 15-ti osob na předem určené téma, ke kterému mají vyjádření předních odborníků z oboru psychologie, sociálních prací a teorie práva. Závěry sympozií zveřejňuje na svých webových stránkách Nejvyšší soud, formou školení jsou s nimi seznamováni opatrovníčtí soudci, jsou doručovány krajským úřadům. Jedná se o určitou formu soft law. Pro příklad opět téma střídavé péče. Před rodinněprávním sympoziem na toto téma Justiční akademie zorganizovala panelovou diskuzi ke střídavé péči, na kterou přijali pozvání špičkový čeští psychologové a sociologové. Závěry těchto odborníků byly podkladem pro následné závěry soudců, kteří se sympozia účastnili. Závěry jsou následující:

A) Základní potřebou dítěte je mít a rozvíjet vztahy s oběma rodiči. Případné narušení vztahu k jednomu z rodičů je jedním z nejzávažnějších následků rozpadu rodiny.

B) Potřebu dítěte mít a rozvíjet vztah s oběma rodiči po rozpadu jejich svazku zpravidla naplní takové uspořádání poměrů dítěte, při kterém jsou do života dítěte ekvivalentně zapojeni oba rodiče. O tom je vhodné rodiče edukovat.

C) Až na výjimky nemá na duševní zdraví dítěte a jeho další vývoj negativní dopad samotná forma péče, ale především intenzivní konflikt jeho rodičů, zejména ten konflikt, který bezdůvodně směřuje k narušení vazby dítěte k jednomu z nich.

D) Neochota či neschopnost rodičů vzájemně komunikovat, ani jejich partnerský konflikt nejsou apriori kontraindikací střídavé péče. To platí i o nesouhlasu jednoho rodiče se střídavou péčí.

E) Jsou to primárně rodiče, kdo rozhodují o osudu svého dítěte. - Stát je povinen v rámci pozitivního závazku na ochranu rodinného života poskytnout

rodičům podporu při deeskalaci rodičovského konfliktu a při snaze o nalezení takové úpravy poměrů k jejich dítěti, která bude v jeho nejlepším zájmu.

F) Interdisciplinární spolupráce zúčastněných subjektů (soudy, orgány sociálněprávní ochrany dětí jako opatrovník, poskytovatelé odborné pomoci) se jeví jako vhodná metoda podpory rodičů při řešení věcí rodinného práva soukromého.

G) Při rozhodování o svěřením dítěte do péče soud v rámci zákonných kritérií může zohlednit též, jakým způsobem rodiče přistoupili k doporučené a uložené odborné pomoci; zda po ošetření emocí a proběhlé edukaci dokáží lépe zohlednit zájem dítěte; faktické projevy rodičovských kompetencí zaznamenané před soudem, orgánem sociálně-právní ochrany dětí a poskytovateli odborné pomoci; jak rodiče dodržují zatímní dohody popř. dříve vypracovaný rodičovský plán.

Všechny závěry jsou podrobně odůvodněny, a to i s odkazem na relevantní odbornou literaturu a judikaturu (blíže na: [http://nsoud.cz/judikatura/ns_web.nsf/0/525C1B52645C2CC2C125852200422202/\\$file/3._symposium_z%C3%A1v%C4%9Bry_Final.pdf](http://nsoud.cz/judikatura/ns_web.nsf/0/525C1B52645C2CC2C125852200422202/$file/3._symposium_z%C3%A1v%C4%9Bry_Final.pdf)).

Právě závěry rodinněprávních symposií mohou sloužit jako podklad pro druhý stupeň „vytváření rámce normálnosti“. V tomto stupni je vhodné, aby se na tom, co je „normální“, shodli všichni, kteří se podílí na projednávání a rozhodování věcí rodinného práva soukromého v rámci daného soudního obvodu. Ukazuje se, že úspěšnost interdisciplinární spolupráce je závislá na jednotném postupu a jednotné edukaci zúčastněných subjektů vůči rodičům. Lze doporučit, aby definování „rámce normálnosti“ bylo jednou z náplní pravidelného setkávání interdisciplinárních týmů. Se zásadami, které interdisciplinární tým přijme, by měla být veřejnost seznámena, např. na webových stránkách soudu, formou letáku apod. Shoda interdisciplinárního týmu by měla panovat v otázkách ekvivalentního zapojení obou rodičů do života dítěte, kontaktů nerezidentního rodiče s dítětem, výše výživného, protiprávního výkonu rodičovské odpovědnosti, rodičovských obstrukcí atd. Ve třetím stupni by v rámci edukace potom měli být s tím, co je „normální“, seznámeni rodiče, a to již s přihlédnutím k jejich konkrétní rodinné situaci.

Již bylo zmíněno, že dalším velkým tématem je detekce zdroje konfliktu rodičů a nalezení odpovídající odborné pomoci. Proč vlastně při rozpadu soužití rodičů dochází k jejich konfliktům ohledně uspořádání poměrů společného nezletilého dítěte? V praxi se nejčastěji vyskytují tři typy

rodičovských konfliktů. První má svůj primární zdroj v samotném partnerském vztahu (dále jen vztahový konflikt). Primární zdroj druhého typu rodičovského konfliktu můžeme nalézt v po rozvodovém/po rozchodovém vypořádání majetkových poměrů rodičů (dále jen majetkový konflikt). V obou těchto případech je nezletilé dítě (respektive úprava poměrů k němu) zbraní jednoho rodiče proti druhému. Typická jsou jednání opouštěného rodiče, který se snaží partnera za opuštění potrestat omezením kontaktů s dítětem; nebo „výhružka“ některých rodičů střídavou péčí při dělení majetku. Poslední typ konfliktu má svůj původ v odlišném hodnotovém pohledu na různé formy péče (dále jen hodnotový konflikt). Někteří rodiče jsou pod vlivem svého společenského prostředí, populárně „vědeckých“ vyjádření odborníků, sdělovacích prostředků bytostně přesvědčeni o (ne)vhodnosti určité formy péče o dítě – zpravidla se jedná o vnitřní přesvědčení matek o nevhodnosti střídavé péče. V praxi se jednotlivé typy rodičovských konfliktů mohou různě kumulovat. Má-li interdisciplinární spolupráce za cíl dovést rodiče k dohodě, musí se všechny zúčastněné subjekty podílet na snaze o deeskalaci konfliktu rodičů. Zde vyvstává zásadní otázka: Kdo je v procesu interdisciplinární spolupráce odpovědný za detekci příčin rodičovského konfliktu a tomu odpovídající doporučení či uložení adekvátní odborné pomoci? Je třeba zdůraznit slovo adekvátní. Právě typ rodičovského konfliktu totiž predikuje volbu konkrétní odborné pomoci. Je zřejmé, že terapie psychologa může být velmi úspěšná při práci s rodiči ve vztahovém konfliktu, nevhodná bude naopak při snaze o deeskalaci konfliktu hodnotového. V rámci obvodu Okresního soudu v Novém Jičíně vycházíme z předpokladů, že 1) za výsledek soudního řízení je odpovědný soudce a 2) nejúčinnější metodou obecné deeskalace rodičovského konfliktu je edukace rodičů. Jedná se o komplex psycho-sociálně-právního poradenství s využitím mediačních technik. Taková edukace rodičů dokáže v nejobecnějším rozsahu alespoň základně ošetřit příčiny všech shora zmíněných typů rodičovských konfliktů; což je dostačující pro většinu rodičů. Soud (a není-li zahájeno soudní řízení tak orgán sociálně-právní ochrany dítěte) proto vždy v první řadě rodičům doporučí absolvování edukačního programu. Pokud tento program nevede k dohodě rodičů, soudce na základě jim detekované příčiny konfliktu ukládá povinnost další odborné pomoci, bere přitom v úvahu doporučení toho, kdo vedl edukační program rodičů.

Posledním současným velkým tématem je zapojení nezletilých dětí do procesu rozhodování soudu ve věcech rodinného práva soukromého. Cochemské praxi bylo vytíkáno, že v podobě, jaké se formovala před čtvrtstoletím, neakcentovala dítě jako subjekt, který by měl na projednávání a rozhodování věci participovat. Dítě bylo vnímáno jako objekt dohody rodičů. Ve stávajícím společenském a právním prostředí je názoru a přání dítěte dáván stále větší význam. Do pomyslného střetu se tak mohou dostat právo na ochranu rodinného života (stát má do rodinného života zasahovat pouze v případech, kdy je nezbytně nutné) s právem dítěte participovat na soudním řízení, které se ho (a jeho budoucího života) bezprostředně týká. Nikdo zřejmě nezpochybní, že v případě sporu rodičů ohledně formy péče o 13-ti leté dítě by takové dítě mělo být vyslyšeno přímo soudem. Co ale v případě, že rodiče stejně starého dítěte avizují dohodu a tvrdí, že se takovou dohodou již rok řídí, že jejich dítě s ní souhlasí a je spokojeno? Má být dítě slyšeno před soudem? Není to už neoprávněný zásah do rodinného života? Má takové dítě před soudním jednáním vyslyšet i jeho kolizní opatrovník (to aby před soudem mohl kvalifikovaně hájit jeho zájmy)? Má být dítě vyslyšeno i ve věcech výživného, ve kterých je též účastníkem řízení? Na tyto otázky dnes nemá česká justice sjednocený názor, kraj od kraje se liší též přístup kolizních opatrovníků.

Tento krátký příspěvek nemá ambice podrobně se věnovat shora uvedeným tématům. Jde jen o nástin problémů, se kterými se v rámci interdisciplinární spolupráce v rodinném právu soukromém potýká česká justice. Jsem přesvědčen, že cochemská praxe i při řešení těchto problémů ukáže svou silnou stránku, a sice schopnost dynamicky reagovat na společenské a právní změny a podporovat rodiče při nalézání takových řešení, která jsou v nejlepším zájmu jejich dětí.

Kontakt na autora

Mgr. Vladimír Polák

Okresní soud v Novém Jičíně, Tyršova 3, 741 01 Nový Jičín, Česká republika

V.Polak@osoud.nji.justice.cz

POZNATKY A INFORMÁCIE O ZAVEDENÍ MODELU INTERDISCIPLINÁRNEJ SPOLUPRÁCE NA PILOTNÝCH SÚDOCH V OBVODE KRAJSKÉHO SÚDU V PREŠOVE

Antónia KANDRAVÁ

Cieľom príspevku je ozrejniť poznatky o tom, ako sa realizoval model interdisciplinárnej spolupráce zavedený v našich podmienkach v určitých konaniach súdov starostlivosti o maloleté deti počas kalendárneho roka, ktorý uplynul od zapojenia troch pilotných súdov v obvode Krajského súdu v Prešove do tohto projektu. Vysloviť hodnotenia a úvahy vedúce k záveru o tom, kam ďalej kráča model interdisciplinárnej spolupráce z pohľadu odvolacieho súdu.

Ministerstvo spravodlivosti SR v roku 2017 uzatvorilo zmluvu s Radou Európy, ktorej obsahom bolo uskutočnenie auditu slovenského súdnictva organizáciou CEPEJ. Projekt spolupráce s CEPEJ mal na základe objektívnych kritérií stanoviť akúsi diagnózu slovenského súdnictva a pomôcť pri odporúčaní k efektívnym riešeniam. Výsledkom mal byť efektívnejšie fungujúci súdny systém. V rámci expertov CEPEJ sa vytvorila sa aj pracovná skupina pre rodinnoprávnu agendu, ktorej cieľom bolo a je pracovať na vytvorení nového postupu na súdoch v konaniach rodinnoprávnej agendy, ktoré budú vyskúšané v praxi na tzv. pilotných súdoch. Cieľom by malo byť rýchlejšie rozhodovanie vo veciach maloletých, ale aj kvalitnejšie. Výrazným rozdielom oproti doterajšej činnosti boli okolnosti týkajúce sa toho, že súdy vo vybraných konaniach začali pracovať v inom režime. Do projektu sa zapojili dva súdy okresné a odvolací súd, boli prizvaní zástupcovia Úradu práce sociálnych vecí v Prešove a Kežmarku a mediátori. Na prvom pracovnom stretnutí týchto subjektov na pôde Krajského súdu v Prešove na ktorom od 1.9.2019 bol zriadený špecializovaný senát vybavujúci rodinnoprávnu agendu boli predstavené princípy tejto spolupráce, model fungovania, subjekty interdisciplinárnej spolupráce, vychádzajúc z modelu Cochem. Cieľom nielen Cochemskej praxe, ale akýchkoľvek metód a postupov založených na interdisciplinárnej spolupráci je blaho dieťaťa. Na konci konania by mali stáť rodičia schopní spolu komunikovať, dohodnúť sa v najlepšom záujme spoločného dieťaťa, rodičia, ktorí sú si vedomí toho, že svojmu dieťaťu nesmú svojím vyhroteným vzťahom ubližovať, a že je ich povinnosťou sa kvôli

spoločnému dieťaťu k sebe chovať slušne a spolu komunikovať aspoň o potrebách dieťaťa. Výsledkom takého konania by malo byť dieťa, ktoré ani po rozchode či rozvode svojich rodičov ich nemusí stratiť. Cochemská prax nie je statickým modelom. Cochemská prax je ako ozubené kolieska hodinového strojčeka, kde každý diel do seba s maximálnou presnosťou zapadá a je v neustálom pohybe. Je to v podstate stroj času dieťaťa, ktorý tiká na poplach proti jeho odcudzeniu. Každé ozubené koliesko potom v prenesenom význame predstavuje účastníkov tohto procesu. Sú to sociálni pracovníci, mediátori, kolízni opatrovníci, advokáti, súdni znalci a samotní sudcovia.

Úloha zákonného sudcu a „koordinátora projektu“

Stanovili sa základne ciele:

1. Konanie vo vybraných veciach rodinného súkromného práva skončí primárne uzavretím a schválením dohody rodičov, ktorá je v záujme dieťaťa.
2. Vytvorenie procesného modelu lokálnej spolupráce zúčastnených subjektov a inštitúcii pri riešení vecí rodinného práva súkromného a zefektívnenie ich spolupráce.
3. Zníženie počtu súdnych konaní vo veciach rodinného práva súkromného a skrátenie doby trvania týchto súdnych konaní.

Vymedzil sa okruh súdnych konaní, v ktorých sa zavedie predmetný model: konania vo veciach starostlivosti súdu o maloletých, úprava výkonu rodičovských práv a povinností, výživa maloletého, styk s maloletým, odovzdanie maloletého, konania o rozvod manželstva s maloletými deťmi, určenie rodičovstva, výkon rozhodnutia. Každý z pilotných prvoinštančných súdov si vymedzil okruh konaní, ktoré budú prechádzať stanoveným modelom.

Predpoklady pre nastavenie tohto cieľa vychádzajú z hmotného práva. Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine preferuje predovšetkým dohodu rodičov pri výkone rodičovských práv a povinností (§ 24 ods. 3, § 25 ods. 1, § 35 a § 36 zákona o rodine). Autoritatívne rozhodnutie súdu o úprave výkonu rodičovských práv a povinností je až druhoradým riešením, pokiaľ nedôjde k dohode rodičov o výkone rodičovských práv, rozhodne o ich výkone súd, vždy však s prihliadnutím na záujem maloletého dieťaťa. Judikatúra súdov vrátane Ústavného súdu SR zdôrazňuje, že sa má vychádzať z premisy, že sú to primárne rodičia, ktorí rozhodujú o osude svojich detí, a že ingerencia

štátu by mala nastúpiť iba v tých prípadoch, kedy je to skutočne nutné. Procesné právo nám dovolilo pri stanovení modelu vychádzať zo zákona č. 161/2015 Z.z Civilného mimosporového poriadku a ustanovení §§ 112 , 115, 118.

Po začatí súdneho konania sa realizuje na súde prvé stretnutie rodičov, súdu, psychológa a zástupcov ÚPSVaRu (iné subjekty tam nie sú). Stretnutie by sa malo realizovať do troch týždňov od začatia súdneho konania. Predmetom je edukácia rodičov o ďalšom postupe v konaní, prijatie opatrení vo forme odporúčaní pre odbornú pomoc zo strany mediátora, psychológa, iného odborníka, zároveň aj dohoda o časovom termíne stretnutia u vybraného subjektu pre potrebnú odbornú pomoc.

V tejto súvislosti vyvstáva otázka ako správne procesne nazvať neformálne stretnutie realizované pred súdom po začatí konania, výsledkom ktorých má byť a je pomerne často návrh rodičovskej dohody, ktorú následne sudca preskúma, nariadi pojednávanie a schváli ju alebo prijme iné opatrenia. Vychádzajúc z procesného kódexu, ustanovenie § 115 pojednáva o inej činnosť súdu vo veciach starostlivosti o maloletých. Súd vybavuje podnety a upozornenia fyzických osôb a právnických osôb a vykonáva opatrenia na zabezpečenie riadnej starostlivosti o maloletých. Na tento účel môže súd aj pred začatím konania vykonať potrebné procesné úkony, najmä predvolanie na výsluch, obhliadku, žiadosť o vyjadrenie alebo o súčinnosť orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, obce alebo iných fyzických osôb a právnických osôb. Súd pre zisťovanie potrebných údajov a informácií vychádza z ustanovenia § 115 CMP . V súlade s týmto ustanovením sa domnievame, že súd pre zisťovanie potrebných údajov a informácií môže robiť prakticky všetky procesné úkony, keďže výpočet obsiahnutý v druhej vete § 115 CMP je len demonštratívny. Ustanovenie § 118 CMP obsahuje možnosť zmierného riešenia sporu a odporúčania súdu na mediáciu. Zmierne riešenie znamená skôr upokojenie situácie a zapojenie všetkých zúčastnených účastníkov do rovnakého chápania najlepšieho záujmu dieťaťa, odstránenie príčin konfliktu alebo ich minimalizovanie.

V tejto súvislosti tak vyvstávajú legitímne otázky, či je dostatočná procesná právna úprava a či nie je žiaduca dôslednejšia zákonná úprava týchto takzvaných neformálnych stretnutí, ktoré prebiehajú pred koordinátormi na súdoch. Oba pilotné súdy si vybrali model na ktorom sa sudca nezúčastňuje týchto stretnutí. Podľa nášho názoru je vhodné, aby sa

sudca ktorému je vec pridelená zúčastnil tohto stretnutia. Pre porovnanie Česká republika má právnú úpravu v zákone č. 292/2013 Sb., Zákon o zvláštních řízeních soudních, inštitút takzvaný Jiný soudní rok v zmysle ktorej, ak to súd považuje za vhodné prizve účastníkov konania a dá im priestor, aby sa k veci vyjadrili. Dokazovanie vykonáva len ak je to účelné a umožňuje to povaha veci. Následne sa otvára aj otázka zákonného sudcu. Pojem zákonného sudcu je definovaný viacerými na seba nadväzujúcimi kritériami, ktoré súčasne tvoria navzájom prepojené garancie reálneho obsahu tohto základného práva. K týmto kritériám treba priradiť v prvom rade vecnú, funkčnú a miestnu príslušnosť súdov a následne obsadenie príslušného súdu, ktorý je v procesných poriadkoch a v Zákone. č. 757/2004 Z.z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov vymedzené od samosudcu až po rozmanité rozhodovacie útvary, senáty zložené z 3 a viacerých sudcov. Na to nadväzuje zásada pridelovania vecí jednotlivým sudcom alebo senátom v súlade s pravidlami obsiahnutými v rozvrhu práce a spôsobom, ktorý určuje zákon. (porovnaj Nález ÚS SR č. k II.ÚS 577/2015- 50 zo dňa 12. Januára 2017). V tejto súvislosti je zdôraznenie úlohy a postavenie zákonného sudcu aj v zmysle Zákona č. 757/2004 Z.z. v jeho § 3 ods. 3 dôležité najmä v tej spojitosti, že vec, ktorá napadá na vecne a miestne príslušný súd napadá zákonnému sudcovi, ktorý je v zmysle rozvrhu práce určený na prejednanie príslušnej veci. Prax pilotných okresných súdov zapojených do tejto rodinnoprávnej agendy po prijatí veci návrhu na súd je rozdielna. Vystáva otázka, ktorá z týchto praxí je efektívnou, ale zároveň aj zákonnou. Je známe, že po prijatí návrhu na súd, sudca obdrží vec, a je v zmysle zákona zodpovedný za celé súdne oddelenie, do ktorého patrí nielen súdny tajomník, ale aj asistent a vyšší súdny úradník. Sme toho názoru, že po doručení návrhu je možné preskúmanie podmienok konania zákonným sudcom a úplne logickým je postup, ak po tomto preskúmaní vykoná úkon súvisiaci s tým, že vec pridelí na ďalší postup koordinátorovi a vyššiemu súdnemu úradníkovi. Už pri preskúmaní podmienok konania by sudca, ktorý je odborne zdatný, mohol posúdiť, či vec je alebo nie vhodná na tzv. Cochem a dohodu účastníkov. Výsledkom stretnutí koordinátora, spolupracujúcich subjektov a rodičov by mal byť edukovaný rodič a dôkazy o prejavoch rodičovských kompetencií; o postojoch rodičov k predmetu a priebehu konania, k odbornej pomoci a k dočasným dohodám; rodinné, majetkové a sociálne pomery. Výsledok stretnutia musí byť zaznamenaný pre ďalší postup súdu aj v prípade

prieskumu následne prijatého rozhodnutia sudcu odvolacím súdom. Vychádzajúc zo zistených poznatkov výsledkom týchto stretnutí sú aj návrhy rodičovských dohôd, ktoré sa predkladajú v ďalšom procesnom postupe sudcovi, ktorý je zákonným sudcom pre prejednanie a rozhodovanie danej veci.

Prax pilotných súdov

Podľa získaných štatistických údajov z prvoinštančných súdov k mesiacu marec 2019 na Okresnom súde Prešov sa cca 70 % z celkového nápadu v konaniach skončilo uzavretím rodičovskej dohody rodičov. Od začatia modelu OS Prešov realizoval 480 stretnutí, z toho v 23 prípadoch išlo o konanie o nariadenie neodkladného opatrenia, výsledkom v 19 prípadoch bolo späťvzatie návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia, uzavretých bolo 290 rodičovských dohôd a v 66 veciach výsledkom bolo späťvzatie návrhu. V 34 veciach bol prijatý návrh na prerušenie konania s využitím referátu poradensko-psychologických služieb, 4 konania po využití služieb RPPS skončili zastavením konania, návrh na prerušenie konania s využitím akreditovaného subjektu bol v 6 veciach. V konaniach o výkon rozhodnutia v troch konaniach došlo k dohode rodičov na dočasnom a určitom režime úpravy styku. V 37 prípadoch došlo k ďalšiemu stretnutiu vzhľadom na návrh rodičov. Z celkového nápadu vecí na Okresnom súde Prešov od 1.9.2019 malo byť na ďalší procesný postup postúpených 39 vecí sudcovi.

Štatistické údaje Okresného sudu Kežmarok k 30. júnu 2019 hovoria o tom, že celkovo zaradili do daného modelu 135 vecí z celkového nápadu v P agende, čo je 40, 35 %. Realizovali 109 stretnutí, došlo k prijatiu rodičovských dohôd na týchto stretnutiach v 66 veciach, k späťvzatiu návrhu v 27 veciach, v 1 veci bolo prerušené konanie a v 4 veciach bolo prijaté opatrenie v odkázaní účastníkov na odbornú pomoc. Opatrenie vo forme výchovného opatrenia prijaté nebolo, v 12 prípadoch bola odporúčaná odborná pomoc v podobe psychologického poradenstva. Mediácia bola odporúčaná a využitá bola v 3 prípadoch. Ku dňu 30.06.2019 skončilo 79 vecí právoplatne s priemernou dobou trvania súdneho konania v trvaní 3 mesiacov.

Zhodnotiac výsledky vyššie opísané konštatujeme, že v prípadoch vedených na Okresnom súde Prešov nemáme doposiaľ výsledky o časovom rámci priebehu konania pred súdom. Doba jedného kalendárneho roka pre

posúdenie z hľadiska odvolacieho senátu je krátka doba. Máme tým na zreteli len veci, ktoré skončili autoritatívnym rozhodnutím súdu.

V prípadoch uzavretia rodičovských dohôd musí procesu schválenia rodičovskej dohody nevyhnutne predchádzať v nastavenom modeli edukácia rodičov. Výsledky či došlo k dostatočnej edukácii rodičov bude možné zhodnotiť neskôr, z pohľadu v koľkých prípadoch a v akom časovom horizonte dôjde k opakovanému začatiu súdneho konania. Od ukončenia prvej schôdzky do druhej alebo do pojednávania si musia rodičia uvedomiť, že súd partnerský prístup mení na mocenský. Vec predložená sudcovi musí obsahovať poznatky a teda o rodičovi, ktorý bol edukovaný, dôkazy pre zistenie skutočného stavu veci. Výstup je protokol o stretnutí. Pre porovnanie s modelom nastaveným na Okresnom súde v Novom Jičine, pred sudcom sa stretávajú rodičia v priebehu 6 týždňov dvakrát a za tú dobu majú za sebou stretnutia na OSPODe, neformálne stretnutie so sudcom, až tri stretnutia v rámci doporučenej pomoci a prvé pojednávanie.

Prax odvolacieho súdu v „cocheme“

Z pohľadu odvolacieho súdu pokiaľ by sme mali vyhodnotiť proces smerujúci k uzavretiu rodičovskej dohody, tak vzhľadom pre krátkosť času sa nedostali na odvolací súd také prípady, kedy by jeden z rodičov podal už nový návrh na zmenu súdneho rozhodnutia, ktorým bola schválená rodičovská dohoda v režime nastaveného modelu. V procese vytvárania podmienok pre prijatie a uzatvorenie rodičovských dohôd na stretnutiach na súde pred vyšším súdnym úradníkom, takzvaným koordinátorom vyvstávajú niektoré otázky. Otázkami v súvislosti s procesom prijímania dohôd v tomto štádiu pred postúpením veci sudcovi je, že výsledkom tohto nazveme to zmierovacieho konania majú byť kroky vedúce k uzavretiu rodičovskej dohody. Môžu sa tak vyskytnúť práve výčitky, že sa na rodičov neprimerane tlačí. Pre súd a hlavne rodičov je potrebné a dôležité, aby uzavretá dohoda bola navždy, bola pevná, pretože každý šikovný sudca dokáže „zmanipulovať“ rodičov do dohody. Považujeme za potrebné uviesť, že v tomto štádiu konania informatívneho a edukačného je nutné, aby súd za pomoci spolupracujúcich subjektov intenzívnym spôsobom hľadal optimálne riešenie majúce na zreteli najlepší záujem maloletého dieťaťa.

Zatiaľ absentujú poznania z výsledkov prijatých opatrení sudcu po predložení mu veci, ktorá neskončila návrhom na uzavretie dohody. Absentujú dôležité údaje o časovom horizonte prijatých opatrení.

Zdôrazňujeme však, že pokiaľ sa rodič edukoval a napriek tomu neprijíma pomoc a opatrenia je nevyhnutná potreba prijať autoritatívne rozhodnutie s prihliadnutím na záujem dieťaťa a konanie ukončiť. Rovnako tak kriticky vnímame skutočnosť, že sa doposiaľ dostatočne nevyužíva forma odbornej pomoci vo forme mediácie, napriek tomu, že mediátor je jedným zo subjektom interdisciplinárnej spolupráce. V našom senáte sa stali predmetom prieskumu doposiaľ len tri veci, ktoré prešli pred súdom prvej inštancie vyššie opísaným postupom. Pre zhodnotenie časového postupu môžeme konštatovať, že išlo o rozpätie 2 mesiacov, kedy boli účastníci konania predvolaní na informatívny výsluch pred koordinátora, výsledkom nebola dohoda, ale návrh otca na zníženie výživného, V ďalšom prípade išlo o rozvod a úpravu výkonu rodičovských práv a povinností k maloletým deťom. Rodičom bola poskytnutá odborná pomoc, záznamy v súdnom spise o výsledkoch poskytnutej pomoci a teda prijatých opatreniach zo strany súdu sa súčasťou súdneho spisu nestali. Pred odvolacím súdom sa ukončilo konanie uzavretím rodičovskej dohody a nastavením pravidiel. V danej veci však konflikt v priebehu konania pred súdom prvej inštancie eskaloval a opatrenia v forme odbornej pomoci včas neboli prijaté. V rozhodnutí súdu absentovali dôležité faktory pre posúdenie veci samej z pohľadu vykonaných úkonov súdu a prijatých opatrení. Dôležité z pohľadu odvolacieho súdu je, aby rozhodnutie súdu prvej inštancie obsahovalo odôvodnenie, ktoré obsahuje súdom zhodnotenú prejavy rodičovských kompetencií, ktorý rodič je skôr schopný objektívnejšie hľadiť na vec optikou dieťaťa, ktorý viac rešpektuje druhého rodiča v jeho rodičovskej úlohe, ktorý nevyužíva konfliktnú stratégiu, ktorý dokáže oddeliť partnerský konflikt od rodičovstva, vôľa uzavrieť dočasnú dohodu o predmete konania a dodržiavať ju a pod. Postoj rodičov k dobrovoľnej a uloženej odbornej pomoci, účasť, aktivita, ochota riešiť problém, faktické správanie a prejavy pred súdom, úradom práce a sociálnych vecí a poskytovateľom odbornej pomoci.

Možné úvahy de lege ferenda je zmena právnej procesnej úpravy alebo jej rozšírenie a presne stanovená úprava doposiaľ nazývaných neformálnych stretnutí s jasne definovanými procesnými možnosťami sudcu a vyššieho súdneho úradníka. Rozšírenie kompetencií súdu v rámci procesnej normy, kde by sa stanovili možnosti súdu priamo uložiť nielen mediáciu rodičom, ale aj účasť na rodinnej terapii alebo možnosť súdu nariadiť stretnutie s odborníkom v odbore pedopsychológia s tým, že

konanie by sa prerušilo na stanovenú dobu najviac 3 mesiacov. Dovoľme si vložiť poznatok anglického sudcu dr. Crichtona, týkajúci sa prístupu sudcu k maloletým deťom v Anglicku. Britom trvalo 12 rokov presadiť podobný zámer do zákona. Ide o akýsi „kurz rodičovstva“, je to informačný program, zameraný na rodičovstvo, kedy súd môže poslať rozhádaných rodičov na osem týždňov do onoho „kurzu“. Takýto kurz je platený štátom a sudca v súlade so zákonom takúto povinnosť môže uložiť rodičom.

Na záver vyslovujeme poďakovanie všetkým sudcom, ktorí zodpovedne pristupujú k rodinnoprávnej agende. Zdôrazňujeme, že veciam rodinnoprávnym by sa mali venovať predovšetkým sudcovia s profesnými i životnými skúsenosťami. Je predovšetkým nutné vziať do úvahy, že rodinnoprávna oblasť je pre účastníkov konania veľmi citlivá a s tým súvisia ich vlastné postoje a prežívanie celého konania. To vyžaduje od sudcu, ktorý túto agendu súdi, na strane jednej vyššiu mieru empatie, na druhej strane schopnosť viesť proces tak, aby smeroval k včasnému rozhodnutiu. Tým zodpovedným sudcom vybavujúcim túto agendu nie sú ľahostajné osudy detí, o ktorých rozhodujeme a nie je im ľahostajný ani stav justície v oblasti rodinného práva.

Záver

V modeli interdisciplinárnej spolupráce je tím hráčov, ktorí sa spoliehajú jeden na druhého, pričom procesná znalosť každého z nich sa odkazuje k práci ďalšieho, o ktorého funkcii sa dobre vie. V procese zavedenie interdisciplinárnej spolupráce v niektorých konaniach rodinnoprávnej agendy je potrebné vytvoriť dôslednejšie procesnoprávne základy pre jeho aplikáciu, sledovať cieľ tejto spolupráce výsledkom, ktorej má byť maloleté dieťa, ktorému po rozpade rodiny ostali obaja rodičia ako rovnocenní partneri, edukovaný rodič. Výsledky súdov zapojených do projektu sú však viditeľné, bez akýchkoľvek pochybností sa za nimi skrýva práca koordinátorov, pracovníkov ÚPSVaRu, akreditovaných subjektov a mediátorov (aspoň v niektorých prípadoch) a tak je namieste vyslovenie záveru, že nastavený model má obrovský význam v konaniach súdu starostlivosti o maloleté deti. Práve tieto výsledky dokazujú, že všetkým zúčastneným na projekte záleží, aby najlepší záujem maloletého dieťa bol rešpektovaný.

PREHLAD LITERATÚRY:

1. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. II.ÚS 577/2015-50 zo dňa 12. januára 2017

Odborný profil autora

Autorka vyštudovala Právnickú fakultu UPJŠ v Košiach kde získala titul JUDr. Od roku 2005 pracuje v justícii , do roku 2010 pracovala ako sudca na Okresnom súde v Bardejove a od roku 2010 doposiaľ ako sudca a predseda odvolacieho senátu Krajského súdu v Prešove v občiansko-právnej agende. Od roku 2018 sa stala predsedníčkou špecializovaného rodinnoprávneho senátu na predmetnom odvolacom súde. Od roku 2018 je členom pracovnej skupine pre rodinnoprávnu agendu zriadenej Ministerstvom spravodlivosti SR.

Kontakt na autora:

JUDr. Antónia Kandrává
Krajský súd Prešov
Hlavná 22, Prešov

PRAX OKRESNÉHO SÚDU BRATISLAVA II

Pavol KOIŠ

Na základe projektu audit výkonu súdnej moci Ministerstva spravodlivosti SR a vybraných organizácií rezortu spravodlivosti v rámci operačného programu Efektívna verejná správa financovaného z Európskeho sociálneho fondu sme sa na Okresnom súde Bratislava II (ďalej OS BA II) zamerali aj na juvenilnú justíciu. Naším východiskovým bodom zefektívnenia výkonu súdnej moci v poručenských veciach bolo nájsť priestor v ktorom sa bude pracovať s účastníkmi konania tak povediac „inak“, ako sme boli doteraz zvyknutí. Za základný nástroj tohto „iného“ pôsobenia na účastníkov konania sme si zvolili diskusiu rodičov moderovanú špecializovaným vyšším úradníkom –koordinátorom pre rodinné záležitosti. Koncom septembra 2018 sa tak na našom súde v konaniach o úprave výkonu rodičovských práv a povinností etablojú menej formálne stretnutia rodičov- **informatívne výsluchy rodičov** (ďalej IVR). Práve im sa chcem vo svojom príspevku bližšie venovať, predovšetkým ich obsahu, ako **službe pre rodičov**. Ešte predtým sa musím nakrátko zastaviť pri okolnostiach označenia neformálneho stretnutia rodičov na súde. K pomenovaniu IVR nás viedla skutočnosť, že už pred realizáciou vyššie zmieneného projektu boli informatívne výsluchu nie len rodičov etablované vo výkone súdnej moci a to v súvislosti s prípravou pojednávania alebo rozhodnutím súdu o ďalšom jeho postupe. Súčasne taktiež inšpiratívnou analógiou aj smerom k obsahu IVR bola mimosporová úprava konania o určení rodičovstva podľa § 104 a nasl. zákona č. 161/2015 Z.z., ktorá chráni novonarodené deti pred nejasnosťami ohľadom rodičovstva. Samozrejme označenie stretnutia rodičov na súde nie je až tak podstatné, napriek tomu do budúca, predovšetkým pri prípadnej novelizácii úpravy konania pred súdom by z hľadiska účastníkov konania bolo podľa môjho názoru príhodnejšie označenie- *informatívne vypočutie rodičov* alebo len *vypočutie rodičov*.

Po nájdení vhodného priestoru na pôsobenie súdu smerom k účastníkom konania bolo nevyhnutné si zadefinovať obsah a čas intervencie. Z časového hľadiska sme sa zhodli, že najvhodnejšie by bolo pôsobiť na rodičov čo najskôr po podaní návrhu a preto si spravidla rodičov predvolávame na termín IVR 3-4 týždne po podaní návrhu. V nevyhnutných prípadoch aj

skôr, ak vec neznesie odklad a podarí sa nám rodičov „dostať“ na súd aj neformálnejšou cestou. V najvšeobecnejšej rovine môžeme konštatovať, že cieľom IVR je, aby sa rodičia dohodli na úprave vzájomných práv a povinností a v prípade rozvodu manželstva, aby sa pokúsili o jeho záchranu. Pokiaľ vyššie povedané rozmeníme na drobné, tak **cieľom každého IVR na OS BA II je rozvinúť diskusiu rodičov o konkrétnom návrhu jedného z nich ku komplexnej úprave výkonu ich rodičovských práv a povinností k spoločným deťom potom, ako sa rodičia rozišli alebo sa prípadne ešte len rozchádzajú.** Postupne s výchovným pôsobením súdu a moderovaním diskusie rodičov za participácie ďalších pomáhajúcich subjektov privádzame rodičov k ich vlastným rodičovským plánom. Imanentnou súčasťou IVR je preto edukácia rodičov okrem iného o perspektíve a záujmoch ich spoločného dieťaťa, dôsledkoch rozchodu a rodičovských konfliktov na dieťa, o rodinnej mediácii a tiež možnostiach odborného poradenstva v rodinných záležitostiach. Súčasne nemenej dôležité sú informácie o spolupráci rodičov pri napĺňaní potrieb ich spoločných detí a efektívnej rodičovskej komunikácii. Rodičom na IVR zdôrazňujeme, že zabezpečenie záujmov ich spoločného dieťaťa je nielen ich zákonnou povinnosťou, ale predovšetkým **ich zodpovednosťou v najširšom slova zmysle, bez ohľadu na to, v akej situácii sa teraz nachádzajú. Preto z hľadiska najlepšieho záujmu dieťaťa je potrebné aby oni- rodičia prevzali zodpovednosť za úpravu ich vzájomných vzťahov potom, ako už nedokázali spolu žiť.** Vysvetľujeme im, že nie dieťa by sa malo prispôsobovať ich potrebám, ale oni- rodičia, aj keď už len z dôvodu, že dieťa v žiadnom prípade by nemalo znášať dôsledky rozpadu ich manželstva, resp. partnerského vzťahu. Rodičom prizvukujeme, že práve naopak, oni sú tí, ktorí sa musia prispôbiť potrebám svojich detí a nachádzať potrebné riešenia, ktoré sa čo najmenej dotknú bežného života ich dieťaťa.

Vzhľadom na sklamanie z nevydareného vzťahu sa často jeden z rodičov snaží aj o ukončenie rodičovského vzťahu s bývalým partnerom napr. slovami, že „chcem mať už od neho/nej pokoj“ a pod. V tom prípade intervenujem medzi rodičov a fokusujeme ich na záujem ich spoločného dieťaťa na rozvoji vzťahových väzieb s obidvoma rodičmi v zmysle čl. 5 zákona č. 36/2005 Z.z.

Suma sumárum teda rodičia na IVR OS BA II sa v prvom rade zaoberajú možnosťami zmierenia pokiaľ sú manželmi, prípadne im pomáhame so

sprostredkovaním manželskej poradne. Ťažiskovou oblasťou diskusie rodičov sú však konkrétne otázky a problémy rodičov pri realizácii ich rodičovských práv a povinností k spoločnému dieťaťu. Vzhľadom na priebeh diskusie rodičia môžu dospieť k rodičovskej dohode už na IVR, častejšie však len k čiastkovým dohodám alebo len určitým pravidlám výchovy, komunikácie alebo inej konkrétnej otázky starostlivosti o ich spoločného potomka, vrátane dočasnej úpravy výživy detí a času stráveného s ich deťmi. Tieto „malé dohody“ rodičov motivujú k určitej elementárnej spolupráci na výkone rodičovských práv a povinností, a spravidla ich postupne privádzajú k vykonateľným rodičovským dohodám. Z pohľadu dieťaťa je podľa môjho názoru veľmi dôležitým aspektom vyššie spomínané výchovné pôsobenie na rodičov, ktoré okrem iného zahŕňa aj perspektívu dieťaťa a informácie o dôsledkoch vplyvu rodičovských konfliktov na samotné dieťa, čo pôsobí aj preventívne na udržateľnosť rodinných väzieb a nepriamo zapája dieťa do samotného konania pred súdom. IVR svojim spôsobom nepriamo pripravuje rodičov na pojednávanie pred zákonnou sudkyňou, resp. sudcom, **predovšetkým však posilňuje podmienky na ukončenie konania rodičovskou dohodou o podanom návrhu jedného z nich už na prvom pojednávaní!**

Na základe vyššie uvedeného si musíme bez hanby pripustiť, že IVR nemusia za každým skončiť rodičovskou dohodou. Spravidla na to rodičia v čase konania IVR nie sú ani pripravení a preto nie je vhodné ich tlačiť do uzavretia rodičovskej dohody už na IVR. V takýchto prípadoch motivujeme rodičov k mediačnému konaniu, ktoré im môže pomôcť zodpovednú rodičovskú dohodu uzavrieť. Pokiaľ sa na súde diskusia medzi rodičmi nerozvinie, napr. vplyvom vzájomného prekrikovania, nepočúvania sa, vzájomného nepochopenia a nekonštruktívneho prístupu ku konaniu sú rodičia odporčení na odborné poradenstvo k odbornému konzultantovi alebo k akreditovanému subjektu. Cieľom tohto pôsobenia je zefektívnenie komunikácie rodičov a ich edukácia k spolupráci pri zabezpečovaní potrieb a záujmov ich spoločných detí. Dôležitým aspektom, resp. pridanou hodnotou IVR je, že svojím spôsobom predstavujú „predpremiéru“ osobného vystúpenia rodičov na súde. V tom zmysle, že rodičia majú ešte aj po jeho ukončení šancu na „reparát“, zmenu ich prístupu ku konaniu alebo k samotnej dohode rodičov o podanom návrhu jedného z nich. Samozrejme na tento fakt rodičov upozorňujeme, aby sa do často bolestivého dokazovania bezhlavo nehrnuli alebo len na radu ich právnych zástupcov.

V konečnom dôsledku ako sa vyššie naznačuje by mala juvenilná justícia inšpirovaná Cochemom priviesť rodičov k ich rodičovskému plánu pre spoločné dieťa na čas po ich rozchode. Nižšie uvádzam jednotlivé okruhy otázok súvisiace s výkonom rodičovských práv a povinností na ktoré by mali rodičovské plány poskytovať rodičom a dieťaťu odpoveď:

- *v prvom rade je to miesto kde bude dieťa bývať;*
- *koľko času bude dieťa tráviť s jedným alebo druhým rodičom v bežných (pracovných) a mimoriadnych dňoch (prázdniny, narodeniny, Vianoce), vrátane času, ktorý dieťa stráni s oboma rodičmi spoločne;*
- *kedy sa bude dieťa stretávať s ďalšími dôležitými osobami (starými rodičmi, tetami, bratrancami, a pod.);*
- *rodičovský plán môže upravovať konkrétny výkon niektorého čiastkového rodičovského práva a povinností, napr. môže ísť o otázky výchovy, záujmovej činnosti, lekárskej starostlivosti, výberu škôl, a pod.;*
- *dôležitou otázkou sú tiež pravidlá komunikácie a vzájomných konzultácií pri rozhodovaní o záležitostiach ich spoločného dieťa; a tiež podmienky komunikácie dieťaťa s rodičom, prípadne s inými dôležitými osobami dieťaťa v čase keď sa u nich nenachádza;*
- *často nevyhnutnou otázkou sú aj podmienky výmeny informácií o dieťati s druhým rodičom a prípadne s inými pre dieťa významnými osobami;*
- *z vlastných skúseností môžem povedať, že najväčším problémom pre rodičov je dohodnúť sa na výžive a podpore spoločného dieťaťa (s prihliadnutím na pravidelné a mimoriadne výdavky dieťaťa, možnosti rodičov a pod.);*
- *nesporne by si mali rodičia v rodičovskom pláne ujasniť aj pravidlá riešenia nezhôd pri výkone rodičovských práv a povinností; pre zmenu rodičovskej dohody ako celku s ohľadom na meniace sa potreby a iné podmienky v živote dieťaťa alebo rodičov;*
- *rodičovský plán samozrejme môže upravovať aj akúkoľvek ďalšiu otázku faktického výkonu rodičovských práv a povinností, ktorú by si rodičia potrebovali medzi sebou dohodnúť.*

Riešením konkrétnych problémov rodičov, resp. otázok pri výkone rodičovských práv a povinností postupne rodičov privádzame k spolupráci a nakoniec aj k ich rodičovskej dohode. Preto si myslím, že pri rozhodovaní o deťoch sa nemá klásť dôraz na kvalitu samotného rozhodnutia, ale skôr na kvalitu procesu konania pred súdom a tiež u ostatných pomáhajúcich subjektov. Výsledkom takéhoto „iného“ pôsobenia juvenilnej justície by mal

byť fakt, že rodičia aj mnoho rokov po ich rozchode dokáže svoje deti spoločne podržať, vždy keď to budú ich deti potrebovať. Bez mediátorov, odborných konzultantov prípadne ďalších pomáhajúcich subjektov by sa nám to v justícii nikdy nepodarilo. Preto je dôležité, aby sme sa naďalej prepájali a rozvíjali našu spoluprácu tak, aby sme rodičom a ich deťom mohli poskytnúť kvalitné služby, ktoré potrebujú na rozvoj ich vzájomných vzťahov a v konečnom dôsledku, aby vedeli rodičia akceptovať svoju vlastnú zodpovednosť za rozhodnutie súdu o výkone ich rodičovských práv a povinností.

Štatistika prípadov OS Bratislava II riešených v rámci "Cochemu"	9/2018 - 12/2019
Celkový počet prípadov za dané obdobie:	202
z toho "nové " veci	151
z toho "staré veci"	39
z toho výkon rozhodnutia	12
Počet prípadov, kde bola odporučená odborná pomoc:	134
z toho mediátor	58
z toho poradenský konzultant	68
z toho iný subjekt	8
<i>z toho kombinácia odbornej pomoci</i>	<i>41</i>
Celkový počet prípadov za dané obdobie:	202
z toho ukončených rodičovskou dohodou	124
z toho ukončených späťvzatím návrhu	11
z toho ešte neukončených	60
z toho ukončených rozhodnutím súdu	7
Celkový počet rodičovských dohôd:	124
z toho dohoda u koordinátora	76
z toho dohoda u mediátora	30
z toho dohoda u iného subjektu	18
z toho prípady, kedy prišla dohoda spolu s návrhom na súd	0

Kontakt na autora:

Mgr. Pavol Koiš
 koordinátor pre rodinné záležitosti
 Okresný súd Bratislava II
 Drieňová 5, 827 02 Bratislava
pavol.kois@justice.sk

ŠTATISTIKY PRÍPADOV RIEŠENÝCH V RÁMCI PILOTNÉHO PROJEKTU

Štatistika prípadov OS Bratislava V riešených v rámci "Cochemu"	1/2019 - 2/2020
Celkový počet prípadov za dané obdobie:	187
z toho "nové " veci	99
z toho "staré veci"	74
z toho výkon rozhodnutia	14
Počet prípadov, kde bola odporučená odborná pomoc:	54
z toho mediátor	9
z toho poradenský konzultant	40
z toho iný subjekt	5
z toho kombinácia odbornej pomoci	5
Celkový počet prípadov za dané obdobie:	187
z toho ukončených rodičovskou dohodou	53
z toho ukončených späťvzatím návrhu	6
z toho ešte neukončených	109
z toho ukončených rozhodnutím súdu	19
Celkový počet rodičovských dohôd:	53
z toho dohoda u koordinátora	48
z toho dohoda u mediátora	3
z toho dohoda u iného subjektu	0
z toho prípady, kedy prišla dohoda spolu s návrhom na súd	2

Štatistika prípadov OS Kežmarok riešených v rámci "Cochemu"	9/2018 - 12/2019
Celkový počet prípadov za dané obdobie:	200
z toho "nové " veci	193
z toho "staré veci"	5
z toho výkon rozhodnutia	2
Počet prípadov, kde bola odporučená odborná pomoc:	25
z toho mediátor	3
z toho poradenský konzultant	0
z toho iný subjekt	18
z toho kombinácia odbornej pomoci	4
Celkový počet prípadov za dané obdobie:	200
z toho ukončených rodičovskou dohodou	111
z toho ukončených späťvzatím návrhu	42
z toho ešte neukončených	42
z toho ukončených rozhodnutím súdu	5
Celkový počet rodičovských dohôd:	111
z toho dohoda u koordinátora	106
z toho dohoda u mediátora	1
z toho dohoda u iného subjektu	0
z toho prípady, kedy prišla dohoda spolu s návrhom na súd	4

Štatistika prípadov OS Košice I riešených v rámci "Cochemu"	4/2019 - 2/2020
Celkový počet prípadov za dané obdobie:	85
z toho "nové " veci	59
z toho "staré veci"	26
z toho výkon rozhodnutia	0
Počet prípadov, kde bola odporučená odborná pomoc:	11
z toho mediátor	2
z toho poradenský konzultant	8
z toho iný subjekt	1
z toho kombinácia odbornej pomoci	
Celkový počet prípadov za dané obdobie:	85
z toho ukončených rodičovskou dohodou	61
z toho ukončených späťvzatím návrhu	2
z toho ešte neukončených	21
z toho ukončených rozhodnutím súdu	1
Celkový počet rodičovských dohôd:	61
z toho dohoda u koordinátora	61
z toho dohoda u mediátora	0
z toho dohoda u iného subjektu	0
z toho prípady, kedy prišla dohoda spolu s návrhom na súd	

Štatistika prípadov OS Prešov riešených v rámci "Cochemu"	2019
Celkový počet prípadov za dané obdobie:	568
z toho "nové " veci	562
z toho "staré veci"	0
z toho výkon rozhodnutia	6
Počet prípadov, kde bola odporučená odborná pomoc:	46
z toho mediátor	0
z toho poradenský konzultant	3
z toho iný subjekt	43
z toho kombinácia odbornej pomoci	0
Celkový počet prípadov za dané obdobie:	568
z toho ukončených rodičovskou dohodou	309
z toho ukončených späťvzatím návrhu	73
z toho ešte neukončených	147
z toho ukončených rozhodnutím súdu	39
Celkový počet rodičovských dohôd:	309
z toho dohoda u koordinátora	298
z toho dohoda u mediátora	0
z toho dohoda u iného subjektu	6
z toho prípady, kedy prišla dohoda spolu s návrhom na súd	5

UPSVaR AKO KOORDINÁTOR INTERDISCIPLINÁRNEJ SPOLUPRÁCE

Andrea MARKOVIČOVÁ

Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len UPSVR), oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej len SPODSK) je jedným z najdôležitejších subjektov pri riešení rodičovských konfliktov a následkov rodičovského konfliktu na deti. Príspevok poukazuje na nevyhnutnosť koordinácie viacerých subjektov, ktoré by mali tvoriť jednotný celok pri pomoci deťom, ktorých rodičia sa rozvádzajú, rozchádzajú, nevedia zhodnúť, alebo sú v dlhodobom konflikte. Popisujeme pohľad kolízneho opatrovníka na to, aké je postavenie sociálneho pracovníka, kolízneho opatrovníka a postavenie mediátora, Centra pre deti a rodinu, súdov, súdnych znalcov, či iných subjektov v spolupráci s UPSVR, oddelenie SPODSK v Poprade.

Úvod

Práca sociálneho pracovníka v rodičovskom konflikte je striktne vymedzená právnymi normami, vyhláškami a predpismi, na základe ktorých sociálny pracovník aplikuje postupy, metódy a techniky práce v praxi. Základné právne predpisy pri práci UPSVR, ktoré upravujú postupy a procesy v konaniach rozchádzajúcich, či rozvádzajúcich sa rodičov je viacero a navzájom spolu súvisia a dopĺňajú sa. Medzi najdôležitejšie radíme

- zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých predpisov v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon č. 305/2005 Z.z.)
- zákon č. 36/2005 Z.z o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon č. 36/2005 Z.z.)
- zákon č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok (ďalej len CMP),
- zákon č. 40/1964 Z.z. Občiansky zákonník s účinnosťou od 01.12.2019 na základe 394/2019 (ďalej len zákon č. 40/1964 Z.z),
- vyhláška MS SR 207/2016 v súčinnosti s CMP, ktorou sa ustanovujú podrobnosti výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých,
- Dohovor o právach dieťaťa.

V rámci sociálnej teórie a jej aplikovateľnosti do praxe sa v súvislosti s uvedenými právnymi predpismi zostavujú interné normy UPSVR, ktorými

sú stanovené jednotné postupy pri práci sociálnych pracovníkov na rôznych oddeleniach. Dôležité pri práci kolíznych opatrovníkov a sociálnych pracovníkov konajúcich v záujme mal. detí na oddelení SPODSK sú najmä

- metodický pokyn pri vykonávaní funkcie kolízneho opatrovníka a súvisiacich opatrení SPODSK úradmi PSVR
- metodické usmernenie pri postupe orgánu SPODSK pri vedení prípadovej sociálnej práce.

1. Úloha UPSVR v rodičovskom konflikte

1.1 Kolízny opatrovník

Rozchod alebo rozvod rodičov je výrazným míľnikom v živote každého dieťaťa. Dôvody rodičov bývajú rôznorodé. Konflikt partnerov často spôsobuje kolíziu, ktorej sú deti vystavené a je potrebné, aby situáciu okom dieťaťa pomohla riešiť tretia osoba - kolízny opatrovník. Kolízneho opatrovníka ustanoví súd uznesením podľa § 31 zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine. Rodičia môžu zastupovať dieťa pri právnych úkonoch, na ktoré nie je spôsobilé, avšak žiadny z rodičov nemôže zastupovať svoje maloleté dieťa, ak ide o právne úkony, pri ktorých by mohlo dôjsť k rozporu záujmov medzi rodičmi a maloletým dieťaťom alebo medzi maloletými deťmi zastúpenými tým istým rodičom navzájom. Kolízny opatrovník plní svoju funkciu aj v prípade, ak maloleté dieťa nemá zákonného zástupcu alebo zákonný zástupca nie je spôsobilý z vážneho dôvodu maloleté dieťa v konaní zastupovať pri určitom právnom úkone. Funkcia kolízneho opatrovníka spočíva v ochrane práv a právom chránených záujmov dieťaťa a v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa je potrebné prvoradý hľadisko hájiť záujem dieťaťa. Pre tento účel UPSVR po obdržaní uznesenia za kolízneho opatrovníka bezodkladne začne vykonávať základné postupy na zistenie situácie dieťaťa a rodiny, rodinné, bytové a sociálne pomery maloletého dieťaťa. Pre tento účel slúži najmä vykonanie rozhovoru s rodičmi, alebo osobami osobne sa starajúcimi o maloleté dieťa a zároveň rozhovor s dieťaťom a zisťovanie pomerov v jeho prirodzenom prostredí, pričom výkon jednotlivých úkonov nie je podmienený výzvou súdu.

1.2 Zhodnotenie situácie dieťaťa a rodiny

Úkony, ktoré kolízny opatrovník vykoná pred samotným podaním správy pre účely súdu slúžia primárne na zhodnotenie situácie dieťaťa a rodiny. Samotné zhodnotenie situácie je súčasťou vedenia prípadovej sociálnej práce a má veľký význam z dôvodu pohľadu na pozíciu dieťaťa pri rozdelení - rozchode rodičov, resp. v rodičovskom konflikte. Individuálne oblasti sa posudzuje samostatne, čím slúžia na zedefinovanie, v ktorej oblasti by mohlo dôjsť k porušovaniu práv dieťaťa, konanie v rozpore so záujmom dieťaťa. Otvára sa nám možnosť zistenia aktuálneho stavu dieťaťa a starostlivosti rodičov, či osôb, ktoré sa o dieťa osobne starajú, kto sa spolupodieľa na výchove. Zároveň máme možnosť zistiť, ktoré osoby dieťa označuje ako dôležité. Ďalším faktorom sú vývinové potreby, t.j. zdravotný stav, fyzický, rozumový, citový a sociálny vývin. Dôležité sú aj informácie o sociálnych a ekonomických podmienkach rodiny, vzťahy a komunikácia v rodine i širšom prostredí. Zhodnotenie situácie dieťaťa a rodiny nám teda umožňuje posúdenie možností rodičov, ďalších príbuzných a iných blízkych osôb dieťaťa riešiť situáciu dieťaťa podľa určenej miery ohrozenia a opisu určenia miery ohrozenia dieťaťa.

1.3 Miera ohrozenia dieťaťa

Na základe zhodnotenia situácie dieťaťa a rodiny sa v zmysle § 29 vyhlášky č. 103/2018 MPSVR SR určuje a prehodnocuje miera ohrozenia dieťaťa, na základe ktorej sa stanovuje potreba vykonávania konkrétnych opatrení. Ustanovenie § 27 zákona č. 305/2005 Z.z. týmto nie je dotknuté. Určovanie miery ohrozenia sa posudzuje podľa aktuálneho zhodnotenia situácie dieťaťa a rodiny, kde hlavným zreteľom pre stanovenie miery ohrozenia je život, zdravie a priaznivý psychický, fyzický a sociálny vývin maloletého dieťaťa (ďalej len PFSV). Situácia bez ohrozenia nastáva, ak nie je život, zdravie a PFSV dieťaťa žiadnym spôsobom ohrozené a nie je potrebné situáciu v rodine dieťaťa sledovať a prehodnocovať. Ak je alebo môže byť ohrozený priaznivý PFSV dieťaťa a je potrebné sledovať vývoj situácie v rodine s prehodnocovaním situácie, hovoríme o nízkej miere ohrozenia. V prípade, že je preukázateľne ohrozený priaznivý PFSV dieťaťa a je potrebné vo zvýšenej miere sledovať vývin mal. dieťaťa a situácie v rodine s opakovaným prehodnocovaním miery ohrozenia, evidujeme strednú mieru ohrozenia dieťaťa. V najvyššom štádiu ohrozenia života, zdravia a PFSV dieťaťa je nevyhnutné vyhodnotiť mieru ohrozenia ako

vysokú a v tomto prípade už je potrebné sústavné sledovanie situácie dieťaťa s priebežným prehodnocovaním miery ohrozenia. V ktorejkoľvek miere ohrozenia, ak nie je určená bez ohrozenia, je potrebné vykonávať opatrenia pre stabilizáciu situácie v rodine a zabezpečenie PFSV dieťaťa. Prioritne v tomto štádiu považujeme za nevyhnutnú interdisciplinárnu spoluprácu subjektov v záujme maloletého dieťaťa v rodičovskom konflikte.

1.4 Prípadová sociálna práca

Mnohí rodičia nemajú predstavu akú úlohu kolízny opatrovník v ich rozchode plní. Majú pocit zasahovania do osobnej integrity. Kolízny opatrovník v rodičovskom konflikte plní funkciu manažéra prípadovej sociálnej práce. Opatrenia SPODSK sa podľa § 3 ods. 1 zákona č. 305/2005 Z.z. vykonávajú pre dieťa, plnoletú fyzickú osobu, rodinu, skupinu a komunitu najmä prostredníctvom sociálnej práce, metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi poznatkom spoločenských vied a poznatkom o stave a vývoji sociálnopatologických javov v spoločnosti. Každá rodina a jej možnosti sú posudzované individuálne. Na základe zistených skutočností je manažér prípadu zodpovedný za:

- plánovanie a určenie priorít – na tento účel je písomne zhotovený plán sociálnej práce, ktorý sa má prostredníctvom opatrení UPSVR formou zadefinovaných úloh pre konkrétne subjekty plniť
- organizovanie – manažér stanoví presné osoby alebo subjekty, ktoré sa budú podieľať na plnení plánu sociálnej práce, aký cieľ má za úlohu konkrétny subjekt dosiahnuť a v akom časovom rámci. Súčasťou organizovania je aj pravidelné prehodnocovanie plánu, nevyhnutnosť zohľadňovania prípadných zmien v čase procesu, organizovanie aktivít, napr. prípadových konferencií
- vedenie – koordinácia a dohľad nad plnením cieľov a úloh, flexibilita pri nutnosti zapájania ďalších subjektov, získavanie spätnej väzby
- kontrolu – vyhodnocovanie plnenia stanovených úloh na dosiahnutie cieľa, overenie participácie dieťaťa a rodiny na plnení úloh, priebežné vyhodnocovanie efektivity úloh každého subjektu a jeho vplyv na stabilizáciu situáciu v rodine v záujme maloletého dieťaťa.

2. UPSVR ako koordinátor interdisciplinárnej spolupráce subjektov v rodičovskom konflikte

Po zhodnotení situácie, určení miery ohrozenia a podľa potreby nastavenia plánu sociálnej práce, manažér prípadu zodpovedá za rozsah, charakter a včasnosť intervencie, voľbu opatrení podľa zákona 305/2005 Z.z. a manažovanie celého postupu.

2.1 Priority UPSVR Poprad/Levoča pre rok 2020

Pre rok 2020 má UPSVR schválené rozsiahle priority v oblasti zabezpečenia opatrení SPODaSK

a) pre prácu s rodinami a deťmi v rodičovskom konflikte

- [plán zabezpečenia vykonávania ambulantných a terénnych opatrení SPODSK v štátnych CDR](#) podľa zákona 305/2005 Z.z a zákona 36/2005 Z.z.

§11 ods. 2 písm.

- a) opatrenia pre dieťa a rodičov v rozvodových, rozchodových situáciách, kedy je dieťaťu a jeho rodičom potrebné poskytnúť alebo sprostredkovať sociálne poradenstvo
- b) opatrenia pre rodičov dieťaťa odporučiť psychologickú pomoc v záujme obnovy manželského spolužitia a v záujme predchádzania nepriaznivým vplyvom rozvodu na dieťa
- c) opatrenia pre dieťa a rodičov v rozvodových, rozchodových situáciách, kedy je potrebné dieťaťu poskytnúť alebo zabezpečiť potrebnú psychologickú pomoc aj po rozvode

§ 11 ods. 3 písm. b)

bod 1 - odborné metódy na prispôsobenie sa novej situácii

bod 2 - odborné metódy práce na úpravu rodinných a sociálnych pomerov dieťaťa

bod 3. - odborné metódy práce na podporu riešenia výchovných, sociálnych a iných problémov v rodine a v medziludských vzťahoch

bod 4. - odborné metódy na podporu obnovy alebo rozvoja rodičovských zručností

bod 5. - odborné metódy na zhodnotenie situácie dieťaťa a rodiny, posúdenia možností rodičov, ďalších príbuzných a iných blízkych osôb dieťaťa riešiť situáciu dieťaťa a rodiny na účely určenia miery ohrozenia dieťaťa

§ 11 ods. 3 písm. d) - vykonávanie poradensko-psychologickej pomoci rodinám so špecifickým problémom a pri krízových situáciách

§ 12 ods. 1 písm. b) - uloženie dieťaťu, rodičovi alebo osobe povinnosti podrobiť sa odbornej diagnostike v špecializovanej ambulantnej starostlivosti, ak je to potrebné na uplatnenie primeraného opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre deti a diagnostiku nemožno zabezpečiť iným spôsobom

§ 12 ods. 1 písm. d) - uloženie dieťaťu, rodičovi alebo osobe, ktorá sa osobne stará o dieťa, povinnosti zúčastniť sa na výchovnom alebo sociálnom programe

§ 44a ods. 1 písm. a) - poskytovanie alebo zabezpečenie poskytnutia sociálneho poradenstva alebo iného odborného poradenstva

§ 44a ods. 1 písm. b) bod 1 - vykonanie alebo zabezpečenie vykonania opatrení na uľahčenie riešenia výchovných problémov alebo rodinných problémov

§ 73 ods. 6 písm. a) vykonávanie opatrení na zhodnotenie situácie dieťaťa a rodiny, posúdenie možností rodičov, riešiť situáciu dieťaťa a rodiny na účely určenia miery ohrozenia dieťaťa, ak opatreniami vykonávanými vo vlastnej pôsobnosti nebolo možné jednoznačne určiť mieru ohrozenia dieťaťa

§ 73 ods. 6 písm. e) - poskytovanie sociálneho poradenstva mladému dospelému po ukončení náhradnej starostlivosti

§ 37 ods. 2 písm. d) zákona o rodine - uloženie maloletému dieťaťu alebo jeho rodičom povinnosti podrobiť sa sociálnemu poradenstvu alebo inému odbornému poradenstvu

§ 37 ods. 4 zákona o rodine - vykonávanie povinností uložených na zabezpečenie účelu výchovné opatrenia

b) pre prácu s deťmi, ktoré sú ohrozené rôznymi patologickými javmi:

- plán zabezpečenia vykonávania pobytových opatrení SPODSK v CDR s udelenou akreditáciou MPSVR SR.
- plán zabezpečenia vykonávania pobytových opatrení SPODSK v CDR s resocializačným programom a v CDR s resocializačným programom s udelenou akreditáciou MPSVR SR.
- plán zabezpečenia vykonávania pobytových opatrení SPODSK v štátnych CDR.
- plán zabezpečenia vykonávania ambulantných a terénnych opatrení SPODSK v CDR s udelenou akreditáciou MPSVR SR – **pre SPODSK**

Poprad/Levoča na rok 2020 o.z. Návrat, Detské kočovné divadlo DRaK o.z. (zdroj: <https://www.upsvr.gov.sk>)

2.2 Subjekty

Kooperujúce subjekty pre spoluprácu s UPSVR sa podľa stanovených priorít na výkon opatrení pre ten - ktorý rok čiastočne obmieňajú. Stabilným prvkom pre spoluprácu sú najmä lekári, materské, základné a stredné školy, obecné a mestské úrady, ktoré na dožiadanie orgánu SPODaSK podávajú aktuálnu správu o mal. dieťaťu. V prípade výskytu patológií v rodine, výchove, či správaní mal. dieťaťa poskytuje súčinnosť aj polícia.

Významnú úlohu najmä v rodičovských konfliktoch, kde niektorý z rodičov uvedie, že je zo strany partnera týraný akoukoľvek formou, má poradenské centrum Progresfem, kde odborne vyškolené profesionálne pracovníčky s vysokou citlivosťou pomáhajú nájsť cestu týranému partnerovi z uzatvoreného kruhu von.

V konfliktných rozchodoch je nevyhnutnosťou odhadnúť, v ktorej fáze konfliktu sa rodičia nachádzajú. Od uvedeného sa odvíja stanovenie ďalšieho postupu pri práci s rodinou, tzv. plán sociálnej práce s rodinou a dieťaťom. Vo fáze šoku, odmietania reality, či odlúčenia je rodič schopný spolupracovať s rodinným psychológom, psychoterapeutom. Nastupuje prvá možnosť a zároveň nevyhnutnosť spolupracujúcich subjektov. UPSVR má pre tieto účely zriadené Referáty poradensko-psychologických služieb, ktoré sú k dispozícii ako pre párové poradenstvo, tak aj pre individuálne.

Novelizáciou zákona 305/2005 Z.z. vznikol priestor pre nový stabilný subjekt na účel vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v zariadení a to Centrum pre deti a rodinu (ďalej len CDR). Rozsiahle možnosti využitia kompetencií CDR popisuje uvedený právny predpis v štvrtej časti zákona. Odborní zamestnanci CDR na odporúčanie kolízneho opatrovníka, prípadne na nariadenie príslušného okresného súdu začne pracovať s rodinou podľa individuálne nastavených potrieb za účelom dosiahnutia cieľa, v tomto prípade najmä nastavenie komunikácie rodičov na takú úroveň, aby boli schopní vyseparovať osobné záujmy vyplývajúce zo vzájomného konfliktu a konať v záujme dieťaťa. Komunikácia rodičov hrá významnú rolu v konečnom ciele, ktorý je najdôležitejší pre všetkých zúčastnených, a to uzatvorenie dohody o výkone

rodičovských práv a povinností, ktoré nebudú negatívne ovplyvňovať zdravý všestranný vývin dieťaťa.

V rámci priorít zostavovaných každoročne podľa potrieb toho ktorého úradu na základe predošlých skúseností, má UPSVR možnosť spolupráce s ďalšími akreditovanými subjektmi.

Pre UPSVR Poprad/Levoča bola v rokoch 2018, 2019 a 2020 schválená aj priorita mediácia, ktorá má byť nápomocná pri riešení rodičovských dohôd v rodičovských konfliktoch, kde sa partneri nedokážu dohodnúť na úprave rodičovských práv a povinností tak, aby dieťa malo zabezpečený zdravý všestranný vývin so zreteľom na názor dieťaťa a v záujme maloletého dieťaťa. Do priority v roku 2019 bolo zapojených 12 rodičovských párov, z ktorých 10 podpísalo Dohodu o začatí mediácie. Priorita prebiehala v mesiacoch máj – november 2019 v rozsahu 10 hodín pre každý rodičovský pár, ktorý odporučil UPSVR na uzatvorenie rodičovskej dohody v rámci mediácie. Rodičovské páry boli v rôznych štádiách konfliktu, z čoho sa odvíjali aj ďalšie možnosti riešenia. V konečnom vyhodnotení mala priorita mediácia 50% úspešnosť, to znamená, že v piatich prípadoch rodičia dokázali uzatvoriť dohodu, ktorá bola v záujme maloletých detí. Ďalších päť prípadov na základe rôznych komplikácií buď riešenie sporu mediáciou predčasne ukončili bez udania dôvodu, alebo neboli schopní v uvedenom časovom období priority mediáciu ukončiť.

V súčinnosti subjektov nie je možné opomenúť spoluprácu s Okresným súdom v Poprade, ktorý od 1.10.2019 začal využívať možnosť riešenia rodičovských sporov formou Cochemského modelu. Projekt Cochemského modelu riešenia sporov na Slovensku prebieha od 1.1.2019 na viacerých súdoch. Nie je v kompetencii UPSVR hodnotiť doterajšiu účinnosť z pohľadu SPODSK v Poprade, najmä pre krátkosť času, avšak z priebežnej štatistiky vykonanej ku dňu 31.1.2020 bola evidentná 50% úspešnosť pri uzatváraní rodičovských dohôd už na prvom neformálnom stretnutí. Rodičia, ktorí z akýchkoľvek dôvodov neboli schopní uzatvoriť dohodu, či už v rozvodovom konaní s úpravou rodičovských práv a povinností, alebo len v niektorej časti návrhu, eventuálne, ak niektorý z rodičov úplne odmietal spolupracovať, boli delegovaní na autoritatívne rozhodnutie súdu s odporúčením pred stanovením riadneho termínu pojednávania vo veci samotej, na Referát poradensko-psychologických služieb UPSVR. V spolupráci so súdom sa otvárajú ďalšie možnosti zapájania subjektov za účelom odborných znaleckých posúdení podľa individuality prípadu, napr.

klinického psychológa pre dospelých a deti, psychiatra, sexuológa a pod. Uvedené možnosti sú využívané v praxi najčastejšie pri rodičovských konfliktoch vo fáze deštrukcie, kedy nie sú rodičia schopní akceptovať akékoľvek dohody, rozhodnutia a uznesenia a dlhodobo tým ohrozujú zdravý všestranný vývin maloletého dieťaťa.

Záver:

Interdisciplinárna spolupráca subjektov v koordinácii UPSVR je dôležitou súčasťou pri riešení rodičovských konfliktov, najmä vo fáze, kedy rodičovský konflikt zasahuje do práv a záujmov maloletých detí. Posúdenie situácie v rodine z rôznych odborných hľadísk a vzájomná spolupráca subjektov má plniť úlohu vytvorenia stabilného rodinného zázemia pre maloleté deti v aktuálnom čase a tiež do budúcnosti v takom rozsahu, aby nebol narušený zdravý všestranný vývin detí. Zodpovednosť za rozsah vykonávaných opatrení zo strany UPSVR a súdu pri riešení situácie v rodičovskom konflikte počas rozvodu a rozchodu by mali nerozlučne niesť najmä rodičia, ktorí situáciu vyhrocujú presadzovaním svojich subjektívnych potrieb a správaním, ktoré maloleté deti ohrozuje.

Cochemská prax nám otvára možnosť zosieťovania všetkých potrebných subjektov, prepojenia kompetencií a výkonov na báze rovnocennosti za účelom obnovenia spoločnej rodičovskej akcieschopnosti aj vo vysokosporných prípadoch. (J.Rudolph, Dieťa a ja, str. 24-25)

PREHLAD LITERATÚRY:

1. Dohovor o právach dieťaťa
2. IN - 039/2018, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava, Vykonávanie funkcie kolízneho opatrovníka a súvisiacich opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny, Metodický pokyn č. 4 - 6/2018
3. IN - 099/2018, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava, Postup orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri vedení prípadovej sociálnej práce, Metodické usmernenie č. 5 - 45/2018
4. RUDOLPH, J., 2013, Si moje dieťa, www.striedavka.sk, s.78, ISBN 978-80-971861-0-4

5. Vyhláška MS SR 207/2016 v súčinnosti s CMP, ktorou sa ustanovujú podrobnosti výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých
6. Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých predpisov v znení neskorších predpisov
7. Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov
8. Zákon č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok
9. Zákon č. 40/1964 Z.z. Občiansky zákonník s účinnosťou od 01.12.2019

Kontakt na autora:

Mgr. Andrea Markovičová

Samostatný radca

Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, Odbor sociálnych vecí a rodiny

Oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately

Hraničná 13, 058 01 Poprad

Andrea.Markovicova@upsvr.gov.sk

RODIČOVSKÁ DOHODA – OBSAH A PROCES JEJ SCHVAĽOVANIA SÚDOM

Dagmar TRAGALOVÁ

Súčasnú spoločensko-ekonomickú, sociálnu a politickú podmienku a zmeny v spoločnosti si vyžadujú nový prístup ku konfliktom a k spôsobu riešenia sporov v oblasti súkromnoprávných vzťahov. Zákonom č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov sa upevnila pozícia inštitútu mediácie ako legitímneho nástroja pre riešenie sporov. Ako jedna z mimosúdnych metód upravených zákonom prispieva k rýchlejšiemu prístupu k spravodlivosti občanov. Úlohou mediácie nie je nahradiť fungujúci systém súdnictva, ale vytvoriť podporu k tomuto systému iným prístupom k riešeniu sporov. Jedným z hlavných cieľov zákonodarcu pri formalizovaní mediácie ako mimosúdnej psycho-sociálnej metódy je okrem zefektívnenia postupov pri riešení sporov aj snaha vrátiť zodpovednosť za vyriešenie sporu do rúk tým, ktorých sa spor bezprostredne týka. Výsledkom mediácie podľa zákona č. 420/2004 Z. z. o mediácii je dohoda, ktorá má písomnú formu a je pre osoby zúčastnené na mediácii záväzná. Za podmienok ustanovených uvedeným zákonom zároveň môže byť priamo vykonateľná, ak je spísaná vo forme notárskej zápisnice, schválená ako súdny zmiar pred súdom, rozhodcovským orgánom. Cieľom príspevku je poukázať na obsah rodičovskej dohody, ktorá je výsledkom mediácie, a ktorá odráža potreby a možnosti účastníkov dohody pretvorené do vzájomných práv a povinností a z tohto dôvodu je pre účastníkov viac akceptovateľná a napĺňaná. Ďalej v príspevku poukážeme na rozdiel v obsahu dohody uzatvorenej rodičmi v mediácii a dohody uzatvorenej priamo na súde, resp. schválenej súdom, tak ako ju v procese schvaľovania deklarujú súdy. V úvahách de lege ferenda sa zamyslíme nad novými prístupmi v rozhodovacej činnosti súdov, pri schvaľovaní rodičovskej dohody, resp. dohody uzatvorenej rodičmi maloletého dieťaťa v mediácii a možnosťami vykonateľnosti dohody, ktorá je výsledkom mediácie a nie je schválená ako súdny zmiar pred súdom s poukázaním na zásady súkromného práva a samotné prirodzené právo zakotvené v preambule a čl. 12 ods. 1 Ústavy SR.

Od roku 2018 Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky realizuje Projekt s názvom „Procesno-organizačný audit Ministerstva spravodlivosti

Slovenskej republiky a vybraných organizácií rezortu spravodlivosti a audit výkonu súdnej moci“ s pracovným názvom „Cochemská prax“, ktorý si dáva za cieľ vytvoriť efektívny model vybavovania rodinnoprávnej agendy na súdoch v rámci rozhodovacej činnosti pri starostlivosti o maloleté deti. Projektom sa sleduje skrátenie času pri rozhodovaní súdu vo veciach starostlivosti súdu o maloletých a záujem na tom, aby rodičia primárne prevzali zodpovednosť za starostlivosť, výchovu a výživu svojho maloletého dieťaťa. Zákonodarca preferuje dohodu rodičov pri úprave výkonu ich vzájomných rodičovských práv a povinností, pri úprave styku s maloletými deťmi, pri určení rozsahu a výšky výživného na maloleté dieťa, či dohodu o všetkých podstatných veciach týkajúcich sa maloletých detí, pred rozhodovacou právomocou súdu v týchto otázkach. Dohoda rodičov zodpovedá ústavnej ochrane rodičovstva a požiadavke na osobitnú ochranu detí a mladistvých garantovaných v čl. 41 ods. 1 a ods. 4 Ústavy SR. Jej obsah by preto mal v prvom rade odrážať skutočné potreby dieťaťa, nielen tie oprávnené, jeho alebo jej najlepšie záujem, ale aj potreby a záujmy rodičov, ktorí si rodičovskou dohodou zabezpečujú svoje rodičovské práva a plnia svoje rodičovské povinnosti vo vzťahu k maloletému dieťaťu.

Zmierovacie konanie vs. „Cochemská prax“

Nový prístup súdov k riešeniu rodinnoprávnej agendy najmä vo veciach týkajúcich sa maloletých detí sa zakladá na tzv. Cochemských princípoch. Cochemský model vypracoval nemecký poručnícky sudca Jürgen Rudolph. Funguje na princípe dohody rodičov ohľadne starostlivosti o maloleté deti ešte pred začatím súdneho pojednávania o rozvode a vypracovaní porozvodového plánu výchovy detí rodičmi s cieľom zabezpečiť spoločnú starostlivosť rodičov o deti aj po rozchode. Ďalej je cieľom dosiahnuť, aby rodičia začali kvôli deťom spolu komunikovať aspoň v minimálnej miere. Ide o nie nariadenú, ale o doporučenú spoluprácu rodičov s pomáhajúcimi profesiami, ktoré sú vysoko kvalifikované, aby si rodičia uvedomili, že lepšie je spolupracovať a nie bojovať. Výsledná dohoda, ku ktorej sa dopracovali rodičia sami a odráža ich skutočné potreby a záujmy funguje lepšie, ako nariadená starostlivosť súdom.

Základné princípy Cochemského modelu:

- [Rozhodnutie patrí v prvom rade do rúk rodičov, rovnako ako zodpovednosť za život ich dieťaťa](#)

- Rodičia potrebujú rešpekt, dôveru, pomoc a splnomocnenie k opätovnému prevzatiu spoločnej rodičovskej zodpovednosti
- [Orientácia na perspektívu dieťaťa](#)
- Včasná intervencia, intenzívna práca pomáhajúcich profesií
- **Všetky pomáhajúce profesie sú si rovnocenné, poznajú svoje kompetencie a limity a nenahrádzajú funkciu iných**
- Postup pomáhajúcich profesií je zladený, sledujú rovnaký cieľ, pracujú ako tím, majú jednotný jazyk, rovnako edukujú rodičov o riešení rodičovského sporu
- **Prenášajú sa kompetencie naspäť na rodičov**, súd vždy bude zohľadňovať to ako ktorý z rodičov pristupoval k dohode ohľadne spoločných detí
- Neformálnosť jednania, minimalizovanie písaných správ max. 1 x A4
- Zrýchlenie súdneho konania z dôvodu zachovania oboch rodičov deťom, dieťa obom rodičom bez možnosti odcudzenia
- Dohoda je výsledok práce rodičov a prejavom ich spolupráce a zodpovednosti v zmysle spravodlivosti a právnej istoty

Zákon č. 35/2005 Z. z. o rodine predpokladá dohodu rodičov vo väčšine ustanovení upravujúcich výkon rodičovských práv a povinností k maloletým deťom. Relatívna voľnosť pri formulovaní jednotlivých ustanovení poskytuje dostatočný priestor rodičom, aby sa o výkone svojich rodičovských práv a povinností k maloletým deťom, o úprave styku či výške a rozsahu vyživovacej povinnosti dohodli podľa ich špecifických podmienok v rodine a ich záujmu. V prípadoch, ak nedôjde k dohode rodičov, súd má tiež široké možnosti individuálne posudzovať podmienky a situáciu v každej rodine individuálne. K dispozícii má množstvo procesných prostriedkov.

Rodičovská dohoda ako výsledok spravodlivosti

Schválením rodičovskej dohody súdom by súd mal predchádzať budúcim sporom ohľadne starostlivosti a výchovy detí, a tak pristupovať preventívne vo vzťahu k otázkam týkajúcich sa výkonu rodičovských práv a povinností, aby v budúcnosti nedochádzalo k nedorozumeniam medzi rodičmi o ich výkone. Údajne Albert Einstein povedal, že **je hlúposť robiť to isté a očakávať iný výsledok**. Preto ak meníme prístup súdu v rozhodovaní pri úprave výkonu práv a povinností rodičov tak, že v dnešnej

modernej spoločnosti zdôrazňujeme v prvom rade zodpovednosť rodičov, ktorá nie je mocenským nástrojom pre uplatňovanie vlastných záujmov, ale zohľadňuje najmä záujem dieťaťa, **nie je možné robiť veci inak a mať stále rovnaký výsledok**. Čo bude pre rodičov a dieťa znamenať, ak za **nový výsledok** budeme považovať **rodičovskú dohodu**.

Zákonodarca pri zásahu do rodičovských práv a povinností preferuje dohodu rodičov o ich výkone a teda súd o nich rozhodne iba v prípade, ak nedôjde k dohode rodičov, a to aj bez návrhu. Znamená to, že **len ak rodičia nie sú schopní sa dohodnúť zasiahne súd**, aby zabezpečil spravodlivosť. Špecifickým cieľom práva je spravodlivosť, o ktorej už hovoril Aristoteles ako o všeobecne platnom objektívnom meradle správania ľudí. Pre posúdenie spravodlivosti definoval etickú spravodlivosť a zákonnú. **Etická spravodlivosť** stojí nad zákonom aj ľudským konaním, jej základom je rovnosť. Nie však taká, že všetci majú rovnako, ale **založená na pravidle rešpektovania úmery: každému, čo mu patrí**. Základným prvkom spravodlivosti je teda vzájomnosť, reciprocita v ľudských vzťahoch. Objektom spravodlivosti je konanie iného človeka vo vzťahu k iným. Neberú sa do úvahy teda iba výhody a nevýhody, ktoré sa rozdeľujú, ale prihliada sa aj na osobné kvality, zásluhy či morálne cnosti tých, ktorým sa tieto hodnoty rozdeľujú. Kritériom **zákonnej spravodlivosti** je platné právo. Ide o spravodlivosť, ktorú garantuje platné právo, teda taká akú vytvoril zákonodarca. Práve Aristoteles nám môže pomôcť pochopiť, že „*právo nie je železným obojkom zvierajúcim spoločnosť, ale ponecháva dost miesta vzťahom regulovaným morálkou, láskou, priateľstvom, citom pre krásu a čisté myslenie*“. Žiadne pozitívne právo nie je dokonalé a preto by každý právnik mal mať na zreteli prirodzené právo, z ktorého vychádza aj naša Ústava. Platné právo má svoj počiatok vo vôli zákonodarcu a mení sa s potrebami ľudí a časom. Zákony by sa mali interpretovať v zmysle prirodzeného práva. Obzvlášť, ak hovoríme o normách rodinného práva, ktorým zákonodarca nechal relatívne širokú voľnosť pre rodičov, ale aj súdy, aby mohli **upraviť rodičovské práva a povinnosti podľa skutočných potrieb jednotlivej rodiny**. Rodinné právo je súčasťou všeobecného súkromného práva, ktorým je občianske právo a teda právom garantovaná možnosť naplniť slobodu, spravodlivosť. Dlhé roky sa vedie spor o tom, či popri platnom práve existujú ešte nejaké pravidlá či princípy, ktoré sú akýmisi kritériami pre posúdenie kvality zákonov. Hovoríme o prirodzenom práve, ktoré v sebe zahŕňa aj všetky základné ľudské práva

a slobody. Naša Ústava SR zakotvuje v preambule aj vo svojich článkoch prirodzeno-právny princíp práva. Aj sudcovia ústavného súdu sa pri svojich sľuboch zaručujú neporušovať prirodzené práva človeka a občana. Pri strete medzi prirodzenými právami a právami občana majú prednosť prirodzené práva. Prirodzené právo rešpektujú mnohé vnútroštátne poriadky aj medzinárodne právo s cieľom prirodzene rešpektovať slobodu človeka.

Obsah rodičovských práv a povinností v rozhodnutiach súdov a rodičovskej dohode uzavretej v mediácii.

Zákon o rodine len demonštratívne vypočítava obsah rodičovských práv a povinností, čo uvádza slovíčkom **najmä**: Súčasťou rodičovských práv a povinností sú najmä:

- a) sústavná a dôsledná starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývin maloletého dieťaťa,
- b) zastupovanie maloletého dieťaťa,
- c) správa majetku maloletého dieťaťa.

Čo ďalej tvorí obsah rodičovských práv a povinností sa dozvedáme z niekoľkých ďalších ustanovení zákona o rodine. Nie teda pochyb, že medzi rodičovské práva a povinnosti patrí okrem osobnej starostlivosti o dieťa, zastupovania a správa majetku aj právo styku - kontaktu s dieťaťom, a **všetky podstatné veci** týkajúce sa maloletého dieťaťa, o ktorých má právo rodič rozhodovať v prípade, ak mu neboli zákonom obmedzené alebo nebol súdom pozbavený týchto práv a povinností. Pôjde opäť najmä o exemplifikatívny výpočet uvedený v § 35 zákona o rodine, a to o **vysťahovaní maloletého dieťaťa do cudziny, o štátnom občianstve maloletého dieťaťa, o udelení súhlasu na poskytovanie zdravotnej starostlivosti a príprave na budúce povolanie**. Ďalej sú to otázky týkajúce sa výchovy v duchu **náboženského a filozofického vyznania, právo na informovanie sa o maloletom dieťati, otázka trvalého pobytu dieťaťa, meno a priezvisko dieťaťa**, ale podľa nášho názoru sú to aj **otázky, ktoré súvisia** s podstatnými otázkami týkajúcimi sa maloletého dieťaťa a súvisiace s jeho potrebami a to napr. **výber pediatra pre dieťa, krúžkov či športových aktivít pre deti, účasť dieťaťa na školskom výlete v zahraničí, otázky spojené s mimoriadnymi - ostatnými jednorazovými výdavkami na deti, ktoré vzniknú v budúcnosti** a pod., ktoré nie sú v zákone uvedené, ale môžu byť podstatnou záležitosťou

týkajúcou sa výkonu RPP a rodičia sa musia na týchto otázkach dohodnúť. Súd bude musieť pri nezhode rodičov o podstatných otázkach pri rozhodovaní skúmať najprv či ide o podstatnú otázku a nie bežnú záležitosť, ktorú môže rozhodnúť za dieťa rodič sám.

Obsahom rodičovských práv a povinností je aj úprava styku s maloletým dieťaťom a starostlivosť o výživu maloletých detí. Vyživovacia povinnosť však tvorí z teoretického hľadiska osobitnú skupinu práv a povinností, ktoré sú odvodené od príbuzenského vzťahu. Jej právna úprava sa spravuje odlišnými pravidlami, preto ju zákonodarca upravuje ako osobitnú skupinu práv a povinností a viaže sa na schopnosti, možnosti a majetkové pomery povinných osôb a nie na výkon práv a povinností. Každý bez ohľadu na právnu spôsobilosť je povinný svoje dieťa vyživovať. **Aj štátne dávky alebo príspevky poskytované rodičom na dieťa teda môžu byť predmetom dohody rodičov** o tom, kto ich bude poberať. Pôjde teda najmä o rodičovský príspevok a daňový bonus na dieťa, ktoré si môže uplatniť iba jeden rodič. Dnes už máme rodičov, ktorí si uplatňujú rodičovské dávky v zahraničí na dieťa a chcú sa dohodnúť o ich poberaní. **Rodičia sa rovnako môžu dohodnúť o výške výživného a súd takúto dohodu schváli.** Posudzuje pri jej schválení záujem dieťaťa. Ak rodičia predložia **dohodu o úprave styku tá sa stane súčasťou rozsudku, súd takúto dohodu neschvaľuje** v prípade rozvodu. Znamená to, že súd ju prepíše do rozsudku, ak bola predložená v písomnej forme, alebo ak ju ústne nadiktovali do zápisnice súdu. Ak pôjde o rodičov, ktorí spolu nežijú a nie sú manželia, súd primerane použije ustanovenia upravujúce rozvod manželstva a teda obsahom rodičovských práv a povinností bude aj styk s maloletým dieťaťom a výživné na dieťa.

Do týchto otázok zasahuje súd iba v prípade, ak sa rodičia nedohodnú. Nález ústavného súdu SR Pl. ÚS 26/2005 to dňa 6.6.2006 pre dohodu rodičov o úprave styku uvádza, že **„Zákonodarca neustanovuje, a teda nepredpisuje rodičom obsah dohody o úprave ich styku s maloletým dieťaťom a nepredpisuje pre túto dohodu žiadne náležitosti a neukladá ani žiadne obmedzenia, ako ani nepredpisuje obsah výroku rozhodnutia súdu, ktorým tento rozhodne o úprave styku rodičov s maloletým dieťaťom, a ani ho iným spôsobom v jeho rozhodovaní o tejto otázke nijako neobmedzuje.** Kontakt rodičov s ich maloletými deťmi je takým významným činiteľom ovplyvňujúcim zdravý vývoj dieťaťa, ktorý sa zákonodarca rozhodol riešiť právnou úpravou styku rodičov s ich maloletými deťmi;

považuje ho za neoddeliteľnú súčasť rodičovských práv a práv dieťaťa upravených v Zákone o rodine. Zákonodarca zasahuje do úpravy styku rodičov s dieťaťom len v špecifických, neštandardných situáciach, a to najmä v prípadoch, keď rodičia maloletého dieťaťa spolu nežijú; ide najmä o prípad rozvodu manželov s maloletými deťmi. Právna úprava v § 25 ods. 1 Zákona o rodine pripúšťa, že „rodičia sa môžu dohodnúť o úprave styku s maloletým dieťaťom aj pred vyhlásením rozhodnutia, ktorým sa rozvádza manželstvo.“

Rozhodnutie súdu o výkone rodičovských práv a povinností vs. úprava v mediácii

V rámci rozhodovacej činnosti súdov pri schvaľovaní rodičovskej dohody však absentuje akceptácia skutočnej vôle rodičov prejavenej v rodičovskej dohode. Súdny do svojich rozhodnutí preberajú iba minimálny obsah rodičovskej dohody, ten, ktorý podľa vlastného uváženia a aplikačnej praxe považujú za podstatný a vykonateľný. V mediácii sa stretávame s tým, že rodičia si potrebujú upraviť výkon svojich rodičovských práv a povinností detailnejšie, aby v čase, keď prechádzajú rozpadom rodiny, spracovávajú vlastné emócie z rozchodu a ich komunikácia je narušená, mali záruku, že ich spoločne vytvorená dohoda bude riadne akceptovaná druhým rodičom. Rozumejú platnosti a záväznosti takejto dohody a vedia, že v prípade ak ich spoločne prejavenej vôľa v dohode nebude akceptovaná, môže dôjsť k zmene obsahu dohody rozhodnutím súdu. V praxi dohoda rodičov v rozhodnutí súdu obsahuje najčastejšie iba zverenie detí do osobnej alebo striedavej osobnej starostlivosti, úpravu výšky výživného, zastupovanie maloletých detí a prípadne úpravu styku s maloletými deťmi. Napriek povinnosti súdu pri rozhodovaní o zverení maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti jedného rodiča dbať na právo druhého rodiča pravidelne sa informovať o maloleťom dieťati, súdy opomínajú túto svoju povinnosť určením informatívnej povinnosti. Oproti tomu obsah rodičovských práv a povinností je v čo najširšej možnej miere obsiahnutý v rodičovskej dohode uzavretej v mediácii. Táto dohoda flexibilne reaguje na budúce možné situácie vzniknuté s potrebami maloletých detí, ale aj potrebami každého rodiča. Reflektuje tak potreby a záujmy celej rodiny smerom do budúcnosti.

RODIČOVSKÁ DOHODA A JEJ OBSAH

Schválená súdom

- Osobnú starostlivosť alebo SOS
 - Zastupovanie maloletého dieťaťa
 - Výživne na maloleté dieťa
(konštatovanie, že nebolo určené)
-
- Styk s maloletým dieťaťom (kontakt)

Rodičovská dohoda

- ▶ Osobná starostlivosť alebo SOS
 - ▶ Rodičovské práva majú obaja rodičia
 - ▶ Výživne – (bežné, mimoriadne a ostatné výdavky)
 - ▶ Poberanie RP a DB
 - ▶ Trvalé bydlisko maloletého dieťaťa
 - ▶ Stretávanie sa s dieťaťom (styk)
 - ▶ Informatívna povinnosť rodičov
-
- ▶ Ostatné veci súvisiace s dieťaťom
(podstatné otázky)

ÚPRAVA RP a P V MEDIÁCII

Výživné

- Bežné výdavky (strava, ubytovanie, ošatenie, školné...)
- Mimoriadne výdavky
(zdravotné pomôcky, okuliare, školské výlety, krúžky, stužková, športové aktivity a pomôcky,
- Ostatné výdavky
(súkromné výlety, dovolenky, vreckové, telefón...)

Stretávanie sa dieťaťom

- ▶ Úprava počas roka
- ▶ Vianoce
- ▶ Veľká noc
- ▶ Prázdniny (jarné, letné a ostatné sviatky)
- ▶ Narodeniny detí
- ▶ Kontakt s blízkymi osobami (rodinne oslavy, návšteva príbuzných...)
- ▶ Aktivity detí (šport, vystúpenie...)
- ▶ Kontakt počas SOS
- ▶

Dohoda o vyživovacej povinnosti rodičov k deťom

Špeciálnou otázkou, ktorou sa zaoberajú sudy, ale aj samotní rodičia, je otázka vyživovacej povinnosti rodičov k maloletým deťom. Kým sudy subsumujú všetky potreby dieťaťa aj tie budúce do obsahu bežného výživného, v mediácii dochádza k rozdeleniu povinnosti oboch rodičov pri starostlivosti o výživu maloletého dieťaťa. Rodičia sú schopní dohodnúť sa

na uspokojovaní potrieb svojho dieťa, ak majú možnosť kontrolovať svoje finančné prostriedky vynaložené na dieťa. V praxi je výsledkom dohody rodičov **dohoda o výške a rozsahu bežného výživného**, ktoré je **vyplácané v pravidelných mesačných platbách** a prostredníctvom neho sú zabezpečené každodenné potreby dieťaťa ako strava, ubytovanie, ošatenie, hygienické potreby, drobné výdavky súvisiace so školou a podobne. Ďalej je to **dohoda o platení mimoriadnych alebo ostatných výdavkov** na dieťa, ktoré **majú jednorázový alebo dočasný charakter**. Tieto výdavky môžu, ale aj nemusia nastať v budúcnosti, alebo už nastali ale je predpoklad, že sú dočasné. O jednorázové výdavky pôjde napríklad náklady na kompenzačné pomôcky, okuliare, školské výlety, stužkovú, športové pomôcky ako korčule, lyže a pod. Medzi dočasné výdavky najčastejšie patria výdavky na súkromnú škôlku, školu, krúžkovú a športovú činnosť dieťaťa, ale aj výdavky viazané na individuálne záujmy dieťaťa ako rôzne súkromné výlety, vreckové a pod. Dieťa má právo podieľať sa na rovnakej životnej úrovni rodičov a preto za odôvodnenú potrebu je možno považovať aj tvorbu úspor, ktorú môže určiť súd alebo sa rodičia môžu na tvorbe úspor dohodnúť s cieľom zabezpečiť deťom „lepšiu budúcnosť“. Súdny však pri určovaní rozsahu a výšky výživného vychádzajú najčastejšie iba z pojmu odôvodnených potrieb dieťaťa. Zákon o rodine nemá pre určenie výšky výživného či jej výpočet žiaden systém, tabuľky či percentuálne určenie, teda okrem určenia výšky minimálneho výživného, ktoré určuje zákon ako 30% zo sumy životného minima na nezaopatrené dieťa podľa osobitného predpisu. Napriek tomu ochota rodičov zabezpečovať nielen oprávnené potreby dieťaťa je odôvodnená od určenia výšky bežného výživného. Preto je otázkou vhodnou na zamyslenie prečo nie je možné, aby si rodičia dohodli nad rámec bežného výživného záväzkovo-právny vzťah, ktorého obsahom je dohoda o platení mimoriadnych/ostatných výdavkoch na dieťa. Ak sa zamyslíme nad tým, že pri plnoletých deťoch je možné započítanie výživného, deti si môžu medzi sebou vo vzťahu k svojim rodičom uzavrieť dohodu o opatrovaní rodičov (zaopatrovaciu zmluvu), ktorou sa zaviazu poskytovať výživu, opateru a starostlivosť svojim rodičom, alebo ktokoľvek môže v rámci súkromného záväzkového práva uzavrieť inominátnu (nepomenovanú) zmluvu podľa § 50 Občianskeho zákonníka alebo zmluvu v prospech tretej osoby a pod. a rodičia ako subjekty súkromného práva si nemôžu upraviť zmluvne svoje rodičovské práva a povinnosti v záujme svojich maloletých detí, tak aby to

vyhovovalo obom rodičom a nenarúšalo ich vzájomné budúce vzťahy. Úvahy nad priamou vykonateľnosťou rodičovskej dohody už sú v súčasnej spoločnosti namieste.

Schvaľovanie rodičovskej dohody súdom a úvahy de lege ferenda

Samotné rozhodnutie o úprave výkonu rodičovských práv a povinností k maloletým deťom možno nahradiť dohodou rodičov. To znamená, že rodičia či už pri rozvode konaní alebo rodičia maloletých detí, ktorí spolu nežijú majú právo predložiť prednostne rodičovskú dohodu (dohodu o úprave výkonu rodičovských práv a povinností, o určení výšky výživného, o úprave styku a pod.) súdu na schválenie. Podľa ustanovenia § 24 ods. 3 **musí byť dohoda schválená súdom inak je nevykonateľná.** Čo v praxi spôsobuje povinnosť rodičov nechať si schváliť rodičovskú dohodu súdom, a čo je dôvodom, že zákonodarca obligatórne pre vykonateľnosť rodičovskej dohody vyžaduje schválenie súdom?

Do prijatia zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine bol v platnosti zákon č. 94/1963 Zb. o rodine, ktorý ustanovoval v ustanovení § 26 ods. 2, že rozhodnutie o úprave rodičovských práv a povinnosti možno nahradiť dohodou rodičov, ktorá pre svoju **platnosť potrebuje schválenie súdu. Dohoda o styku** rodičov s dieťaťom však podľa § 27 ods. 1 **nepotrebovala schválenie súdom.** Od prijatia nového rodinného kódexu podlieha akákoľvek rodičovská dohoda schváleniu súdom, aby bola vykonateľná čo spôsobilo, že rodičia maloletých detí hoc sa aj o výkone svojich rodičovských práv a povinností dohodnú, musia absolvovať súdne konanie z dôvodu schválenia ich vôle súdom. Avšak nie ako súdny zmierny, ale s osobnou účasťou v konaní o úprave výkonu rodičovských práv a povinností k maloletým deťom bez právnej istoty, či ich vôľa odzrkadlená v rodičovskej dohode bude súdom akceptovaná, napriek tomu, že prevezmú rodičovskú zodpovednosť a prednostne majú právo o svojich deťoch rozhodovať sami.

Podľa § 118 Civilného mimosporového poriadku

1. *Súd **vedie** účastníkov **k zmiernemu riešeniu.***
2. *Ak je to účelné a umožňujú to okolnosti prejednávanej veci, **môže** súd účastníkov **vyzvať**, aby sa **o zmierne riešenie pokúsili mediáciou.***

Podľa nového procesného kódexu Civilný mimosporový poriadok, ktorý upravuje postup súdu pri rozhodovaní o hmotnoprávných vzťahoch, už nie

je možné uzatvoriť zmier. Pre zmierovacie konanie je však podľa nášho názoru pre niektoré súkromnoprávne vzťahy a situácie upravené v zákone o rodine možné využiť ustanovenie § 148 Civilného sporového poriadku, ktoré upravuje zmier a zároveň vychádza z mediačného pôsobenia súdu. Ide o vzťah práva hmotného k právu procesnému, a preto pri riešení jednotlivých problémov treba vychádzať z oboch právnych predpisov. Z dôvodu zaradenia týchto vzťahov do mimosporového konania súd musí skúmať súlad hmotnoprávnych podmienok v zákone o rodine s hmotnoprávnymi podmienkami pre uzatvorenie zmieru.

Rodičovská dohoda nemá povahu súdneho zmieru. Ak sa zmenia pomery na strane ktoréhokolvek účastníka rodičovskej dohody, rozhodnutie je možné zmeniť alebo zrušiť aj bez návrhu bez potreby riešiť predmetnú vec systémom opravných prostriedkov. Zákonodarca pre konania v ktorých súd môže rozhodnúť aj bez návrhu vylúčil zmierovacie konanie vo veciach, pri ktorých to ich povaha nepripúšťa. Všetky konania vo veciach starostlivosti súdu o maloletých sú konania ktoré sú svojou povahou osobité a preto si vyžadujú osobitnú ochranu zákonom. **Dohodu rodičov** o výkone rodičovských práv a povinnosti k maloletým deťom, o určení výšky výživného, o úprave styku či o ostatných rodičovských právach a povinnostiach ako podstatných otázkach týkajúcich sa maloletého dieťaťa o ktorých sa musia rodičia dieťaťa dohodnúť **súd posudzuje v súlade so záujmom maloletého dieťaťa** podľa čl. 5 zákona o rodine. Oproti tomu v konaniach na návrh uzavretý zmier súd schváli, alebo neschváli, ak je v rozpore so všeobecnými záväznými predpismi. Ak súd zmier schváli, nie je voči nemu možné podať odvolanie. Má účinky právoplatného rozsudku a môže ho zrušiť iba v prípade, ak je podľa hmotného práva neplatný. **Súd teda obsah zmieru posudzuje v súlade so zákonom.**

Podľa zákona o mediácii mediátor je povinný podpísať dohodu, ktorá je výsledkom mediácie alebo odmietnuť podpísať takúto dohodu, ak je v rozpore so zákonom alebo dobrými mravmi. Mediátor teda v mediačnom procese vždy posudzuje súlad dohody so zákonom a aj dobrými mravmi. V prípade, ak je subjektom dohody aj maloleté dieťa tak aj súlad s najlepším záujmom dieťaťa.

V zrušenom procesnom kódexe Občianskom súdnom poriadku v ustanovení § 99 ods. 1 zákonodarca umožňoval súdu pred prvým pojednávaním a počas konania **vyzvať účastníkov, aby sa pokúsili**

o zmier mediáciou a zúčastnili sa na informatívnom stretnutí u mediátora zapísaného v registri mediátorov. Cieľom tohto ustanovenia bolo úspešnou mediáciou riešiť spory mimosúdny spôsobom kvalifikovanými odborníkmi na riešenie sporov dôsledkom čoho malo byť odbremenenie občianskoprávných súdov, ale aj celková úspora nákladov a trov na súdne konanie. Zároveň v ustanovení § 99 ods. 3 ustanovil, že ak ide o dohodu o mediácii (mediačná dohoda), ktorá je výsledkom mediácie rozhodne súd prednostne o tom, či dohodu ako súdny zmier schvaľuje. V prípadoch kde zákon ustanovuje lehotu v ktorej má súd rozhodnúť, mediačná dohoda mala byť schválená v tejto lehote.

Úvahy de lege ferenda

Zabezpečiť priamu vykonateľnosť rodičovskej dohody uzavretej v mediácii si vyžaduje hlbšie diskusie. Lepšie využitie mediácie ako mimosúdneho riešenia sporu by napomohlo nielen k lepšiemu prístupu rodičov ako občanov k spravodlivosti, ale zároveň by odklon na mimosúdne konanie pri úprave výkonu rodičovských práv a povinnosti dohodou odbremenil súdy od prípadov, kde sa zásah štátu predpokladá až vtedy, ak nedôjde k dohode. Rodičia, ktorí spolu nežijú, by tak nemuseli pre schválenie svojej rodičovskej dohody žiadať súd o jej schválenie z dôvodu vykonateľnosti. Znížil by sa tiež dopad podaných návrhov na súd. Úvahy vo vzťahu k rodičovskej dohode však môžu smerovať aj k procesu schvaľovaniu súdom, kedy je vhodné začať uvažovať nad novým mechanizmom schvaľovania rodičovskej dohody, ak by návrh podali obaja rodičia obdobne ako sa schvaľuje súdny zmier. Tým by sa zároveň odbremenili aj oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí, ktoré sú už obligatórne ustanovované za kolízneho opatrovníka v konania ohľadne maloletých detí, napriek tomu, že zákon predpokladá, že na návrh súd ustanoví prednostne blízku osobu maloletého dieťaťa, u ktorej je predpoklad, že bude konať v záujme dieťaťa a s ustanovením súhlasí. Pri schvaľovaní rodičovskej dohody uzatvorenej v mediácii sa nepredpokladá kolízia záujmov rodičov, nakoľko výsledná dohoda je prejav vôle rodičov riadne sa starať o výchovu a výživu svojho dieťaťa obsiahnutá v dohode rodičov uzatvorenej v prospech a v záujme ich maloletého dieťaťa. Z tohto dôvodu v mimosúdnom konaní a následne ak dôjde k rodičovskej dohode medzi rodičmi nie je potrebné ustanoviť žiadnu osobu ani úrad či obec za kolízneho opatrovníka. Inšpiráciu nájdeme aj v zahraničných právnych

úpravách. V Českej právnej úprave sú konanie o rozvod manželstva a konanie o úprave pomerov k maloletým deťom dve samostatné konania. V súčasnosti sa v susedných Čechách už uvažuje nad zrušením ustanovenia o povinnom schvaľovaní rodičovskej dohody súdom. V Nórsku majú vyše 200 ročnú tradíciu v mediácii. Celý zákon je postavený na dohode medzi rodičmi a deťmi, ak sú vo veku, že sú schopné sa samé rozhodnúť. Ak ide o manželský pár, ktorý sa rozvádza a nevedia sa dohodnúť, je mediácia predpísaná zákonom, pokiaľ sú v rodine deti mladšie ako 16 rokov, t.j. rozvod bez mediácie nie je možné uskutočniť. U nemanželských párov je mediácia iba doporučená. Aj náš právny poriadok upravuje rozdielny prístup k rodičom v manželstve, kde ak sa pri rozvode o výkone úpravy rodičovských práv a povinnosti nedohodnú, tak o ich výkone autoritatívne rozhodne súd. Oproti nim sú rodičia, ktorí nie sú manželia a tam pokiaľ nenastane konflikt medzi rodičmi nemusia byť rodičovské práva a povinnosti upravené súdom až do plnoletosti dieťaťa. Avšak ak nedôjde k dobrovoľnému plneniu z dohody, napriek tomu že takáto dohoda je platná, nie je možné práva z nej si priamo vymáhať na súde.

Súd verzus interdisciplinárna spolupráca

Rozdiel mediácie oproti súdnemu procesu je najmä v tom, že **súdy spory rozhodujú a mediácia pomáha spory riešiť**. V súdnom konaní má dispozíciu s konaním len žalobca/navrhovateľ, zatiaľ čo v mediácii disponujú konaním všetci účastníci mediácie v rovnakej miere. Ide o komplexnejšiu službu, nakoľko účastníci sa pri riešení vzájomného sporu rozhodujú sami na základe individuálnych potrieb každého účastníka s ohľadom na dobré mravy, zatiaľ čo súd rozhoduje na základe platného práva.

Pojem mediácia môžeme vnímať ako odbornú metódu na uľahčenie riešenia konfliktných situácií alebo ako mimosúdne riešenie sporov, teda ako alternatívu k súdnemu konaniu. Treba však zdôrazniť, že v prvom rade ide o psycho-sociálnu metódu využívanú na zvládanie konfliktu medzi ľuďmi. Mediácia sa práve svojim štruktúrovaným procesným postupom a technikami či prostriedkami mediácie využívanými pri riešení sporu mediátorom výrazne odlišuje od iných foriem alternatívneho riešenia sporu, zmieru či niektorej z foriem uzatvárania dohody inými subjektmi. Ak by mediátor nevedol mediáciu v jej jednotlivých fázach procesu a v súlade s jej princípmi nešlo by o mediáciu, ale iný spôsob riešenia sporu, cieľom

ktorého je dosiahnutie zmierlivého vyriešenia sporu alebo dosiahnutie dohody pre strany v konflikte inými prostriedkami.

Proces mediácie

Proces mediácie vyjadruje dynamickú stránku metódy. Je to postupný rad po sebe nasledujúcich, k sebe sa vzťahujúcich a vzájomne súvisiacich udalostí a zmien. Mediácia je proces pozostávajúci z 5 až 12 fáz a konkrétnych štádií a obsahujúci súbor techník, ktoré umožňujú splnenie dôležitých úloh. Je to konečný proces, ktorý prináša konkrétne výsledky v ktoromkoľvek štádiu v závislosti od hodnôt, noriem a princípov účastníkov mediácie. Základným prostriedkom procesu mediácie je **rozhovor** (komunikácia), ktorý má v niektorých fázach mediácie formu asistovaného vyjednávania. Ide skôr o sprostredkované **jednanie** pomocou neutrálnej osoby mediátora, ktorý celý mediačný proces určuje a reguluje. Mediátor zodpovedá za celý proces mediácie čím sa výrazne odlišuje od facilitácie. Facilitátor diktuje proces vo výrazne menšej časti prípadov a fáz, spravidla o procese rozhodujú účastníci facilitácie a nechávajú si ich odsúhlasit'. Mediátor počas celej mediácie pomáha klientom reflektovať realitu. Pomáha klientom formovať ich potreby a záujmy, vedie rozhovor a pomáha im hľadať možné riešenia do budúcnosti. Výsledkom mediácie je dohoda, ktorú si účastníci mediácie navrhli sami, ktorá je pre nich niekedy nie ideálna, ale je vzájomne výhodná, reálne vykonateľná, v súlade so zákonom a dobrými mravmi. Proces mediácie je výrazne ovplyvnený prístupom mediátora k vedeniu mediácie, jeho vnímaním mediácie a zvoleným štýlom vedenia mediačného procesu. O spôsobe vedenia mediačného procesu ďalej rozhoduje mnoho faktorov, ako osobnosť mediátora, jeho vlastnosti, skúsenosti, schopnosti, motivácia, názory a návyky. Veľký vplyv na proces majú strany konfliktu, druh a povaha riešeného prípadu. Obzvlášť významnou je fáza, v ktorej sa konflikt nachádza, čas po ktorý sa konflikt vyvíjal a váha, ktorú má konflikt pre klientov. Vecný obsah sporu má nemalý význam na výber mediačných techník a zvolenie postupu riešenia prípadu mediátorom. Význam pre úspešnú mediáciu majú aj jednotlivé štádia mediácie od prípravnej fázy, tzv. predmediačnej až po postmediačnú starostlivosť o klientov.

Záver

Cieľom príspevku bolo poukázať na prínos mediácie pri tvorbe rodičovskej dohody a zároveň poukázať na rozdiel v prístupe súdov a prístupe rodičov v mediácii pri tvorbe rodičovskej dohody, ktorá upravuje výkon rodičovských práv a povinností k maloletým deťom. Jedným zo subjektov interdisciplinárnej spolupráce je bezpochyby aj mediátor, ako subjekt oprávnený uzatvárať dohodu. V prípade, ak úlohu mediátora nahrádzajú iné subjekty, ktoré sa pokúšajú o zmierlivé riešenie, výsledok je odlišný. Stručne sa príspevok snažil otvoriť otázky schvaľovania rodičovskej dohody, ktorá nemá povahu súdneho zmiernu, ale uzatvorená v mediácii ako mimosúdnom konaní by sa mohla stať priamo vykonateľnou. Takáto rodičovská dohoda by obsahovala nielen minimálnu úpravu práva a povinností rodičov a detí, ale naopak, obsahovala by maximum práv a povinností, ktoré odrážajú po rozchode rodičov počas ich konfliktu aj skutočné potreby a záujmy všetkých účastníkov rodičovskej dohody a záujem dieťaťa tak, že to každý z rodičov aj detí budú subjektívne vnímať ako spravodlivé a bude zaručovať ich právnu istotu smerom do budúcnosti. Jej obsah by preto mal v prvom rade odrážať skutočné potreby dieťaťa, nielen tie oprávnené, najlepší záujem, ale aj potreby a záujmy rodičov, ktorí si rodičovskou dohodou zabezpečujú svoje rodičovské práva a plnia svoje rodičovské povinnosti vo vzťahu k maloletému dieťaťu. Ak sa na jej tvorbe budú podieľať obaja rodičia bude nimi viac akceptovaná. Preniesť zodpovednosť na rodičov ohľadne starostlivosti ich detí znamená zároveň akceptovať ich skutočnú vôľu, aby boli schopní realizovať vo vzťahu k dieťaťu presne to, čoho sú v danej situácii schopní a aké majú možnosti.

PREHLAD LITERATÚRY:

1. HORVÁTH, E., VARGA, E.. 2009. Zákon o rodine. Komentár. Bratislava : IURA EDITION, 2009. 676 s. ISBN 978-80-8078-257-3.
2. KRŠKOVÁ, A. 2011. Dejiny politickej a právnej filozofie. Bratislava : IURA EDITION, 2011, 704 s. ISBN 978-80-8078-385-3.
3. KOLEKTÍV AUTOROV. 2015. Civilný sporový poriadok (Úplne znenie s komentárom). Civilný mimosporový poriadok (Úplne znenie s komentárom). Správny súdny poriadok (Úplne znenie s komentárom). Nový kódex civilného práva. Platný od 1. júla 2016. Bratislava : NOVÁ PRÁCA, 2015. 580 s. ISBN 978-80-89350-58-2.

4. KOLEKTÍV AUTOROV. 2013. Občiansky súdny poriadok s judikatúrou. Január 2013. Bratislava : IURA EDITION, 2013. 443 s. ISBN 978-80-8078-523-9.
5. LAZAR, J. a kolektív. 2006. Občianske právo hmotné 1. Tretie doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2006. 648 s. ISBN 80-8078-084-6.
6. LAZAR, J. a kolektív. 2006. Občianske právo hmotné 2. Tretie doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2006. 610 s. ISBN 80-8078-084-6.
7. MAZÁK, J. a kolektív. 2009. Základy občianskeho práva procesného. Bratislava : IURA EDITION, 2009. 1018 s. ISBN 978-80-8078-275-7.
8. PAVELKOVÁ, B. 2009. Zákon o rodine. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2011. 640 s. ISBN 978-80-7400-359-2.
9. REBRO, K., BLAHO, P. 2003. Rímske právo. Tretie, doplnené vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2003. 497 s. ISBN 80-89047-53-X.
10. TRAGALOVÁ, D. 2018. Rodinná mediácia. Ako deťom neublížiť rozvodom. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 342 s. ISBN 978-80-8168-826-3.
11. Zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov.
12. Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
13. Zákon č. 94/1963 Zb. o rodine.
14. Dôvodová správa k novele zákona o rodine zákon č. 125/2013 Z. z.
15. Nález ÚS SR 26/2005 zo dňa 6.7.2006, PL. ÚS 26/ 05-37.

Odborný profil autora

Autorka vyštudovala Právnickú fakultu UK v Bratislave a Právnickú fakultu UMB v Banskej Bystrici, kde získala titul JUDr. Má ukončené doplnkové pedagogické minimum pre didaktiku právnych predmetov, organizované Centrom pre celoživotné vzdelávanie UMB v Banskej Bystrici. Od roku 2013 sa aktívne venuje mediácii ako mediátorka. V mediácii absolvovala špecializáciu v rodinnoprávnych sporoch na Slovensku a v Čechách. V roku 2014 založila MEDIAČNÉ CENTRUM POPRAD, ktorého je riaditeľkou. Je prezidentkou ASOCIÁCIE MEDIAČNÝCH CENTIER SLOVENSKA. Zároveň je

autorkou a lektorkou akreditovaných vzdelávacích programov MV SR a MŠ SR. Od roku 2012 vykonáva lektorskú činnosť v spoločnosti Securitas, s.r.o., kde vyučuje Základy právneho poriadku, Ústavne právo, Zákon o ochrane osobných údajov a Základy trestného práva hmotného. Od roku 2015 je lektorkou odborných seminárov zameraných na mediáciu vyhlásených MS SR a organizovaných akreditovanými vzdelávacími inštitúciami. Je autorkou publikácie Rodinná mediácia. Ako deťom neublížiť rozvodom. Aktívne sa zapája do aktivít na podporu mediácie a jej etablovanie v právnom poriadku.

Kontakt na autora

JUDr. Dagmar Tragalová
ASOCIÁCIA MEDIAČNÝCH CENTIER SLOVENSKA
Velická cesta 10, 058 01 Poprad
escapes@escapes.sk, amcs@amcs.sk
www.mcpoprad.sk, www.amcs.sk

PSYCHOLÓG AKO SÚČASŤ INTERDISCIPLINÁRNEJ SPOLUPRÁCE

Erika TKÁČOVÁ

V rámci efektívneho fungovania Cochemskej praxe je dôležité, aby spolu dobre spolupracovali viaceré profesie. Medzi ne patria sudcovia a vyšší súdni úradníci, ktorí tvoria akoby „Linku prvého kontaktu“ pri podaní návrhu o rozvod, sú vztyčným bodom, ktorý svojimi zručnosťami a schopnosťami rozhodne, či by pre danú rodinu/pár Cochemská prax mohla byť prínosná. Na základe ich rozhodnutia a súhlasu manželov/partnerov/rodičov sa začína proces, do ktorého sa zapoja pomáhajúce zložky Cochemskej praxe, a to mediátori, advokáti, kouči, a v neposlednom rade aj psychológovia a poradenskí konzultanti. Každý z nich má svoju náplň práce, ktorou môže prispieť ku zmierneniu konfliktu medzi hádajúcimi sa stranami, a tak obohatiť náš svet o ďalší zmierlivý rozchod/rozvod s čo najmenšími negatívnymi dopadmi na rodinu a najmä dieťa v rodine. Pre to dieťa, ktoré je našou budúcnosťou, a ktoré si bude budovať svoje vlastné vzťahy na základe toho, čo videlo, počulo a cítilo doma, vo svojej primárnej rodine. A pre tú rodinu, ktorá je/bola tvorená ľuďmi, s ich emóciami, prežívaním, traumami, a ktorí si toto všetko ponесú do svojho ďalšieho života a svojich ďalších vzťahov. Preto my psychológovia vidíme dôležitosť a opodstatnenosť prispieť do procesu Cochemskej praxe svojimi schopnosťami a zručnosťami, ktoré nám vyplývajú z našej psychologickéj činnosti.

Na úvod by som rada v skratke predstavila pracovnú profesiu Psychológ. Psychológ je človek, ktorý má vyštudované jednodborové štúdium psychológie a musí sa o.i. riadiť Etickým kódexom psychológov. Psychológ môže pôsobiť v rôznych rezortoch – rezort zdravotníctva, rezort justície, rezort školstva, rezort Ministerstva vnútra a obrany.... Psychológom nie je učiteľ, laický terapeut, sociálny pracovník, čo však neznamená, že takýto človek nemôže pri svojej pomáhajúcej profesii využívať psychologické techniky s najlepším vedomím a svedomím. Podľa zákona 199/1994 Z.z. a 578/2004 Z.z. pod psychologickú činnosť spadá skúmanie, výklad, ovplyvňovanie a prognostické hodnotenie správania človeka alebo skupiny ľudí, ďalej psychoterapia, psychologické poradenstvo a používanie psychodiagnostických metód a testov. Toto všetko môžu psychológovia

využiť pri krízových intervenciách aj v oblasti osobných, vzťahových, rodinných problémov, ktoré so sebou rozvod/rozchod prináša.

Psychológovia môžu byť v rámci Cochemskej praxe nápomocní klientom, ale rovnako tak i mediátorom a súdom. Sme súčasťou koláčika, ktorý spolu tvorí uzatvorený, prepojený kruh, kde má každý svoje miesto a svoju zodpovednosť. Samozrejme, že i táto spolupráca (ako každá iná) má svoje prínosy aj úskalia. A práve niektoré z nich by som Vám rada priblížila, aby sme v rámci hodnotenia doterajšieho fungovania multidisciplinárnej spolupráce mohli spoločne zhodnotiť, čo sa javí byť efektívne, a čo môžeme spoločne ako profesie ešte zlepšovať.

Ako prvých by som rada spomenula klientov, ktorými môžu byť rodičia, dieťa, ostatní rodinní príslušníci alebo rodina ako celok. Tu vidím, z mojej doterajšej spolupráce v rámci Cochemskej praxe, prínos psychológa najmä ako pomoc pri spracovaní traumy, nastaviť rodičov na takú úroveň, aby boli schopní racionálnejšie riešiť samotný rozvod – deti a ich ďalšie fungovanie. Rovnako tak edukácia partnerov, čo rozvod obnáša, čo berie, ale aj prináša. Veľmi prospešná sa ukazuje edukácia rodičov o potrebách ich dieťaťa v jednotlivých vývinových obdobiach. Rodičov sa psychológ snaží nasmerovať na prítomnosť a budúcnosť, v najlepšom prípade spracovať a uzatvoriť s nimi minulosť (to je však dlhodobý proces, už snád' mimo Cochemskú prax). Úlohou psychológa je častokrát napr. zmobilizovanie vnútorných zdrojov účastníkov, aby dokázali dosiahnuť zmeny vo vzťahu a v náhlade k druhému rodičovi svojho dieťaťa. A tým si otvorili nové možnosti nastavenia ich vzájomného vzťahu a čo najlepšej dohody pre ich spoločné dieťa. S otázkou mobilizácie vnútorných zdrojov pre zmenu nastavenia sa však spája hneď i úskalie tejto spolupráce s klientom - a to je jeho nie úplne dobrovoľná východzia pozícia. Už len fakt, že sú "odoslaní súdom", z nich robí častokrát nedobrovoľného klienta v odpore. Preto môže práca s klientom v celom procese trvať dlhšie, než by si možno advokáti alebo sudcovia v rámci Cochemskej praxe želali. Avšak bez získania si dôvery klientov je práca psychológa nesmierne náročná a výsledky nezaručujú potrebný efekt (dodržiavanie dohody medzi rodičmi a nezaťažovanie súdov ďalšími odvolaniami, znaleckými dokazovaniami a pod.). Ďalším úskalím, s ktorým psychológovia musia pri práci počítať, je jednoznačne snaha účastníkov ukázať sa v čo najlepšom svetle, v domnení, že psychológ bude súdu podávať "nejakú" správu. V neposlednom rade je tu úskalie v pomerne častom názore klientov, že keď ich súd pošle ku

psychológovi, je psychológ ten, ktorý preberá zodpovednosť za výsledok (podobne ako sudca za svoje rozhodnutie), a tým je ich snaha prebrať zodpovednosť za celý proces nízka. Pri práci s dieťaťom je široké spektrum oblastí, kde môže byť práca so psychológom pre dieťa prospešná – ide najmä o psychickú podporu ich vnútorného prežívania celej situácie, poradenstvo pri otázkach okolo rozvodu a času po rozvode, podpora v komunikácii voči rodičom, hľadanie svojho miesta v novonastavenej /patchwork rodine atď. Veľakrát je psychológ postavený do pozície “hlasu dieťaťa” pri rozvode, kde môže dieťaťu pomôcť presadiť svoj názor na celú situáciu tak, aby ho rodičia počuli, videli a akceptovali. V prípade práce s dieťaťom považujem za najväčšie úskalie neochotu spolupráce rodičov, nedostatočné vnímanie a pochopenie dieťaťa s jeho pocitmi a prežívaním. Psychológ môže byť v rámci Cochemskej praxe nápomocný aj mediátorom. A to najmä ako psychická podpora pri spracovávaní emočne náročných procesov mediácie, ale i pri práci s dynamikou v rámci mediačného procesu – psychológ môže pôsobiť ako hromozvod emócií v spolupráci s mediátorom, ktorý možno nemá dostatočnú zručnosť alebo schopnosť pracovať s vystupňovanými emóciami v mediačnom procese. Každý z nás má svoje silné a slabé stránky, a to, že pri emočne záťažových mediáciach je prizvaný psychológ, sa v mojej doterajšej praxi ukazuje ako veľmi účinné pre všetkých účastníkov – mediátorov i účastníkov konania. Viacerí moji klienti sa zhodli v tom, že psychológ na nich pôsobil počas mediácie upokojujúco, a mali väčší pocit uvoľnenia – brali psychológa ako istotu, že ak sa emócie stanú nezvládateľnými, psychológ je ten, kto danú situáciu dokáže upokojiť a nastaviť zmierlivejšie prostredie na vytvorenie dobrej dohody. Týmto samozrejme nechcem ubrať mediátorom ich schopnosti empatie a regulovania situácie v mediačnom procese. Ani netvrdím, že by sa psychológovia paušálne mali zúčastňovať každej mediácie v rámci Cochemskej praxe. Spolupráca, ktorá sa mne zdá prínosná, je ako v rovine príležitostných konzultácií, tak v rovine pravidelnej spolupráce (miesto “Ko-mediátora”). Za úskalia tejto spolupráce považujem nevyjasnené role mediátora a psychológa, ktoré môžu na klientov pôsobiť veľmi neprofesionálne a tým znižovať efekt celého procesu. Za dôležité považujem potrebu naladenia sa mediátora a psychológa na “rovnakú vlnovú dĺžku”, kedy aj klienti chápu týchto dvoch profesionálov ako zohraný tím, ktorý sa im snaží poskytnúť čo najlepšie podmienky na to, aby vytvorili kvalitnú dohodu “win-win”.

Na záver by som rada spomenula prínos a úskalia práce psychológov v Cochemskej praxi pre samotných sudcov a vyšších úradníkov. Ide najmä o odbremenenie atmosféry na pojednávaní od „zbytočných emócií“ a nastavenie účastníkov do racionálne zmýšľajúcej roviny. Za spomenutiahodné úskalia by som rada upozornila na nevhodné prípady do Cochemu (či už z dôvodu príliš dlho trvajúcich sporov a prežitých tráum, násilia v rodine, prítomnej dekompenzácie psychickej poruchy, kedy klientovi chýba náhl'ad na realitu atď.). Zo začiatku boli veľmi diskutované očakávania súdov psychologických správ zo sedení, príp. Psychologického nálezu – čo spadá do kompetencie súdneho znalca. Medzičasom sme však prišli veľmi úspešne ku kompromisu, kedy sudcom pomôže a očakávajú od psychológov informatívnu správu, ktorá obsahuje mená účastníkov, dátumy a účasť na stretnutiach, prípadne prekonzultované témy – všetko samozrejme po vopred získanom súhlase klientov. Ako posledné by som rada zdôraznila veľmi dôležité, a snád' najväčšie úskalie, a to je otázka mlčanlivosti psychológa, ktorý spadá pod MZ SR – ktorého môže, podľa zákona, zbaviť mlčanlivosti klient alebo samotné MZ SR. Preto je nevyhnutné si vopred dobre pripraviť a oboznámiť klientov o celom procese Cochemskej praxe, a po legislatívnej stránke nezabudnúť si nechať podpísať zbavenie mlčanlivosti v takom rozsahu, v ktorom sa klienti cítia bezpečne, ale zároveň v rozsahu, v ktorom bude posunutie správ prínosné ako pre mediátorov, tak pre sudcov. Okrem zaangažovanosti samotných účastníkov konania považujem totiž vzájomnú spoluprácu odborníkov a potrebnú výmenu podstatných informácií za základ úspechu Cochemskej praxe.

Na záver:

Prácu psychológov v rámci Cochemskej praxe by som prirovnala ku programu práčky “predpieranie”– psychológ klientov zbaví najväčšej psychickej špiny z minulosti, ktorú v sebe nosia a pripraví ich na “hlavné pranie” pre mediátorov a “vysušenie” pre súd, kedy už sú schopní vidieť/počuť a vnímať prítomnosť a budúcnosť. A na konci celého pracieho cyklu sú klienti pripravní začať nový “čistý” život.

Kontakt na autora

PhDr. Erika Tkáčová

tkacova.erika07@gmail.com

MOTIVACE RODIČŮ KE SPOLUPRÁCI S ODBORNÍKY

Milena MIKULKOVÁ

„Vědomí, že druzí lidé jsou připraveni člověku pomoci, vytváří pocit sociální jistoty, která usnadňuje podstoupení rizika a povzbuzuje člověka k tomu, aby se samostatně pokusil řešit problém, před nímž stojí.“

N. Krause

Ocitne-li se rodina, resp. členové rodiny v tíživé životní situaci, je na místě, hledají-li pomoc. Zpočátku pravděpodobně mezi lidmi, kteří patří k jejich přirozenému prostředí. Ať se jedná o příbuzné či přátele. V dnešní době stále častěji lidé hledají inspiraci v příbězích jiných lidí, ať už na internetu nebo v časopisech, či jiných zdrojích. Kdy dojde na řadu otázka odborné pomoci?

Dovolím si zúžit životní události, které člověka přimějí vyhledat odbornou pomoc na rozvodovou a porozvodovou situaci, k níž řadíme i rozpad vztahu partnerů žijících v nesezdaném soužití (rozchod). Nabízí se ještě další zúžení, a to na rodiny s nezletilými dětmi, které jsou touto rodinnou situací zasaženy.

1. Nejlepší zájem dítěte

Valná většina rodičů se při řešení rozpadu jejich partnerství zaštiťuje tím, že tak jedná v nejlepším zájmu dítěte. Paradoxem je, že zájem jednoho a téhož dítěte prezentovaný jeho dvěma rodiči vyzní často zcela protichůdně. Nejlepší zájem dítěte je s největší pravděpodobností právní termín, který zahrnuje naplňování práv dítěte jako subjektu práva, jako nositele práva. V dané problematice mohou tento pojem lépe objasnit právníci, advokáti, soudci.

Jak rozumět termínu nejlepší zájem dítěte z hlediska sociálně pedagogického? Nejlepšimu zájmu dítěte v kontextu rodiny, rodičovské odpovědnosti a rodičovských kompetencí? Dovolím si nabídnout ideální variantu obsahu tohoto termínu:

Nejlepším zájmem dítěte je žít v harmonické rodině tvořené milovanými, zodpovědnými a milujícími se rodiči, kteří se společně těší ze svého dítěte, společně o něj pečují, poskytují mu domov jako bezpečné zázemí, bezvýhradné přijetí a společně vytváří podmínky pro jeho celostní vývoj. Přidáme-li

význam rodičovské odpovědnosti, jak ji definuje zákon, pak se jedná o péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem (tato povinnost a právo nabývá na důležitosti zejména v situaci, kdy dítě nežije v domácnosti s jedním nebo oběma rodiči), v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště.

Uvažujeme-li v intencích výše uvedené definice nejlepšího zájmu dítěte, pak všechno ostatní je **redukce** nejlepšího zájmu dítěte.

Ideální svět je představa, ke které se vztahujeme, ale realita je tomuto ideálu obvykle velmi vzdálena. Dovolím si nabídnout úvahu, i když pouze na úrovni slovní redukce – co v životě přináší odstranění jednotlivých faktorů jeho nejlepšího zájmu. Respektive, co dítěti zůstává, když jeho nejlepší zájem je zaměněn za zájem rodičů? Ze společného se stává individuální, z harmonického se obvykle stává disharmonické, z celostního se stává parciální. Děti bezesporu rozpad rodiny obvykle přežijí. To, co zůstává otázkou, je, jak tuto novou životní situaci dítěte mohou rodiče svými postoji, přístupem a chováním usnadnit nebo zkomplikovat.

Odkazují zde na ACE, neboli koncept adverzních dětských zkušeností¹. Jedná se o zkoumání dopadů obtížného dětství na další život. Celý koncept je opřen o poznatky neurovědy formulované do tří zásadních principů:

1. Zkušenosti z raného dětství mají zásadní vliv na vývoj mozku.
2. Organismus podle své genetické výbavy očekává určité typické prostředí a zkušenost s vývojově očekávaným prostředím je nezbytná pro normální vývoj mozkové kůry.
3. Pokud organismus očekávané prostředí nezažije, mozek se vyvíjí odlišně, a to podle toho, v jakém prostředí se vyvíjí a jak ho prostředí ovlivnilo.“² (Greenough, Black & Wallace, 1987 in Winnette, P. 2019, s. 9)

Koncept upozorňuje na to, že během vývoje jedince dochází v rámci genetického plánu k otevírání tzv. časových oken, k *citlivým obdobím*, kdy jsou určité části mozku zvláště citlivé na vliv prostředí. Podobně uvažuje i E. Erikson v konceptu fází psychosociálního vývoje. Podněty, které jsou v citlivém období mozkiem vnímány, se zapisují a vytváří nesmazatelnou stopu, která se promítá v dalších životních situacích zcela nezávisle na vědomí. Nic není z paměti vymazáno, zapomenuto. Nejhlubší stopu mají ty zkušenosti, které jsou doprovázeny silnými emocemi.

Odhlédneme-li od potřeb dítěte a nahlédneme na životní události způsobující stres u dospělých, jak je sestavili T.H. Holmes a R.H. Rahe, pak rozvod a rozvrat manželství zaujímají druhou a třetí příčku dané stupnice. A to je stresová životní událost, která se vztahuje k dospělým lidem. Jak je to s dětmi a událostmi, které lze v jejich životě považovat za stresové?

Právě ACE neboli Adverse Childhood Experiences se zaměřuje na životní události a těžké prožitky z dětství, které dítěti způsobují dlouhodobě vysokou míru stresu v jeho raném dětství. Jako toxický stres je označována taková míra stresu, která je „příliš intenzivní, opakuje se či přetrvává. Bývá zapříčiněna děsivými nebo ohrožujícími okolnostmi často ve spojení s rodiči nebo primárními pečovateli. Může se jednat také o situace, které nemají žádné řešení.“³ (Winnette, P. 2019, s. 14). Koncept dále upozorňuje na to, že dochází ke *kumulaci* adverzních dětských zkušeností a ty se pak odrážejí v mnohačetných poruchách, ať už v oblasti kognitivního, emocionálního, sociálního či psychospirituálního fungování jedince. Uvážíme-li okolnosti, které předcházejí většině rozpadu rodin, průběh rozvodu či rozchodu a následné konflikty rodičů po rozvodu, pak uváděný náhled do adverzních dětských zkušeností přispívá k pochopení nutnosti věnovat rozcházejícím se rodičovským párům zvýšenou péči. Ta spočívá v nezbytné edukaci, v zohlednění potřeb dítěte, v podpoře rodičů v jejich rodičovských kompetencích

2. Paradoxy (po)rozvodové situace

*„Rozvádět se lidé už naučili,
ted' je potřeba, aby se ještě naučili spolu po rozvodu vycházet.“*

Při zavádění interdisciplinární spolupráce v rámci opatrovnických řízení je stěžejním principem podpora rodičů v jejich rodičovské odpovědnosti formou posílení jejich rodičovských kompetencí.

Existují tři základní paradoxy, které opatrovnické řízení v úpravě poměrů nezletilých dětí komplikují a v mnoha ohledech jim dodávají i dramatický průběh. Prvním paradoxem je samotná **existence dítěte**. Ač se všichni zapojení snaží minimalizovat obavy dětí, že by ony byly předmětem či důvodem rodičovského konfliktu, opak je pravdou. Paradoxně je to právě existence dětí, které ve sporech rodičů, zejména při jednání o formě péče, vyostřuje již tak vyhrocené vztahy. Potvrzují to mnohokrát vyslovené obavy našich dětských klientů: *„Myslíte si, že kdybych nebyl, že by se ted' naši*

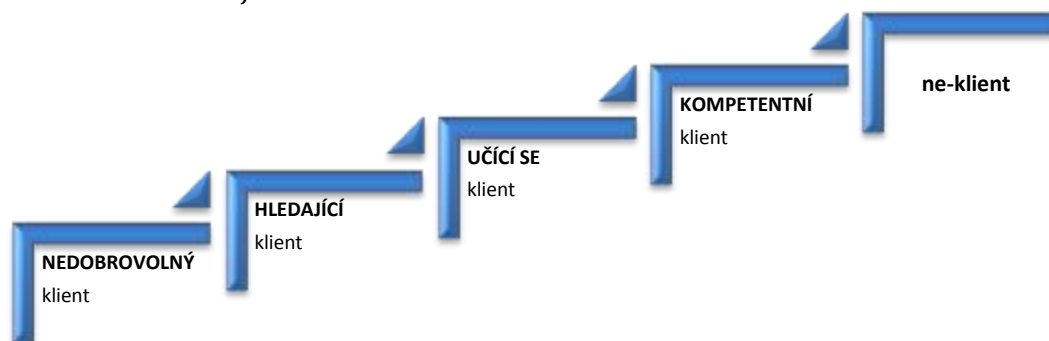
nehádali?“ Druhým paradoxem je **společná historie rodičů a vztah sounáležitosti**. Převážná většina párů vstupovala do vztahu dobrovolně a z lásky. Obvykle dochází k rozvoji párového přilnutí (attachmentu). Jen stěží však lze anulovat prvotní volbu a rozhodnutí pro daného životního partnera. Dojde-li k narušení tzv. párové identity, k narušení této vazby, je provázena zklamáním, bolestí, strachem a pocitem zrady a křivdy. Jako třetí paradox, který by v jiné oblasti byl považován za žádoucí stav, je **zájem obou rodičů** podílet se na výchově a péči o dítě. Narůstá počet otců, kteří se v životě dítěte angažují, mnohdy plní roli primárního vychovatele nebo zásadní pečující osoby. Dojde-li k rozpadu partnerského vztahu rodičů, obvykle se rodiče poměřují v míře zájmu o dítě, v míře angažovanosti v jeho životě, v úrovni citového vztahu.

Shrneme-li tyto tři paradoxy, pak motivování rodičů k využití odborné pomoci znamená pochopení jejich potřeb, fáze emocionálního rozvodu, životních hodnot a úrovně motivace.

3. Změna postoje rodičů v řešení porozvodové situace

V praxi se jen zřídka setkáváme s motivovanými rodiči, kteří chtějí, mohou a umí najít shodu v dalším výkonu svých rodičovských práv a povinností. V rámci interdisciplinární spolupráce se do poradny většinou na základě přípisu soudu, případně orgánu sociálně právní ochrany (dále jen OSPOD) dostaví rodiče, kteří se **musí** podrobit kontaktu s poradenskou institucí. Jejich motivace je nulová, obvykle mají jasnou představu porozvodového uspořádání vyhovující každému z nich izolovaně, využívají osvědčené obranné mechanismy a hledají opory ve svém okolí, dítěti samotném, případně právních zástupcích. Nezřídka volí konfliktní strategie, kdy spoléhají na sílu důkazů znevýhodňujících druhého rodiče. Rozvod či rozchod volí jako definitivní řešení neuspokojivého partnerského vztahu. Žel, neuvědomují si, že rodičovský vztah je nezrušitelný, biologicky nikdy a právně pouze v odůvodněných případech.

Obr. č. 1 Proces od vnějšího motivování k vnitřní motivaci

Z dosavadních zkušeností vyplývá, že v průběhu poskytovaných služeb dochází při vhodném zaměření služeb ke změně a posunu v procesu motivace. Je nutné připustit, že se klient nachází v obtížné životní situaci, kdy má zúžené vnímání, je výrazně orientovaný na své potřeby, na zajištění vlastní stability a zvládnání sociálního fungování. Vnímá-li klient, že je respektovaný, chápaný a nestigmatizovaný, je přístupnější k náhledu na vlastní situaci a pak i v náhledu na potřeby dítěte.

V praxi využíváme přístup orientovaný na řešení. Je důležité posoudit v jaké fázi vlastní motivovanosti k řešení se klient nachází.

V práci s rodiči se snažíme být strukturovaní, aby ve fázi životních změn, někdy až chaosu měli opěrné body, které dávají smysl jejich úsilí. Jsou to tři jednoduché otázky:

1. **PROČ** se mají rodiče domlouvat?
2. **CO** mají spolu mají projednat?
3. **JAK** mají vyjednávat?

Nejsnáze se pracuje s klienty, kteří si uvědomí, proč by měli chtít jednat jako rodičovský tým v zájmu svého dítěte. Motivování nemotivovaných je náročnější a spočívá v akcentaci a konkretizaci složky „umíš!“, hledání způsobu v rámci daných možností „můžeš“ a teprve nakonec v posílení vůle „chtěj!“.

Z dosavadních setkání jsme vybrali několik bodů, které klienti označili ve svých sděleních jako nosné prvky změny jejich postoje při využití našich odborných služeb:

- zjistí a potvrdí si, že přes všechny problémy něco funguje, že „něco“ zvládají
- vnímají pochopení
- mají důvod – spokojenost svého dítěte

- cítí respekt ze strany druhého rodiče
- mohou najít shodu v „bezpečných tématech“
- mají možnost objasnit svůj náhled
- nemusí „obnažovat své city“ před druhým rodičem
- cítí se bezpečně
- orientují se na řešení, na budoucnost

Výše uvedené body souvisí jak s personálními zdroji a profesionalitou pracovníků, tak s osvědčenou strukturou procesu a v neposlední řadě i s využíváním edukačních materiálů vytvořených v rámci naší organizace, případně participace na tvorbě ve spolupráci s jinými subjekty.

4. Metodika práce s rodinami v (po)rozvodové situaci

Od roku 2008, kdy ještě nebyl znám pojem cochemská praxe, jsem zaváděla ve své poradenské praxi pojmy jako edukace rodičů, rodičovský výchovný plán, poradenská mediace a další, které vycházely z přímé práce s rodiči. Ve spolupráci s OSPOD byli do poradny odesíláni rodiče, kteří se nacházeli v rozvodové situaci a nebyli schopni se dohodnout na dalších opatřeních v době po rozvodu či jejich rozchodu. Bylo jim poskytováno edukativně zaměřené poradenství, které jsem poskytovala jako sociální pedagog.

Po létech ověřování se osvědčila struktura uceleného programu nejméně čtyř setkání, na jejichž základě již několik let poskytujeme služby v rámci interdisciplinární spolupráce v projektu Jistota v nejistotě aneb ztráty beze ztrát, jehož nositelem je organizace ESPEDIENTE, z.s.

Vstupní setkání je motivační a rodičům je představen koncept nabízených služeb, jsou vysvětleny principy práce s rodinou a koncept zájmu dítěte. V tomto setkání pak rodiče představí aktuální potřeby jejich dítěte, sdělí, co v dané situaci funguje. Setkání dále slouží k administrativním úkonům a vytvoření harmonogramu dalších setkání.

Druhé setkání slouží k individuálnímu pohovoru s každým z rodičů zvlášť. Zde rodiče mají možnost vyjádřit jak svá očekávání, tak obavy, případně skutečnosti, které by v přítomnosti partnera nesdělili. Závěr setkání slouží k destigmatizaci druhého rodiče a jeho úmyslů a klient je veden k nalezení a pojmenování vlastností a kompetencí druhého rodiče, které by mohly přispět ke konstruktivnímu dialogu a posílení komunikace mezi rodiči. S tímto výstupem jsou klienti vzájemně seznámeni. Tento bod bývá často průlomem v procesu motivování klientů. Třetí a další setkání

bývají společná, tedy za účasti obou rodičů. Obvykle následují tři společná setkání. Je-li vhodné zapojení dítěte (a není-li již v péči jiného odborného pracoviště), pak je k setkání přizváno i dítě. Důležité je i vyhodnocení situace, zda je pro dítě přijatelné setkat se s oběma rodiči společně, nebo s každým zvlášť. V odůvodněných případech je dítěti, případně rodičům poskytována psychologická péče nebo krátkodobá edukativní rodičovská terapie.

5. Nástroje a edukační materiály pro práci s rodinou v (po)rozvodové situaci

Při práci s klienty, při tvorbě edukačních nástrojů a pomůcek vycházíme z konceptu potřeb podle A. Pessa, který shrnuje základní lidské potřeby do pěti slov – *potřeba místa, sycení, podpory, ochrany a limitů*. Další teorie potřeb vycházející z individuální psychologie formuluje psychosociální potřeby člověka do jednoho nadřazeného pojmu – a to je *potřeba náležitosti*. Tuto základní potřebu rozpracovává do potřeby *být vnímaný, být zapojený, být důležitý a být bezvýhradně přijímaný*. Uvedený psychologický směr dešifruje pozitivní i negativní postupy, jak člověk tyto potřeby naplňuje. Objasňuje zároveň tzv. komplementaritu cílů, která se velmi osvědčuje právě při jednáních s klienty - rodiči v konfliktu.

Nedílnou součástí práce s rodiči je zabývání se tzv. rodičovským plánem. Ten vytváří praktickou osnovu sdíleného rodičovství, kdy oba rodiče jsou vůči dítěti odpovědní za výkon jejich rodičovské odpovědnosti. Zpravidla tvoří nosnou část jejich rodičovské dohody jako výsledku mediace, resp. poradenské mediace. Tuto formu mediace považujeme za přirozené vyústění předchozí práce s rodiči – edukace či poradenství. Tzv. moderované setkání s prvky mediace (jinak poradenská mediace) je završeno jejich dílčí nebo úplnou dohodou v jednotlivých oblastech porozvodového uspořádání a péče o dítě.

V rámci činnosti vzniklo několik zásadních konceptů práce s klienty, z nichž nejznámější je pravděpodobně tzv. **Židličková metoda**, jejíž jsem autorkou. Jedná se o jednoduchý koncept, který rodičům zprostředkovává prožívání dítěte v situaci, kdy jsou mezi rodiči neshody, kdy dochází k rozpadu jejich vztahu nebo kdy jsou v konfliktu a dítě má potřebu zachovat loajalitu s oběma rodiči. Obvykle tuto metodu rodiče mají možnost zažít na vlastní kůži. Pro širší využití je tato metoda zpřístupněna formou krátkých filmů, volně dostupných na webových stránkách

www.espediente.cz, kde je tato metoda v animované verzi. Ve spolupráci s dalším subjektem vzniklo jiné zpracování židličkové metody formou stínohry s dětským komentářem, což je dohledatelné na webových stránkách www.akademickyustav.cz.

Dalším významným počinem je vytvoření originální metodiky pro přímou práci s klienty formou obrázkového kalendáře se základními tématy edukace rodičů s názvem *Edukace rodičů v (po)rozvodové situaci*. Jsou zde graficky ztvárněna témata z oblasti rodinného práva, dále témata jako motivace, psychorozvod, orientace v procesu opatrovnického řízení, náležitosti dohody, potřeby dětí, podporované setkávání a další. Užitečnou pomůckou pro rodiče je tzv. *Edukace do kapsy*, kde jsou obsažena v kapesní formě základní témata edukace a je rodičům poskytnuta pro jejich užití.

V neposlední řadě využíváme moderní formu práce s dětmi, zejména při přípravě a motivaci k podporovaným setkáním. Již zmiňovaný projekt, jehož nositelem byl Akademický ústav, z.ú Karviná, přinesl celý soubor metodik, obsahující jak teorii, tak praktické techniky, zmiňované filmy a také pomůcky - komiksy pro práci s dětmi a s dospívajícími, zejména při motivování k podporovanému setkávání.

V tomto příspěvku si dovolím vybrat pouze několik obrazů židličkové metody, které jsem uvedla v knize *Hlavu vzhůru, rodiče! Na výchovu selským rozumem* (Mikulková, M. Grada Publishing, 2015)

Obr. 1 Dítě potřebuje oba rodiče

Obr. 2 Znevažování mezi rodiči

Jednoduché zážitkové cvičení demonstruje pomocí židlí (které představují otce a matku) situaci a prožívání dítěte, když je rodina funkční a rodiče se vzájemně akceptují (viz obr. 1). Dítě vykazující známky problémového chování nezřídka poukazuje na disharmonii mezi rodiči a ocitá se na tzv. šikmé ploše (viz obr. 2).

Obr.3 Dysfunkční rodina

Obr.4 Konfliktní rozvod rodičů

Obtížnou situaci dítěte lze velmi dobře prožít, snaží-li se figurant v roli dítěte stát na nestabilních rozvrácených židlích (viz obr. 3). Zjišťuje, že nemá možnost se na takové (rodinné) zázemí spolehnout a hledá buď únik z nepříznivé situace nebo se stane jediným stabilním jedincem v takto dysfunkčním prostředí. Zjistí, že se může spolehnout pouze samo na sebe a určuje si pak pravidla a normy fungování samo. Žel, velmi často se dostává do střetu s autoritami, případně se zákonem.

Stěžejním momentem v motivování klientů rodičů při hledání odpovědi na otázku, proč by se měli jako rodiče jejich dítěte domlouvat, je pozice uvedená na obr. č. 4. Konfliktní strategie rodičů, porozvodová válka, odcizování, přehlížení je pro dítě traumatizující životní zkušeností. Dochází k tíživému konfliktu loajality. Děti často vyjadřují pocit, že je *rodiče chtějí roztrhnout*. Čím déle tuto situaci rodiče dopustí, tím více vystavují své dítě dlouhodobému intenzivnímu stresu, který se kumuluje a znamená pro dítě poškození jak v jeho dětství, tak i v dospělosti. Tento koncept ACE jsem uváděla v úvodu tohoto příspěvku.

Závěr:

Rozvodovou situaci v rodině dítě může zvládnout lépe, pokud rodiče najdou vhodnou strategii vzájemné akceptace, zajištění emočního bezpečí dítěte a zajišťování jeho potřeb. Interdisciplinární spolupráce nabízí možnost rodičům včas předcházet, případně minimalizovat negativní dopady obtížné rodinné situace, která vyústila v rozchod či rozvod rodičů.

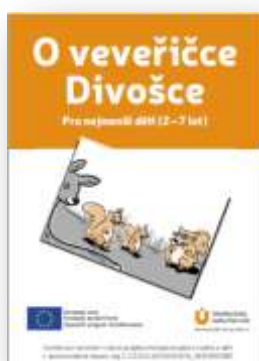
Pokud se z *nedobrovolného* klienta - rodiče, který využil poskytované služby na základě doporučení nebo nařízení instituce jako je OSPOD nebo soudu, stane klient *hledající*, znamená to, že rozšířil svoji oblast zájmu o potřeby dítěte. Pokud je vhodnou formou dále doprovázen ve svém hledání a stane se z něj klient *učící se*, znamená to, že se rozhodl ke změně. Pokud tuto změnu potvrzuje svými postoji a činy, dospěl do fáze *kompetentního*

klienta. A je pravděpodobné, že se z klienta stane *ne-klient*. Rodič, který porozuměl své roli, roli druhého rodiče, porozuměl potřebám dítěte a snaží se je naplňovat. Pak proces od vnějšího motivování k vnitřní motivaci splnil svůj účel.

PŘEHLED LITERATURY:

1. Winnette, P. Co to je ACE? Praha: NATAMA Publishing, 2019. ISBN 978-80-907023-3-2
2. Mikulková, M. Hlavu vzhůru, rodiče! na výchovu selským rozumem. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5606-6
3. <http://www.akademickyustav.cz/projekty/komplexni-peco-rodinu/>
4. <https://www.espediente.cz/edukacni-materialy/>
5. Příloha:

Komiksy pro přípravu k asistovanému setkání

Edukace rodičů (kalendář a brožura)

Kontakt na autora:

Mgr. Milena Mikulková

ESPEDIENTE, z.s. Veselí nad Moravou, Česká republika

tel.: +420 605 011 336; www.espediente.cz, email: mikulkova@espediente.cz

PARTICIPACE DÍTĚTE V MEDIACI POHLEDEM DĚTÍ, RODIČŮ A PROFESIONÁLŮ

Robin BRZOBOHATÝ, Martina CIRBUSOVÁ

Proces zavádění interdisciplinární spolupráce subjektů při řešení rodičovských konfliktů již od roku 2015 prošel, v České republice i na Slovensku, významným vývojem. Teoretické diskuze se přesunuly do praktické aplikace a pilotního zavádění. Základní otázky se již v praxi otestovaly a ověřily a odborná veřejnost tak postupně přichází s novými problémovými okruhy, které již lze považovat za jakousi nadstavbu Cochemské praxe.¹ Otázky, které si v dnešní době klademe, totiž vycházejí z důkladné znalosti tohoto systému, protože jedině tak ho můžeme rozvíjet a dál obohacovat o nové postupy. Mezi takové myšlenky ještě před pár lety patřila otázka, zda je mediace součástí Cochemského modelu a pokud ano, tak v jaké podobě.² Dnes již není pochyb o tom, že mediace má své neodmyslitelné místo v systému interdisciplinární spolupráce, a každá lokalita při zavádění tohoto nového způsobu spolupráce se tak musí rozhodnout, zda to bude profese nebo metoda, která bude mediaci v systému zastupovat. Tohle rozhodnutí má totiž dopad na další úroveň úvah o mediaci. Konkrétně jde o pozici a roli dítěte v mediaci jako jednoho z nástrojů interdisciplinární spolupráce.

Obecně se dá říct, že všechny otázky spojené s aktivním zapojením dítěte do Cochemské praxe jsou nadstavbou, pro kterou neexistuje žádný model, který bychom mohli převzít nebo kterým bychom se mohli inspirovat. V době, kdy Cochemský model vznikal, byla Úmluva o právech dítěte teprve u svého zrodu, proto není divu, že celý model je postavený na paternalistickém přístupu, který vidí dítě zejména jako objekt ochrany.³

¹ Srov. BRZOBOHATÝ, R.; CIRBUSOVÁ, M. Manuál zavádění interdisciplinární spolupráce při řešení rodičovského konfliktu: desatero zavádění Cochemského modelu. Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, roč. 2019, č. 4, s. 1-7

² k tomu viz např. CIRBUSOVÁ, M. Postavení mediace v Cochemském modelu. In: MALACKA, M., a kol. Mediace dnes - realita a perspektivy. Praha: Leges, 2016, s. 74-86 nebo později CIRBUSOVÁ, M.; BRZOBOHATÝ, R. Praxe mediace v tzv. Cochemském modelu - metoda nebo profese? Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, roč. 2020, č. 1, s. 6-11

³ Srov. ROSENBURY, L. A. A feminist perspective on children and Law. In GAL, T., DURAMY, B. (Eds.) International Perspectives and Empirical Findings on Child Participation: From Social Exclusion to Child-Inclusive Policies. 1. vyd. New York: Oxford University Press, 2015, s. 17-33

Tento model byl vybudován s cílem chránit dítě, ale ve své podstatě nepočítal s tím, že by dítě mělo a mohlo být aktivním činitelem v této spolupráci. Mluvíme-li o zapojení dítěte do mediace, jedná se rozhodně o vyšší úroveň uvažování o mediaci, než jak jsme byli doposud zvyklí. Zasadíme-li tuto úvahu vyššího řádu ještě do kontextu interdisciplinární spolupráce, dostáváme se již do dimenze, která je do značné míry nepopsaná a neprobádaná, přesto anebo právě proto však přitahuje v poslední době stále větší pozornost.⁴

Na jednom z minulých ročníků této konference jeden z autorů tohoto textu vystoupil s příspěvkem zasazujícím se o zapojování dětí do mediace.⁵ Tento příspěvek se dočkal významného ohlasu. Současně však způsobil nezamýšlený efekt. Vytvořil dojem, že zapojování dětí do mediace je samozřejmou součástí mediačního procesu, kterou musí zvládnout a aplikovat každý mediátor. Jinými slovy, příspěvek vytvořil dojem, že jde o záležitost nejenom samozřejmou, ale především snadnou. Nic však nemůže být vzdálenější pravdě než takový závěr! Zapojování dětí do mediace je náročnou a komplexní činností, která vyžaduje speciální odbornou přípravu, jisté osobnostní předpoklady, náležité podmínky, dostatek času a dobře definované a personálně zajištěné postupy. Jedním z cílů tohoto příspěvku je tak vyzdvihnout tento fakt a uvést věci na pravou míru.

Celý workshop, který byl součástí konference a z něhož tento příspěvek vychází, byl koncipován jako postupné rozkrývání otázek, na které bychom měli znát odpovědi, budeme-li se zabývat tématem zapojování dětí do mediace v tzv. Cochemském modelu. Pojmenovali jsme 5 oblastí, které na sebe vzájemně navazují. První zásadní otázkou, kterou si musíme zodpovědět, je do čeho děti chceme zapojovat. Jinými slovy, jak je v systému interdisciplinární spolupráce v tuto chvíli prakticky mediace uchopena? Je třeba si vyjasnit, zda mluvíme jenom o profesi, a tedy o zapojení dětí zapsanými mediátory v rámci jejich praxe, nebo přichází do úvahy taky zapojení dětí do mediace, kterou provádí sociální pracovník na OSPOD, případně do mediace, kterou provádí klíčový pracovník na soudu v rámci společného jednání s rodiči. Jinak řečeno, na jaká omezení při zvažování zapojení dítěte narazíme v případě, že budeme dítě zapojovat do mediace

⁴ Srov. BRZOBOHATÝ, R. (Ed). Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019, 149 s.

⁵ BRZOBOHATÝ, R. Možnosti participace dětí v mediaci. In KUTLÍK, F. (ed). Rodinná mediácia v kontexte aktuálnej právnej úpravy. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2016, s. 17–31

představované profesí, a na jaké v případě, že se bude jednat o zapojení dítěte do metody, kterou provádí jiná profese? Druhou stěžejní otázkou je pak to, co je myšleno oním „zapojením“. Často se v odborných kruzích interpretuje zapojení dítěte nebo participace dítěte jako zjištění názoru dítěte.⁶ My si ukážeme, že zapojení dítěte je mnohem komplexnější soubor znalostí a dovedností, který v případě, že uvažujeme o zapojení dítěte do mediace, má svá konkrétní specifika. Třetí důležitou oblastí je pak otázka, proč by to měl být právě mediátor, který umožní zapojení dítěte. Stejně jako si relativně nedávno musela mediace obhájit své místo v systému interdisciplinární spolupráce, stojí teď nově před výzvou, proč by měla navíc počítat se zapojením dítěte. Měli bychom při těchto úvahách hledat odpovědi na otázky: V čem je to správně, když dítě do mediace zapojím? Co čekám, že se stane, až ho zapojím? Proč právě do mediace? Shodneme-li se na tom, že je to takto správně, pak je nutné uvažovat o tom, jak se změní základní principy a vůbec podstata mediace a role mediátora. Budou mít v procesu, do něhož se zapojuje dítě, principy důvěrnosti a dobrovolnosti stejný význam, nebo bude muset dojít k předdefinování a nalezení jejich nového významu? Bude nutné některé principy opustit?

Jako autoři tohoto příspěvku si klademe za cíl zejména důrazně upozornit na to, že zapojení dítěte do mediace není otázka rozhodnutí jednotlivce, ale důkladné přípravy a naladění celého systému. Dokud nebude zřejmé, proč to děláme, v čem je to správně, jak to chceme reálně provést, jak se tím mění dynamika mediace a naše role mediátora, bude jakýkoliv pokus o zapojování pouze experimentováním na těch nejzranitelnějších. Naším účelem je tedy zasadit se o reflektovanou praxi, která umožňuje naplnění práv dětí, ale nastavuje také vysoký standard praxe, dovedností a nároků na rodinné mediátory a rodinnou mediaci jako takovou.

⁶ Podrobný popis rozdílu mezi zjišťováním názoru a zapojováním dětí do procesu zazněl od Michaely Zdráhalové, psycholožky českého Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, dne 28.11.2019 na semináři pořádaném Justiční akademií ČR v Justičním paláci v Praze - Aktuální otázky participace dětí na opatrovnických řízeních. Příspěvek měl název Praxe Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí v oblasti participace dětí pohledem psychologa. Srozumitelně popsany je tento rozdíl také na videu ÚMPOD věnovaném vysvětlení participace dětí, které je dostupné zde: <https://youtu.be/IBqBvrJi5Gc>

1. Zapojení dítěte do mediace - do čeho děti zapojujeme?

Etablování mediace v rámci systému interdisciplinární spolupráce v České republice se, po vyjasnění jejího neodmyslitelného místa v tomto systému, realizovalo jednak prostřednictvím zohlednění faktických možností poskytování mediace, dále pak zohledněním dostupnosti poskytovatelů mediace v jednotlivých regionech, kde se tato praxe začala zavádět. V otázce faktických možností se Česká republika musela vypořádat s dvojkolejností, kterou legislativní úprava umožňuje.⁷ Mluvíme-li o mediaci jako profesi a zvažujeme-li „do jaké mediace“ může být dítě zapojeno, musíme rozlišit jednak praxi zapsaných mediátorů podle zákona č. 202/2002 Sb., o mediaci, a pak praxi mediačních center, které mediaci nenabízí v režimu tohoto zákona, resp. mediaci nabízejí podle jiné právní úpravy.⁸ Takle významná diferenciací pak do značné míry ovlivňuje další úvahy týkající se praktických aspektů samotného zapojení dítěte, resp. toho, jaké legislativní omezení budou vytvářet mantinely a překážky při snaze přizpůsobit mediační praxi potřebám dítěte, rodiny, ale rovněž systému interdisciplinární spolupráce. V případě zapsaných mediátorů je volnost jejich působení omezena již zmíněným zákonem o mediaci a právě zde musíme hledat odpovědi na otázky, zda vůbec mediátor může dítě do mediace zapojit, zda může být sám osobou aktivní při zapojování dítěte, zda může do své praxe přizvat dalšího profesionála, tzv. dětského specialistu, který např. bude tím, kdo dítě do mediace zapojí. K těmto otázkám viz další oddíl.

Stejně tak je otázkou, jaký bude výstup ze zapojení dítěte v případě zapsaného mediátora, kterého v této oblasti procesně vede zákon. Jinou otázkou je, jaké má možnosti soud v případě, že chce rodičům doporučit mediaci se zapojením dítěte.

Zapojujeme-li dítě do mediace a uvažujeme-li o ní v tu chvíli jako o profesi, budou pravidla pro faktické možnosti zapojení dítěte, práce s rodinou nebo následná možnost poskytnutí zpětné vazby systému ohraničeny pouze profesními normami mediátorů, tedy zpravidla zákonem o mediaci nebo zákonem o sociálních službách, dále pak základními

⁷ k tomu více článek autorů in CIRBUSOVÁ, M.; BRZOBOHATÝ, R. Praxe mediace v tzv. Cochemském modelu - metoda nebo profese? Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, roč. 2020, č. 1, s. 6-11

⁸ Nejčastěji jde ve druhém případě o zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách

principy a hodnotami mediace, které ale nebývají v rozporu s profesními normami.

V případě, že budeme naopak o mediaci uvažovat jako o metodě, kterou může využít jiná profese jako nástroj při své práci - např. sociální pracovník nebo soudní tajemník/koordinátor - musíme při úvahách o zapojení dítěte do takovéto podoby mediace zvažovat kromě základních principů a hodnot mediace rovněž profesní normy dané pro subjekt, který se mediaci rozhodl aplikovat. Pro sociálního pracovníka OSPOD by to tedy znamenalo, že musí zohlednit např. zákon o sociálně-právní ochraně dětí, který jeho práci s dítětem významným způsobem limituje. V případě soudního tajemníka to zase bude např. vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy⁹ nebo vyhláška min. spravedlnosti o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy.¹⁰

Na Slovensku je situace ohledně zapojení dítěte do mediace na jednu stranu jednodušší v tom, že slovenský právní řád neumožňuje dvoukolejnost v poskytování mediace z profesního hlediska.¹¹ Mediátor je výhradně osoba dle zákona č. 420/2004 Z.z., o mediácii. Mluvíme-li tedy o zapojení dítěte do mediace z pohledu profese, budeme vždy muset zvažovat, jaké možnosti nám proto nabízí tento zákon. Ani slovenská úprava se ale nevyhnula různorodým způsobům v poskytování mediace jako metody, kde z pohledu nastavování interdisciplinární spolupráce, se tohoto nástroje chopili zejména koordinátoři na soudech. Tito v rámci společné informativní schůzky s rodiči využívají právě mediačních technik, což při úvahách o zapojení dětí, opět znamená zvažování norem této profese.

Z nastíněného by se dalo uzavřít, že je vhodnější abychom úvahy o zapojení dítěte do mediace omezili výhradně na mediaci jako profesi, tedy u mediátorů jako samostatných subjektů. Jak si ale ukážeme níže, je otázkou, zda jsou pro takovou roli mediátoři odborně a znalostně vybavení. Paradoxně by se totiž dalo uvažovat o tom, že profese, které mediaci využívají jako metodu, např. sociální pracovníci, budou mít více zkušeností,

⁹ Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3.12.2001, č.j. 505/2001 - Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰ vyhláška č. 322/2013 Sb., kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti České republiky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy ve znění pozdějších předpisů

¹¹ k tomu viz např. CIRBUSOVÁ, M. Možnosti působení jako mediátor v ČR a SR v kontextu Cochemské praxe. In: KOVÁČ, E., a kol. Mediácia na pulze času. Bratislava: Asociácia mediátorov Slovenska, s. 55-78

znalostí i dovedností pro práci s dítětem, než mediátor, který se na přímou práci s dětmi nikdy neprofiloval.

2. Zapojení dítěte - povinnost nebo norma?

Zajímavou otázkou v tomto kontextu je, zda zapsaný mediátor (ale nejen ten) může mít v případě rodinných mediací stanovenou povinnou podmínku zapojení dítěte? Takovou podmínku přitom lze rozdílně zvažovat u tří různých subjektů. Jednak můžeme mluvit o podmínce, resp. pravidle, které si stanovuje mediátor nebo mediační centrum, a které nedává na výběr klientům, zda budou nebo nebudou chtít při mediaci dítě zapojit - pokud se pro tohoto mediátora rozhodnou, je dané, že se dítě zapojuje. Jiným úhlem pohledu se ale na tuto podmínku můžeme dívat jako na smluvní podmínku mezi mediátorem a rodiči, zda se bude nebo nebude dítě zapojovat. A do třetice lze na tuto podmínku nahlížet rovněž optikou dítěte - zda je možné si jako podmínku výkonu mediace stanovit, že bude dítě zapojeno, tedy že se s dítětem bude pracovat bez ohledu na to, jestli chce nebo ne, resp. zda ho k takové povinnosti můžou zavázat rodiče tím, že se na tom domluví s mediátorem. Všechny tyto otázky a různé pohledy na podmínku, resp. pravidlo zapojení souvisí jednak s podobami zapojení dítěte, jednak s věkovou hranicí, dále s možností dítěte odmítnout svou účast a samozřejmě je to i otázka hranic rodičovské odpovědnosti a možnosti odmítnout mediaci se zapojením dítěte, a nakonec i otázka litery zákona. Problematika možných podob zapojení dětí do mediace byla již opakovaně popsána na jiných místech, takže se jí nyní nebudeme podrobněji zabývat.¹² Co se týká věkové hranice, současný stav výzkumu se v této otázce ustálil na minimální věkové hranici 5 let, kde se i pro jiné kontexty předpokládá dostatečná kognitivní kapacita dětí a jejich kapacita samostatně uvažovat o sobě jako jedinci s potřebami, které nemusí být shodné s potřebami ostatních.¹³ Čeští autoři uvádějí jako minimální hranici

¹² Srov. BRZOBOHATÝ, R. Možnosti participace dětí v mediaci. In KUTLÍK, F. (ed). Rodinná mediácia v kontexte aktuálnej právnej úpravy. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2016, s. 17–31. Dále srov. BRZOBOHATÝ, R.; BOUŠA, O. Mediace se zapojením dětí na Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019. s. 35-51

¹³ Srov. McINTOSH, J. Child inclusion as a principle and as evidence-based practice: Applications to family law services and related sectors. In AFRC Issues, 2007, č. 1, s. 6 an. Srov. McINTOSH, J. E., WELLS, Y. D., SMYTH, B. M., & LONG, C. M. Child-focused and Child-inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Post Separation Adjustment. Family Court Review, roč. 46, č. 1, 2008, s. 105–124.

věk 6 let, „kdy se předpokládá, že kognitivní a sociálně emoční vývoj je na takové úrovni, která umožňuje spolupráci. U dětí v tomto věku dochází k emoční stabilizaci, zvládají lépe separaci od známé osoby, jejich přístup k realitě je racionálnější a řeč je dostatečně rozvinutá. Otázka zapojení je však posuzována vždy individuálně a toto posouzení je jedním z cílů rozhovoru dětského specialisty s rodiči dítěte.”¹⁴ Je tedy zřejmé, že i praxe v ČR vychází se stejných předpokladů ohledně zralosti dětí a věk šest let je tak spojen spíše s objektivní hranicí nástupu do povinné školní docházky.

Otázka možnosti odmítnutí vlastní participace na mediaci ze strany dítěte taktéž úzce souvisí s nadneseným problémem, zda může mediátor stanovit jako povinnou podmínku participaci dítěte. Je totiž neslučitelné, aby podmínka jeho účasti byla povinná a současně aby bylo zachováno PRÁVO a nikoli povinnost jeho participace. V tomto ohledu lze tedy konstatovat, že zmiňovaná podmínka nemůže být zcela povinná.

Český ani slovenský zákon o mediaci nenastavují participaci dítěte jako povinnou podmínku a i v tomto ohledu se tak zdá, že podmínka zapojení dítěte do mediace nemůže být povinná. Tento fakt ovšem neznamená, že by taková právní úprava byla vyloučena. Například britská právní úprava ukládá všem rodinným mediátorům minimální povinnost informovat rodiče o dostupnosti a možnostech rodinné mediace zahrnující děti, o jejich výhodách a limitech, a to i v případě, že konkrétní rodinný mediátor není schopen takovou službu zajistit.¹⁵ Současně kodex dobré praxe britské Family Mediation Council (FMC) stanoví, že dětem nejpozději od věku 10 let musí být možnost jejich účasti na mediaci nabídnuta.¹⁶ Například v Austrálii, jejíž právní řád i systémový přístup je již přes 15 let považována

Dále srov. GOLDSON, J. Hello, I'm a voice, let me talk: Child-inclusive mediation in family separation. Auckland: Centre for child and family policy research. 2006. Dále srov. RODRÍGUEZ-DOMÍNGUEZ, C.; ROUSTAN, M. The inclusion of / focus on children in family mediation: a review of studies and future proposals. In *Papeles del Psicólogo*, roč. 36, č. 3, 2015, s. 203

¹⁴ BRZOBOHATÝ, R.; BOUŠA, O. Mediace se zapojením dětí na Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). *Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů*. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019. s. 46

¹⁵ Srov. PARKINSON, L. Wider Perspectives in Family Mediation: An Ecosystemic Approach. In *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, roč. 40, č. 1, 2019, s. 7. Dále srov. Family Mediation Council. Code of Practice for Family Mediators. [cit. dne 26.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.familymediationcouncil.org.uk/wp-content/uploads/2018/11/FMC-Code-of-Practice-v1.3-November-2018.pdf>>

¹⁶ Srov. PARKINSON, L. Child-inclusive mediation. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). *Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů*. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019, s. 12

za vzorový příklad reforem rodinného práva včetně inkorporace participace dětí, má od roku 2006¹⁷ jako povinný předpoklad soudního řízení ve věci péče o nezletilé, účast rodičů na mimosoudním způsobu řešení sporů v některém z 65 rodinných center (Family Relationship Center - FRC). Programový rámec zavádění FRC byl konstruován kolem konceptu nejlepšího zájmu dítěte, takže nějaká forma zapojení dítěte v rámci FRC je normou.¹⁸ Odlišnosti jsou dány pouze tím, zda se jedná o tzv. child-focused nebo child-inclusive practice.¹⁹ Norská podoba rodinné mediace BIM (Barn i mekling) taktéž systematicky zapojuje děti do mediace od samotného začátku.²⁰

Pokud se vrátíme k problematice toho, nakolik může být podmínka účasti dítěte na mediaci povinná z pohledu zákona, již jsme řekli, že český ani slovenský zákon o mediaci takovou podmínku výslovně nestanoví. Zatím se tak zdá, že taková podmínka nemůže být povinná v tom smyslu, že by platila pro všechny mediátory a všechny rodiny, resp. rodiče a děti.

Lze však uvažovat o tom, zda je ze strany mediátora přípustné stanovit si takovou podmínku (zapojení dítěte do mediace) jako podmínku smluvní, tedy jako podmínku vlastního poskytování služeb rodinného mediátora, která je zachycena smlouvou o mediaci. Tato možnost je zákonem bezpochyby umožňována, když například důvodová zpráva k §4 českého zákona o mediaci jasně říká, že strany si mohou s mediátorem sjednat jakékoliv další závazky nad rámec těch, které jsou vymezeny §4. V tom případě se na takovou podmínku bude vztahovat poučovací povinnost

¹⁷ V tomto roce byl v Austrálii přijat tzv. Family Law Amendment (Shared Parental Responsibility) Act. Kromě výše uvedeného bylo jedním z účelů tohoto zákona nastavit jako výchozí stav porozvodového uspořádání péče o děti střídavou, resp. sdílenou výchovu.

¹⁸ Srov. WHEELER, A. A situated ethical analysis of child inclusive practices in five Relationships Australia NSW Family Relationship Centres. A thesis in fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. School of Social Sciences. Sydney: The University of New South Wells. 2019, s. 30

¹⁹ Srov. McINTOSH, J. E., WELLS, Y. D., SMYTH, B. M., & LONG, C. M. Child-focused and Child-inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Post Separation Adjustment. Family Court Review, roč. 46, č. 1, 2008, s. 105–124. Dále srov. AL-ALOSI, H. Will Somebody Please Think of the Children?! Child focused and Child Inclusive Models in Family Dispute Resolution. Australasian Dispute Resolution Journal, roč. 29, č. 1, 2018, s. 8–20. V českém kontextu rozebírají tento rozdíl BRZOBOHATÝ, R.; BOUŠA, O. Mediace se zapojením dětí na Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019. s. 40-43

²⁰ Srov. THØRNBLAD, R.; STRANDBU, A. The involvement of children in the process of mandatory family mediation. In NYLUND, A.; ERVASTI, K.; ADRIAN, L. (Eds.). Nordic Mediation Research. 1. vyd., Cham: Springer, 2018, s. 186

mediátora, která garantuje, že strany do mediace vstupují na základě informovaného rozhodnutí o podmínkách, za nichž bude mediace realizována. Vzhledem k tomu, že, jak uvádí Tomáš Horáček, smlouva o mediaci je zvláštní smluvní typ občanskoprávní smlouvy, jejíž povaha i charakter je čistě hmotněprávní, nic nebrání tomu, aby jejím obsahem byla i část věnovaná zapojování dětí. Ba naopak, lze považovat za žádoucí, aby smlouva o mediaci obsahovala podrobnější úpravu nad zákonem stanovený minimální rámec, protože tak lze dobře určit hranice činnosti mediátora, které jsou v našem případě rozhodně širší, než je obvyklé.²¹ I v tomto případě ale nesmíme zapomínat, že by se uzavírala smlouva „o třetí osobě“ a musíme tedy nutně zvažovat možnost odmítnutí ze strany dítěte.

Otázka zapojení dětí je však i otázkou hranic rodičovské odpovědnosti, resp. otázkou etickou. Většinou je považováno za standard, že zapojení dětí do mediace je podmiňováno předchozím souhlasem rodičů. Touto cestou se vydávají i většiny kodexů dobré praxe nebo etických kodexů. Vychází se ze zásady, že ve shodě s principy mediace se jedná o dobrovolný proces, s nímž musí souhlasit děti i jeho rodiče.²² Z pohledu práva se nejčastěji odkazuje na článek 5 Úmluvy o právech dítěte (dále jen Úmluva): „*Státy [...] se zavazují respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo [...] jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle Úmluvy v souladu s jeho rozvíjecími se schopnostmi.*“²³ Mohlo by se zdát, že toto ustanovení vytváří jasnou hranici, za kterou není možné jednat bez toho, že by poslední slovo měli rodiče. To je však chápání nepřesné. Účelem článku 5 je vytvářet normativní standard, který umožní regulovat a triangulovat povahu vztahů mezi dětmi, rodiči a státem. Přijetím článku 5 došlo k radikálnímu odklonu od historického pojetí reprezentovaného doktrínou *patria potestas*, v jehož

²¹ Srov. HORÁČEK, T.; SVATOŠ, M.; OLÍK, M. Zákon o mediaci. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 49-64

²² Srov. BRZOBOHATÝ, R.; BOUŠA, O. Mediace se zapojením dětí na Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019. s. 42. Dále srov. BELL, F.; CASHMORE, J.; PARKINSON, P.; SINGLE, J. Outcomes of child-inclusive mediation. In International Journal of Law, Policy and the Family, roč. 27, č. 1, 2013, s. 117. Dále srov. CASHMORE, J.; PARKINSON, P. Children's participation in family law disputes. The views of children, parents, lawyers and counsellors. In Family Matters, č. 82, 2009, s. 16. Stejně tak srov. McINTOSH, J. Child inclusion as a principle and as evidence-based practice: Applications to family law services and related sectors. In AFRC Issues, 2007, č. 1, s. 6

²³ MPSV. Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. 1. vyd. Praha: MPSV, 2016. s. 4.

rámci mohli rozhodovat pouze rodiče, resp. otec.²⁴ Stejně tak článek 5 narušuje welfaristickou koncepci, v níž jsou děti chápány jako pasivní objekty vyžadující ochranu ze strany rodičů/dospělých.²⁵ Uznává totiž rodinu jako základní a přirozenou společenskou jednotku, současně však zdůrazňuje normativní směr, kterým se působení rodičů musí ubírat, včetně kritéria vyhodnocování. Článek 5 výslovně zdůrazňuje povinnost rodičů uznávat, respektovat a jednat v souladu s principem rozvíjejících se kapacit dítěte. Koncept rozvíjejících se kapacit dítěte znamená, že s rostoucím věkem a zralostí se u dětí rozvíjí jejich schopnost porozumět situaci a jednat stále více autonomně. Ustanovení článku 5 tak vytváří nové pojetí právního vztahu rodič-dítě, který lze nejlépe popsat jako vztah poručnictví, resp. svěření. Je tak na jedné straně uznáván mocenský rozdíl mezi rodiči a dětmi i povinnost státu respektovat práva a povinnosti rodičů ve vztahu k výchově dětí. Na druhé straně však, podobně jako u opatrovnictví a svěření, článek 5 vyžaduje, aby rodiče svou moc uplatňovali nikoliv ve svůj prospěch, nýbrž ve prospěch jejich dětí, resp. ve prospěch naplnění jejich práv. Proto a jedině takto může být článek 5 považován nikoliv za právo rodičů na státem nerušenou výchovu svých dětí, ale za právo dětí obdržet od svých rodičů náležité vedení a podporu k naplnění svých práv.²⁶ Vrátime-li se k otázce toho, do jaké míry má být rozhodnutí rodičů rozhodující pro umožnění zapojení dětí, je třeba se ještě zmínit o Všeobecném komentáři č. 7 Výboru pro práva dítěte OSN (dále je Výbor), který se věnuje implementaci práv dětí v raném dětství. V odstavci 17 se Výbor vyjadřuje k článku 5 Úmluvy, konkrétně k vazbě mezi rodičovskou odpovědností a rozvíjejícím se kapacitami dítěte. Výbor zde zdůrazňuje, že vyvíjející se kapacity musí být chápány jako koncept pozitivní a svým zaměřením umožňující, nikoliv jako omluva pro autoritativní jednání a praxi, jež budou omezovat autonomii dětí a jejich právo na vyjádření

²⁴ Srov. TOBIN. J. (Ed). The UN convention on the rights of the child. A commentary. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2019. s. 161

²⁵ K podrobnému rozboru různých koncepcí pojetí práv dětí, včetně welfaristického, srov. BRZOBOHATÝ, R. Ideové a metodologické předpoklady přístupu založeného na právech dítěte. In JÍLEK, D.; ČECHÁKOVÁ, I. (Eds.). Aktuální otázky ochrany práv dětí. Informování dětí o jejich právech. 1. vyd. Brno: Česko-Britská o.p.s., 2017, s. 250-291

²⁶ Srov. TOBIN. J. (Ed). The UN convention on the rights of the child. A commentary. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2019. s. 161

názoru/pohledu.²⁷ Pokud by tedy byla otázka položena striktně tak, že je nejasné, zda mediátor může stanovit jako podmínku poskytnutí svých služeb zapojení dětí, odpověď bude jednoznačně ano - mediátor takovou možnost legitimně má. Nesmíme totiž zapomínat, že mediátor, resp. mediace je z pohledu Úmluvy, resp. Všeobecného komentáře č. 14 Výboru součástí pojmu „*soudy*,”^{28, 29} a tedy se na ni vztahují povinnosti stejným způsobem, jako by byla součástí státního aparátu, resp. jako by byla státem. Pro stát pak platí, že jeho povinnost respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů podle článku 5 Úmluvy je spojena s požadavkem zákonného a rozumného postupu. Jinými slovy, stát může zasáhnout do práv a povinností rodičů tehdy, pokud k tomu existuje zákonné oprávnění,³⁰ a pokud opatření takto aplikovaná jsou rozumná - tedy sledují legitimní cíl - a pokud jsou tato opatření přiměřená dosažení tohoto cíle. Obecně však lze říci, že jakýkoliv zásah do rodičovských práv bude považován za legitimní, pokud bude v souladu s právy dítěte podle Úmluvy.³¹

Výše uvedené je jedním z důvodů, proč někteří autoři navrhují, a proč se v některých podobách mediační praxe uplatňuje pravidlo,³² že zapojení dětí je běžnou součástí postupu poskytování mediace, což napomáhá budovat taková očekávání, v nichž je zapojování dětí normální. Z výsledků některých výzkumů totiž plyne, že ačkoliv rodiče obecně souhlasí s tím, aby do mediace děti obecně zapojovány byly, v případě zapojení vlastních dětí stejní rodiče zapojení dětí odmítají. Výsledek výzkumu tak naznačuje, že princip, podle něhož by děti měly být zapojeny, pro rodiče kontroverzní není, zatímco zapojení vlastních dětí ano. Proto se zdá být jako vhodnější,

²⁷ Srov. COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD. General comment no. 7: Implementing child rights in early childhood (20 September 2006). CRC/C/GC/7/Rev. 1. [cit. dne 23.3.2020] Dostupné z <<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqKb7yhsqIkirKQZLK2M58RF%2f5F0vFBt3FEuw5MPwUGL3wWtvx4j73rex5qxa3VhfNzYn7%2bdXmEE6x0AhrdwGxiZZx%2fWZk BmtmA%2bd%2b%2b7DbMPDdOVQA9>>

²⁸ MPSV. Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. 1. vyd. Praha: MPSV, 2016. s. 121

²⁹ Podrobněji k výkladu tohoto a souvisejících ustanovení v kontextu mediace srov. BRZOBOHATÝ, R. K otázkám mediace se zapojením dětí – dilema mezi právem na ochranu a právem na participaci. In KOVÁČ, E. (ed.) Prax mediácie v rôznych oblastiach spoločenského života. 1. vyd. Bratislava: Asociácia mediátorov Slovenska, 2019. s. 33-49.

³⁰ V českém kontextu je to např. ustanovení § 474 odst. 2 zákona 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních.

³¹ Srov. TOBIN, J. (Ed). The UN convention on the rights of the child. A commentary. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2019. s. 164-165

³² Srov. POLÁKOVÁ, L. Praxe Mediačního centra Olomouc – zapojování dětí do mediace. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodní právní ochranu dětí, 2019. s. 67

aby zapojování dětí bylo nastaveno jako způsob práce, který není možné z poskytovaných služeb vyjmout, protože tím dochází k posilování vazby na obecný princip, který je rodiči vnímán jako přijatelný.³³

3. Co to znamená zapojení dítěte?

Když odborná veřejnost používá v rodinně-právních sporech výraz „zapojení dítěte“, velice často tím popisuje tzv. zjištění názoru dítěte, neboli slyšení dítěte. Zdrojem tohoto zkratkovitého propojení přitom může být právě soudní praxe, resp. jazyk, který tato praxe užívá, při výkladu čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, resp. vnímání dítěte jako subjektu práva. V současnosti je již ve věci naplňování práv dítěte publikovaná řada odborných publikací i nálezů Ústavního soudu České republiky, které ale často mluví právě o slyšení dítěte, zajištění možnosti vyjádřit se, nebo právě o zjištění názoru dítěte.³⁴ Z takovéto optiky pak zapojení dítěte vypadá jako jednosměrný proces, ve kterém dospělý subjekt nabídne dítěti prostor, ve kterém mu může dítě předat nějaké informace (myšleno svůj názor). Tohle vidění pak způsobuje, že se soudci, ve snaze zvýšit své odborné dovednosti a znalosti potřebné k zapojování dítěte, zaměřují zejména do oblasti měkkých dovedností jako je např. správné kladení otázek, které jim umožní se dítěte vhodně zeptat na názor takovým způsobem, aniž by ho stavěli do pozice, že si má vybrat, nebo na něho přenášeli odpovědnost za budoucí uspořádání.

Naštěstí v této věci udává nově korektiv také Ústavní soud, který klade důraz na to co je myšleno slyšením dítěte - k tomu viz zejména náleží Ústavního soudu ze dne 8.10. 2018, sp. Zn. II. ÚS 725/18 - *„právo dítěte být slyšeno v řízení se neomezuje na pouhé zjištění názoru dítěte na projednanou záležitost, dítě nemůže být vnímáno jen jako zdroj informací. Naopak slyšení zahrnuje další komunikaci s dítětem a informování jej o řízení, včetně toho jak nakonec bylo rozhodnuto v jeho záležitosti a jak byl zohledněn jeho názor, pokud jej dítě vyjádřilo.“* Podíváme-li se na zapojení dítěte touto širší optikou, zjistíme, že se tedy nejedná pouze o způsob jak dítě vyslechnout a

³³ Srov. BROWN, T.; CAMPBELL, A. Parents, Children and Family Relationship Centres: What's Working? In Children Australia, roč. 38, č. 4, 2013. s. 192

³⁴ k tomu viz např. II. ÚS 2866/17 - „dítě je subjektem práva a účastníkem řízení, jemuž náleží právo být přítomen projednání své věci a s tím souvisí též jeho právo být v tomto řízení slyšeno a projevit své stanovisko...“ nebo také I. ÚS 1176/16 ze dne 19.5.2016 - „děti mají mít právo být slyšeny a vyjádřit svůj názor, na nějž by pak měl být brán patřičný ohled, ve věcech, které se jej týkají, jak vyplývá z čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.“

získat od něho informace, ale primárně o to, jak mu informace poskytnout a zejména mu pokud možno interaktivně nabídnout možnost sdílení a využití naplnění svých práv. Jedná se tudíž o dvousměrný proces, na jehož počátku by měla být vždy nejdříve povinnost odborníka dítě informovat, pomoci mu zorientovat se v současné situaci, případně zodpovědět otázky, které bude dítě na odborníka mít.³⁵ Až ve druhém kroku by se pak mělo jednat o přenos informací od dítěte směrem k dospělému, pokud tohle bude dítě chtít využít. Grimes a McIntosh v této souvislosti upozorňují, že chápat zapojování dětí do mediace jako jednorozměrnou praxi, kde rozhovory s dětmi vedou pouze k tomu, aby se rodiče dozvěděli, co děti chtějí, je neakceptovatelné. Představa, že pouhé seznámení rodičů s názorem dítěte bude dostatečným důvodem k tomu, aby byl spor vyřešen, je naivní.³⁶

Současné úzké nastavení našeho vidění toho, co je to zapojení, nás proto také často omezuje v chápání zapojení dítěte pouze formou rozhovoru s dítětem. To, co v současné době většina zapojených subjektů zlepšuje, je pak to, kde tento rozhovor s dítětem proběhne, myšleno v jakém prostředí. Dle doporučení Evropské komise v rámci tzv. Child Friendly Justice,³⁷ se některé profese, zejména soudy, snaží tomuto rozhovoru přizpůsobit alespoň prostředí, a tak soudci mají např. upravené jednací místnosti, nebo si zvou děti do své kanceláře, která je třeba barevnější nebo je v ní nábytek pro děti, nebo využívají speciálně vyhrazené místnosti pro děti. Tento posun je rozhodně důkazem dobré praxe, kterou se některé subjekty ubírají. Jedná se ale pouze o první krok.

Širší optika zapojení dítěte nám umožní uvažovat ne jenom o rozhovoru a prostředí, ve kterém tento rozhovor probíhá, ale také možná o jiných podobách zapojení dítěte. Ve světě v současné době existuje mnoho konkrétních modelů zapojení dítěte, které jsou postavené na hře, malování, práci s internetovými aplikacemi,³⁸ práci ve speciálně upraveném

³⁵ Srov. ŠÍNOVÁ, R.; KAPITÁN, Z. Rodina v mezinárodních souvislostech. Kapitola II. Způsoby informování dítěte a zjišťování jeho názoru. 1. vyd. Praha: Leges, 2019. s. 170-193

³⁶ Srov. GRIMES, A.; McINTOSH, J. Emerging Practice Issues in Child-Inclusive Divorce Mediation. In Journal of Family studies, roč. 10, č. 1, 2004. s. 114

³⁷ FRA. Child-friendly justice - Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States. 1. vyd. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017

³⁸ Srov. GLASGOW, D. V. The 'In my shoes' project: interactive tools to help professionals communicate with children, and children communicate with professionals. In BRZOBOHATÝ, R. Participační práva dětí – sdílení dobré praxe. 1. vyd. Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2018. s. 87-105

pískovišti,³⁹ interaktivních kartách nálad,⁴⁰ atd. Asi nelze spravedlivě očekávat, že si soudci v rámci svého odborného růstu pořídí do kanceláří pískoviště a budou s dětmi mluvit skrze maňásky. V rámci interdisciplinární spolupráce by ale tuhle formu pro ně mohl zajistit jiný subjekt - např. mediátor.

Pokud se tedy rozhodneme pro zapojování dětí, je důležité přemýšlet v širší perspektivě možností a způsobů, kterými lze dětem nabídnout kvalitní zapojení se. Zůstaneme-li u pouhého rozhovoru, je velice pravděpodobné, že se ze zapojení dítěte stane výsledek dítěte, a tedy z dítěte, které mělo být aktivním subjektem procesu rozhodování o jeho životě, ve výsledku zůstane pasivní objekt, jehož úkolem bude jenom poskytnout informace.

4. V čem dává zapojení dětí smysl aneb, jaké lze čekat efekty?

Součástí úvah o zapojování dětí jsou i očekávání ohledně efektů zapojování dětí. Je přitom třeba zohlednit fakt, že se zapojováním dětí do mediace se pojí různé efekty pro různé subjekty v různých časových horizontech. My se nyní zaměříme na tři největší skupiny, které budou v rozvodových sporech a sporech o děti přítomny vždy. Jmenovitě se jedná o děti, rodiče a systém rodinného soudnictví (tedy zapojené profesionály).

4.1 Efekty zjišťované u dětí

První skupinou subjektů, která přijde do úvahy, jsou logicky děti - zapojujeme nakonec právě je. Jeden z prvních výzkumů byl realizován v rámci pilotní studie prováděné přední představitelkou a hybatelkou zapojování dětí do mediace, australskou psycholožkou, prof. Jennifer McIntosh. Ta na studii 13 rodin, tedy 26 rodičů a 28 dětí (věkové rozmezí mezi 4 a 17 lety) sledovala prožívání a efekty zapojení dětí do mediace u rodičů i dětí. Většina dětí (15 ze 17)⁴¹ se vyjádřila v tom smyslu, že pro ně zapojení do mediace bylo jednoznačně užitečné, protože díky rozhovorům s dětským specialistou měly možnost přenést do mediace nezávisle na rodičích své nápady, obavy a otázky. Dva zbývající bratři (7 a 9 let) z této výzkumné skupiny dětí byli toho názoru, že jim zapojení do mediace nebylo

³⁹ Srov. GALUSOVÁ, V. Sandtray: Život jako na dlani. 1. vyd. Praha: Pointa, 2020.

⁴⁰ Např. Moře emocí od B-creative - dostupné z: <https://www.b-creative.cz/terapeuticke-pomucky-b-creative-more-emoci--emotion-cards>

⁴¹ V této studii bylo do mediace zapojeno 28 dětí, nicméně následné rozhovory proběhly se 17 z nich.

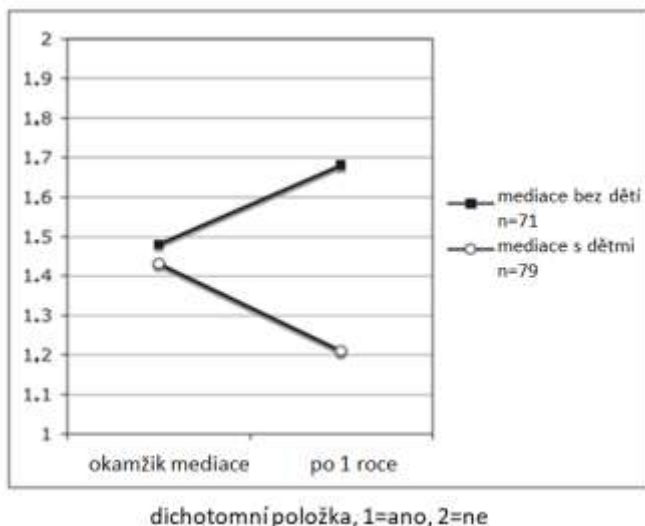
moc užitečné, protože už předtím byli „v pohodě”. Současně však dodávali, že jejich zapojení mohlo být ale užitečné pro jejich rodiče.⁴²

McIntosh a kol. v následující studii z roku 2008 popisují výzkum 174 dětí ve věku 7-14 let, s nimiž byly individuální výzkumné rozhovory vedeny při jejich vstupu do mediace a následně 3 a 12 měsíců po mediaci. Výzkum byl tedy zaměřen na efekty mediace zahrnující děti s odstupem jednoho roku. Mezi přímé efekty zapojení dětí, jež byly specificky zmiňovány dětmi, patřilo zvýšení emocionální dostupnosti jejich otců a zvýšený pocit jejich vzájemné blízkosti. I další efekty se týkaly vztahu mezi dětmi a rodiči (rodiči obecně, ale i specificky ve vztahu k matkám a otcům). Ve vztahu k matkám bylo prokázáno udržení nebo zlepšení vztahu mezi matkou a dítětem, a to jak z pohledu dítěte, tak i z pohledu matky. Do mediace děti často vstupovaly s pocity emocionální odcizenosti a nedostupnosti svých otců, které se po roce od jejich zapojení proměnilo výše uvedeným způsobem. Stejně tak byla u dětí po roce naměřena větší spokojenost se vztahy se svými matkami, u kterých se dětem zdálo, že jim lépe rozumějí, více se o ně zajímají a jsou jim schopné lépe pomoci. Děti z kontrolní skupiny naopak po roce uváděly pravý opak, tedy významné snížení pocit dostupnosti jejich matek. Ve vztahu k oběma rodičům výzkum prokázal v důsledku zapojení dětí do mediace jejich větší spokojenost s podobou péče a kontaktů a nižší sklony k úpravě nebo změně daného uspořádání.⁴³ To představovalo výrazný rozdíl oproti dětem z kontrolní skupiny, které do mediace zapojeny nebyly, a u nichž nedošlo k podobným efektům ve vztahu k žádnému z rodičů. Ohledně spokojenosti s daným uspořádáním po roce dokonce děti z kontrolní skupiny vykazovaly stále rostoucí nespokojenost (viz. Obrázek 1 a Obrázek 2).⁴⁴

⁴² Srov. McINTOSH, J. Child-inclusive divorce mediation: Report on a qualitative research study. In *Mediation Quarterly*, roč. 18, č. 1, 2000. s. 65

⁴³ Srov. McINTOSH, J. E.; WELLS, Y. D.; SMYTH, B. M.; LONG, C. M. Child-Focused and Child-Inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Postseparation Adjustment. In *Family Court Review*, roč. 46, č. 1, 2008. s. 109-115

⁴⁴ Tamtéž, s. 113.

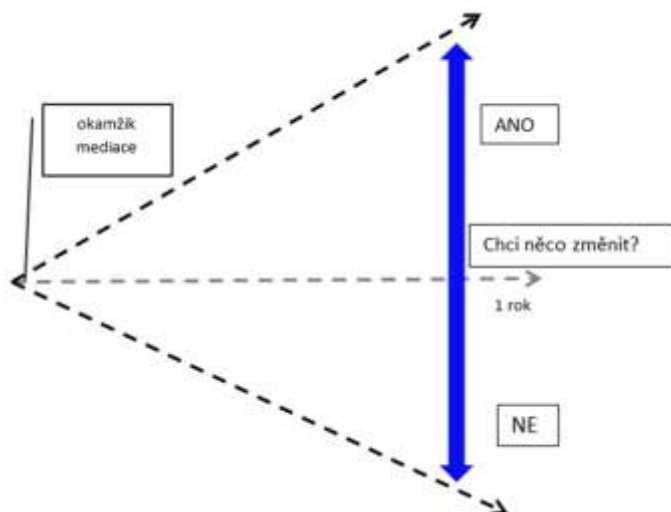

Obrázek 1: Spokojenost dětí s uspořádáním péče po 1 roce. Upraveno podle McIntosh a kol., 2008, s. 114

Některé obavy spojené s efekty zapojování dětí do mediace mohou být spojené s aktuálním prožíváním dětí. Ve studii Bell a kol. byla jednou ze zjišťovaných okolností reakce dětí na jejich rozhovor s dětským specialistou. Většina rodičů v této studii uvedla, že jejich děti byly po rozhovoru „v pohodě“, menší část rodičů dokonce uvedla, že jejich děti byly následně šťastné.⁴⁵

V této souvislosti je třeba upozornit na jeden zřejmý efekt. Jak je patrné z Obrázku 1, rozdíl v efektech mediace, kde děti byly a nebyly zapojeny, lze očekávat nejdříve ve střednědobém horizontu. Nemá tak smysl pokoušet se vyhodnocovat, resp. porovnávat efekt zapojení dítěte ihned v době realizace mediace. Z pohledu dětí a jejich prožívání je v okamžiku mediačního setkání téměř jedno, zda zapojeny jsou nebo nejsou - jde nejčastěji o pouhou epizodu v jejich životě, která je stěžejí pozoruhodná nebo zapamatovatelná. Efekt zapojení dětí však roste s časem, který od mediace uplyne. Pro názornost nabízené zjednodušenou verzi předchozího grafu zdůrazňující tento efekt (viz. Obrázek 2).

⁴⁵ Srov. BELL, F.; CASHMORE, J.; PARKINSON, P.; SINGLE, J. Outcomes of child-inclusive mediation. In *International Journal of Law, Policy and the Family*. roč. 27, č. 1, 2013. s. 124

Obrázek 2: Schéma korelace času a efektů zapojení dětí na jejich spokojenost s uspořádáním péče a kontaktů

Argumenty spojené s účastí dětí bývají nejčastěji formulovány z morálních a právních pozic. Lze však uvést i některé další, včetně argumentu objasnění a argumentu zmocnění. Argument objasnění říká, že děti mohou nabídnout dospělým důležité informace ohledně svých zkušeností, prožívání a vzhledů do situace, takže rozhodování dospělých pak může být informovanější. Argument zmocnění říká, že pro děti je prospěšné, pokud jsou zapojeny do hledání řešení, protože se jednak učí dělat rozhodnutí, jednak se učí, jak mít vyšší míru sebehodnoty a kontroly nad vlastním životem, jež vycházejí z respektu a uznání dospělých k dětem jako subjektům, nikoliv jen objektům ochrany.⁴⁶ Henry a Hamilton v této souvislosti uvádějí výsledky své studie, kde děti své zapojení označují za užitečné, protože jim umožnilo získat více jistoty v komunikaci s dalšími členy rodiny, umožnilo jim nalézt nové způsoby a cesty komunikace s rodiči, vyjasnilo jim některá falešná očekávání ohledně opětovného spojení rodiny a umožnilo jim porozumět důvodům rozluky rodičů. Některé efekty se podle dětí projeví spíše jako pozvolné a dlouhodobé.⁴⁷

Cashmore a Parkinson na výzkumu 47 dětí, které byly zapojeny do rozhodovacích procesů, ukazují, že z pohledu poloviny dětí (i jejich rodičů) -

⁴⁶ Srov. CASHMORE, J.; PARKINSON, P. Children's participation in family law disputes: The views of children, parents, lawyers and counsellors. In *Family Matters*, č. 82, 2009. s. 15

⁴⁷ Srov. HENRY, P.; HAMILTON, K. The Inclusion of Children in Family Dispute Resolution in Australia: Balancing Welfare versus Rights Principles. In *International Journal of Children's Rights*, roč. 20, č. 4, 2012. s. 589.

jednalo se o 18 dětí ze 14 rodin - byl názor dětí nápomocný při hledání nové podoby dalšího rodinného uspořádání. Naprostá většina dětí - 91% - následně sdělila, že děti by měly být součástí hledání řešení, ačkoliv ne nutně samotného rozhodování.⁴⁸

Z příkladů uvedených dětmi ve výzkumu Henry a Hamilton vyplývá, že pro některé děti byl efekt jejich zkušenosti rozhovoru s dětským specialistou za hranicí prostého uvolnění napětí, nýbrž dosáhly i dlouhodobých změn ve svém osobním nahlížení a v dynamice rodinných vztahů. Bez ohledu na jistou úvodní nervozitu byla pro většinu dětí konzultace s dětským specialistou stěžejí zapamatovatelná epizodou jejich života a jakákoliv vzpomínka na ni se rychle vytrácela z paměti, což je běžný průvodní jev normálního průběhu života a plynutí času.⁴⁹

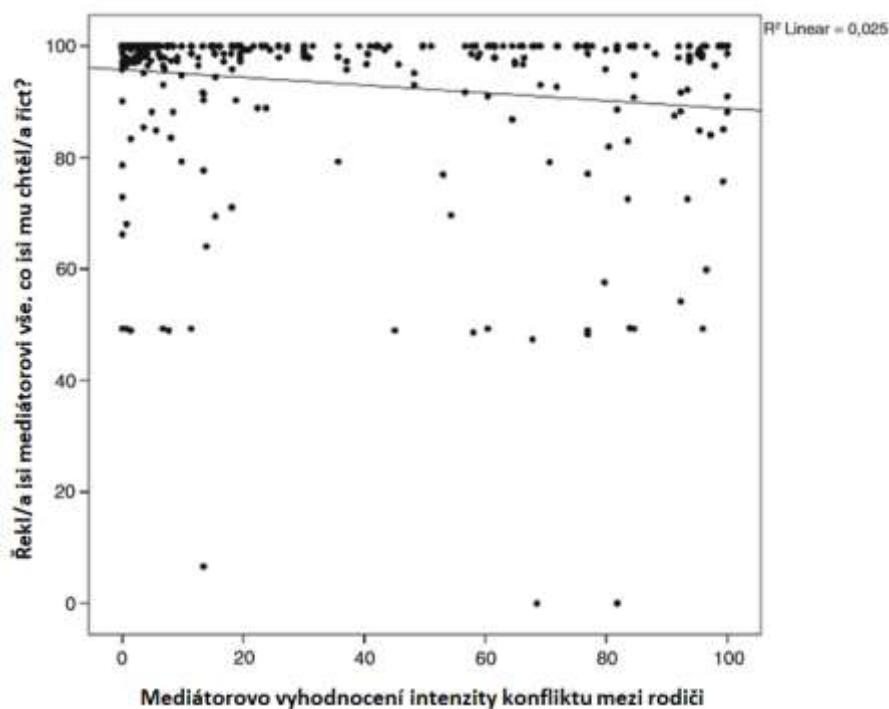
Pouze 9% dětí ve studii Cashmore a Parkinson se domnívalo, že je nefér, ptát se dětí na to, co chtějí, aby se stalo ve vztahu k podobě péče a kontaktů s některým z rodičů, protože to děti staví do obtížné pozice.⁵⁰ Toto vnímání dobře doplňuje norská studie zapojování dětí, kde byly děti zapojovány do tamního modelu rodinné mediace BIM (barn i meklings). Z výzkumu Thørnblad a Strandbu vyplývá, že děti měly v naprosto drtivé většině případů dojem, že mohly říci vše, co potřebovaly říci. Na škále 0 - 100% se děti vyjadřovaly pomocí smajlíků tak, že polovina dětí označila smajlíkem 100% spokojenost, 70% z nich umístilo smajlíka mezi 90 a 100% spokojenost. Průměrné hodnocení toho, jak mediátor rozuměl tomu, co mu chtějí říct, bylo 92%. Průměrné hodnocení toho, zda se dětem líbilo s mediátorem hovořit, bylo 86%. Při odpovědi na otázku, zda by se děti a dospívající obecně měly účastnit mediací, bylo průměrné hodnocení dětí 88% směrem k „rozhodně ano“. Když přitom děti na vizuální analogové škále označovaly, zda se samy chtěly mediace zúčastnit, když jim to rodiče navrhli, byla průměrná odpověď 64%. Z toho vyplývá, že to byla právě zkušenost setkání s mediátorem, která děti přiměla změnit názor směrem k větší podpoře zapojování dětí do mediace. Z dostupných dat Thørnblad a Strandbu přitom dále vyplývá, že intenzita konfliktu mezi rodiči ovlivňovala

⁴⁸ Srov. CASHMORE, J.; PARKINSON, P. Children's participation in family law disputes: The views of children, parents, lawyers and counsellors. In *Family Matters*, č. 82, 2009. s. 15

⁴⁹ Srov. HENRY, P.; HAMILTON, K. The Inclusion of Children in Family Dispute Resolution in Australia: Balancing Welfare versus Rights Principles. In *International Journal of Children's Rights*, roč. 20, č. 4, 2012. s. 589-590

⁵⁰ Srov. CASHMORE, J.; PARKINSON, P. Children's participation in family law disputes: The views of children, parents, lawyers and counsellors. In *Family Matters*, č. 82, 2009. s. 18.

zkušenost dětí s tím, zda měly možnost říct vše, co potřebovaly, pouze zcela minimálně (viz. Obrázek 3). Z výzkumu, resp. zmíněného grafu plyne, že taková korelace je zcela nevýznamná a pohybuje se kolem 2,5%. Jinými slovy, intenzita konfliktu mezi rodiči ovlivňuje spokojenost dětí s jejich účastí na mediaci ze 2,5%. Zbývajících 97,5% spokojenosti nebo nespokojenosti dětí na této proměnné nezávisí. Z kvalitativní části studie navíc plyne, že v případech, kde byla mediátory identifikována nejvyšší úroveň konfliktu mezi rodiči, děti vyjadřovaly dokonce větší spokojenost se svým zapojením do mediace (83%), než v těch mediacích, kde byla úroveň konfliktu mezi rodiči identifikována jako nejnižší (75%). Navíc všechny děti, v případě jejichž rodin byly identifikovány alespoň tři ze čtyř kumulovaných rizikových faktorů (alkohol nebo drogy, násilí v rodině, psychiatrická diagnóza nebo zanedbání péče), označily svou zkušenost účasti v mediaci za pozitivní.⁵¹

Obrázek 3: Korelace spokojenosti dětí a mediátory vyhodnocované intenzity konfliktu mezi rodiči; Upraveno podle Thørnblad a Strandbu, 2018, s. 200

Henry a Hamilton naopak uvádějí příklady toho, kdy pro malé množství dětí z jejich studie (konkrétně dvě), pocházející z rodiny zatížené problematikou zneužívání a zanedbávání, uvedlo, že jejich rozhovor byl ke

⁵¹ Srov. THØRNBLAD, R.; STRANDBU, A. The involvement of children in the process of mandatory family mediation. In NYLUND, A.; ERVASTI, K.; ADRIAN, L. (Eds.). *Nordic Mediation Research*. 1. vyd., Cham: Springer, 2018, s. 199 - 204

škodě jim i jejich rodině. Otec byl rozrušený tím, co slyšel od dětského specialisty jako prožívání svých dětí ohledně situace v rodině a jeho osoby konkrétně.⁵² Tuto informaci je však třeba zasadit do kontextu. Uvedený stav byl totiž důsledkem zásadního narušení nejenom klíčových principů práce s dětmi v rámci tohoto modelu praxe, ale i porušením obecných principů práce s dětmi v pomáhajících profesích. Především se tato pochybení týkala důvěrnosti informací a jejich dezinterpretace. Děti měly pocit, že jejich důvěra byla zrazena dětským specialistou, jenž sliboval, že nic, co mu děti řeknou, se nedostane dál, načež to pověděl otcí. Stejně dítě mělo dojem, že to, co řeklo během konzultace s dětským specialistou, bylo následně překrouceno, protože dětský specialista reinterpretoval některé výroky dítěte. Nakonec měly děti dojem, že to, co popsaly jako obraz jejich domácího fungování, bylo rodičům následně popsáno jako stížnost, spíše než prostý popis.⁵³ Tato studie jenom podtrhuje apel autorů v úvodu toho příspěvku. Provede-li se zapojení dětí bez toho aniž by bylo vyjasněno vše výše uvedené, lze jenom stěží očekávat, že děti takovou službu ocení, a že tedy bude naplněním jejich práv.

Studie Wong a kol. nabízí další data umožňující porozumět faktorům, které jsou pro pozitivní a užitečnou zkušenost dětí určující. Jejich studie popisuje, že některé děti se cítily při své přímé účasti na setkání společně s rodiči nepříjemně, protože neměly dojem, že se jim tam naskytla jakákoliv příležitost nebo možnost být součástí rozhovoru. Setkání tak pro ně bylo neúčinné, protože jediný prostor, který jim byl vytvořen, obnášel pouze možnost poslouchat dospělé. Neměly žádnou možnost výsledné rozhodnutí ovlivnit, dosáhnout jakékoliv změny nebo i jen zdůraznit a prosadit svůj pohled. Převládajícím pocitem u dětí tak byla potřeba utéct z rozhovoru pryč. Další potíže se zapojením dětí byly spojeny s konfliktem loajality u dětí, pokud byly vyzvány k rozhodnutí, jež by mohlo jednoho z rodičů zarmoutit. V takových situacích se děti rozhodly raději skrývat své skutečné pocity a raději říci, co si myslely, že rodiče chtějí slyšet. Nutno dodat, že takové strategie se děti cítily být nuceny využít zejména v situacích, kdy jejich zapojení do mediace proběhlo až na konci, kde je rodiče a mediátoři seznamovali s výsledky svého rozhodování. Vzhledem k tomu, že děti

⁵² Srov. HENRY, P.; HAMILTON, K. The Inclusion of Children in Family Dispute Resolution in Australia: Balancing Welfare versus Rights Principles. In *International Journal of Children's Rights*, roč. 20, č. 4, 2012. s. 590

⁵³ Srov. tamtéž. s. 590-591

nechtěly nabourávat složitě dojednanou dohodu, rozhodly se raději souhlasit, i když samy by preferovaly jinou variantu.⁵⁴ Otázkou samozřejmě je, zda je možné tuto překážku překonat tím, že by děti byly zapojené dříve, než je rozhodnutí učiněno. Znovu se tak cestou empirického ověření vracíme k poznatku, že prožívání i preference dětí a dospělých jsou často zcela odlišné a prostá dohoda rodičů nezaručuje, že je její obsah v souladu s nejlepším zájmem dětí.

Pokud máme dosavadní poznatky Wong a kol. i předchozích autorů zobecnit, zdá se, že v pozici nezletilých v rodinném systému potřebují děti přítomnost chápající, naslouchající a zajímající se dospělé osoby. Ze zkušenosti některých dětí vyplývá, že takovou osobou může být mediátor. Pokud se však mediátorovi nepodaří takové projevy chování a postojů dětem nabídnout, především díky neschopnosti nastavit vhodnou proceduru jejich zapojení, vede to u dětí ke zklamání a pocitům, že mediátor nedokázal naplnit jejich zájmy a potřeby. Děti si jsou příliš dobře vědomy toho, že potom v mediaci nemají žádnou příležitost ovlivnit výsledek nebo realizovat svou autonomii.

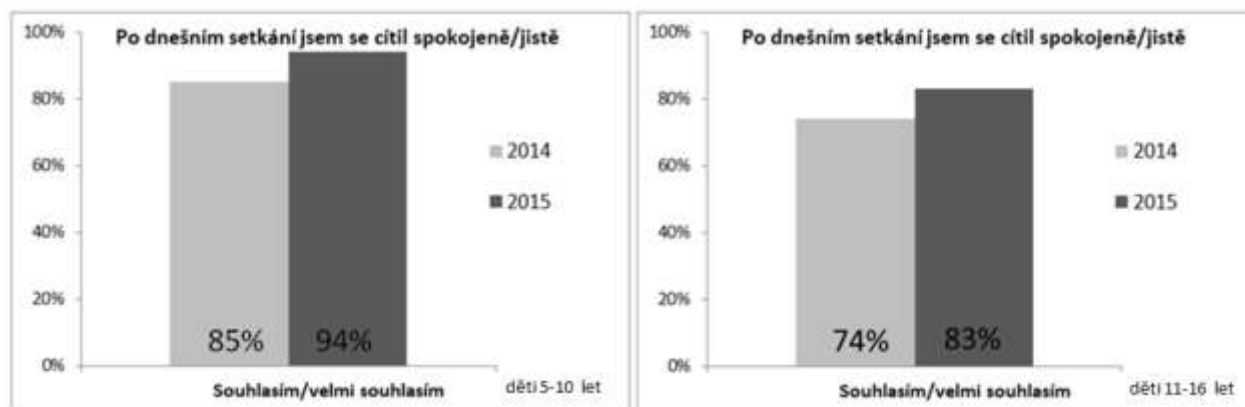
Zdaleka ne všechny děti přitom musí cítit potřebu být do mediace zapojeny, ale jak vyplývá z výzkumů, i v těch rodinách, kde se rodiče dohodnou na budoucím uspořádání, děti mohou potřebovat mluvit s mediátorem. Zkušenost a prožívání dětí s rozvodem a rozpadem rodiny a hledáním nového statu quo se totiž může významně lišit od zkušenosti jejich rodičů.⁵⁵

Velmi zajímavým příspěvkem je studie Normy Williams, která vycházela z akčního výzkumu praxe zapojování dětí ve Family Relationship Centre v Loganu (Family Relationship Centre Logan: Framework for Child Informed Practice). Studie realizovaná v průběhu celého roku 2014 zahrnovala 246 účastníků, z toho 108 dětí mezi 5 a 16 lety. Děti byly součástí 95 společných setkání s rodiči. Výsledky studie jsou zajímavé z několika důvodů, které však více rozebereme v oddílech věnovaných rodičům a profesionálům v systému. Zde se zmíníme o faktu, že FRC Logan zavedlo praxi zapojování dětí přímo mediátorem - není zde dětský specialista. Přesto v následné

⁵⁴ Srov. WONG, Mooly Mei-Ching; MA, Joyce Lai-Chong; XIA, Lily Lili. A Qualitative Study of Parents' and Children's Views on Mediation. In *Journal of Divorce & Remarriage*. roč. 60, č. 4, 2019. s. 10-11

⁵⁵ Srov. THØRNBLAD, R.; STRANDBU, A. The involvement of children in the process of mandatory family mediation. In NYLUND, A.; ERVASTI, K.; ADRIAN, L. (Eds.). *Nordic Mediation Research*. 1. vyd., Cham: Springer, 2018, s. 206

studii v roce 2015 zaznamenali meziročně vzrůstající trend spokojenosti dětí s rozhovorem mezi nimi a mediátorem (viz. Obrázek 4). Jak rozebereme více v části věnované profesionálům, je to důkaz vzrůstajících dovedností a efektivity mediátorů.⁵⁶

Obrázek 4: Meziroční nárůst spokojenosti dětí s rozhovorem s mediátorem mezi dětmi ve věku 5-10 a 11-16 let; Upraveno dle Williams, 2016, s. 44

Studie Williamsové je zajímavá ještě z jednoho důvodu, který se týká dětí. Ten se vztahuje k změně paradigmatu, která se odehrála mezi lety 2013 a 2016. Tato změna se manifestovala v rostoucí ochotě a reflektované praxi mediátorů zapojovat děti, v ochotě zpochybňovat základní předpoklady naší práce, jež se týkají omezených kapacit dětských klientů, omezení daných expertním pozicí mediátora a zpochybňováním protekcionistických předpokladů participace dětí a toho, jak by se s dětmi mělo a nemělo v kontextu mediaci mluvit, a kdo by to měl dělat. V důsledku tohoto posunu u profesionálů došlo v FRC Logan k prokazatelnému nárůstu participace dětí. V roce 2013 jich v FRC Logan bylo zapojeno 63, v roce 2014 jich bylo 246, v roce 2015 se zapojilo 342 a v prvních devíti měsících roku 2016 jich bylo zapojeno 327. Řečí čísel jde o nárůst o téměř 550%!⁵⁷ Zásadním prvkem pro možnost zapojení dětí do mediaci bylo rozhodnutí

⁵⁶ Srov. WILLIAMS, N. From Research to Practice: Harnessing evidence for evaluating effectiveness in child informed and inclusive dispute resolution. In Measuring Success in the family and relationship sektor: For the wellbeing of children, families and communities. FRSA 2016 Conference e-Journal. s. 38 - 45. [cit. dne 20.3.2020]. Dostupné z: <<https://frsa.org.au/wp-content/uploads/2019/02/FRSA-peer-review-e-Journal-Final.pdf>>

⁵⁷ Srov. WILLIAMS, N. From Research to Practice: Harnessing evidence for evaluating effectiveness in child informed and inclusive family dispute resolution. In Measuring Success in the family and relationship sektor: For the wellbeing of children, families and communities. FRSA 2016 Conference e-Journal. s. 41-42 [cit. dne 20.3.2020]. Dostupné z: <<https://frsa.org.au/wp-content/uploads/2019/02/FRSA-peer-review-e-Journal-Final.pdf>>

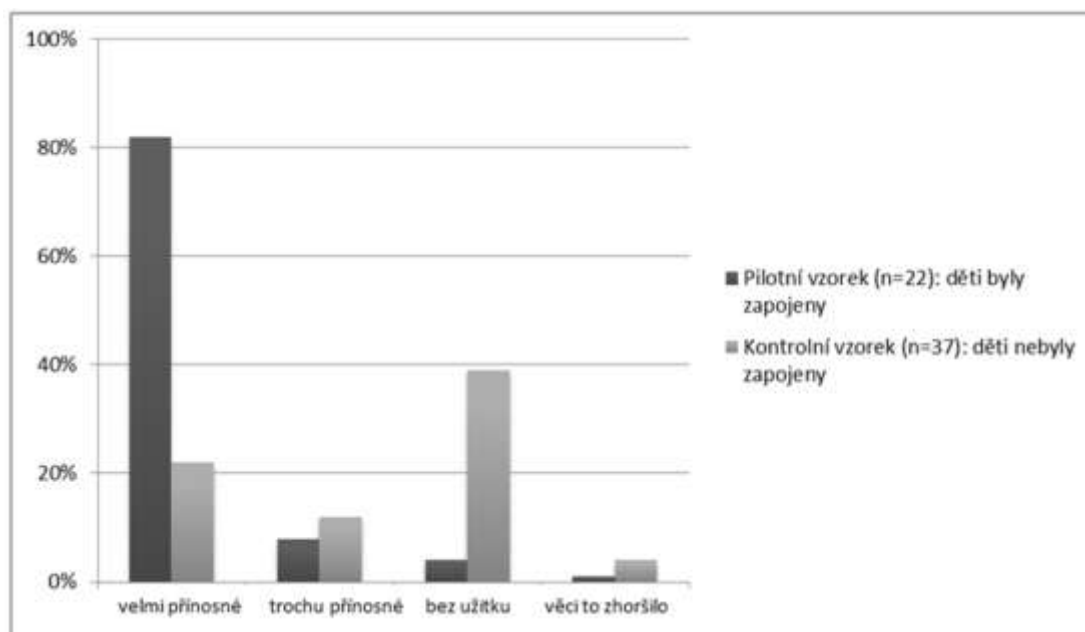
mediátorů. Jinými slovy, zapojení dětí do mediace prokazatelně není otázkou kapacit dětí, ale ochoty dospělých s dětmi mluvit.

4.2 Efekty zjišťované u rodičů

V oddíle věnovaném dětem jsme již zmiňovali první studii prof. McIntosh z roku 2000. Respondenty bylo 13 rodin, tedy 26 rodičů a 28 dětí (věkové rozmezí mezi 4 a 17 lety), u nichž autorka sledovala prožívání a efekty zapojení dětí do mediace. Součástí výzkumu byla i kontrolní skupina 37 rodičů, kteří se účastnili rodinné mediace, ale jejichž děti neměly možnost být zapojeny. Obě skupiny rodičů sdílely stejné počáteční obavy ohledně dopadů zapojení dětí do mediace, resp. dopadů rodičovského konfliktu na děti (91% v první skupině oproti 85% v kontrolní skupině). Již po uplynutí třech měsíců od mediace se však vnímán dětí rodiči v obou skupinách začalo dramaticky lišit. Rodiče ze skupiny, kde byly děti zapojeny, uváděli, že jejich děti zapojením něco získaly, resp. jim zapojení v něčem prospělo, a to bez ohledu na to, jak rodiče samotní vnímali užitečnost mediace (viz. Obrázek 5). Rodiče z první skupiny u sebe samotných zaznamenávali více pokusů s dětmi hovořit. Oproti tomu rodiče z kontrolní skupiny častěji uváděli, že pro jejich děti měla mediace mnohem menší efekt. Zatímco 42% rodičů z kontrolní skupiny uvádělo, že jejich dětem mediace nepomohla nebo jim dokonce ublížila, stejnou možnost uvedla pouze 4% rodičů v těch mediacích, kde se děti zapojily.⁵⁸ McIntosh jinde tento efekt popisuje jako tzv. budíček pro rodiče. Rodiče uváděli, že byli často dojatí zpětnou vazbou od vlastních dětí. Budíček to pak pro ně byl v tom smyslu, aby změnil své chování a přístup vůči dětem i chování vůči druhému partnerovi.⁵⁹

⁵⁸ Srov. McINTOSH, J. Child-inclusive divorce mediation: Report on a qualitative research study. In *Mediation Quarterly*, roč. 18, č. 1, 2000. s. 61-62

⁵⁹ Srov. McINTOSH, J. Child inclusion as a principle and as evidence-based practice: Applications to family law services and related sectors. In *AFRC Issues*, 2007, č. 1, s. 12

Obrázek 5: Rodičovské vnímání efektů zapojení dětí do mediace pro děti; Upraveno podle McIntosh, 2000, s. 62

Z pohledu efektů zapojení dětí do mediace na rodiče samotné rodiče nejčastěji uváděli, že jim to pomohlo se ujistit o dalším postupu (20 z 22 rodičů), potvrdilo jim, že jsou na dobré cestě (18 rodičů z 22), poskytlo jim to nové informace (17 z 22 rodičů) a snížilo to napětí mezi rodiči (6 rodičů z 22). Oproti obavám mediátorů se většina rodičů cítila být procesem zapojení dětí podpořena a hlásila úlevu, že jejich děti sdílí své pohledy a pocity s někým mimo rodinu.⁶⁰ Některé pozdější kvalitativně zaměřené výzkumy doplnily celkový kaleidoskop efektů zmiňovaných rodiči o další efekty. Jedním z nich je fakt, že děti mohou prostřednictvím své účasti na mediaci získat pozitivní příklad, protože se učí od rodičů a jejich napodobováním. Další z rodičů uváděných příkladů byl spojován s tím, že skrze postupné domlouvání, vyjasňování a obnovování vzájemné důvěry se rodiče připravují na budoucí sdílené rodičovství po rozvodu.⁶¹

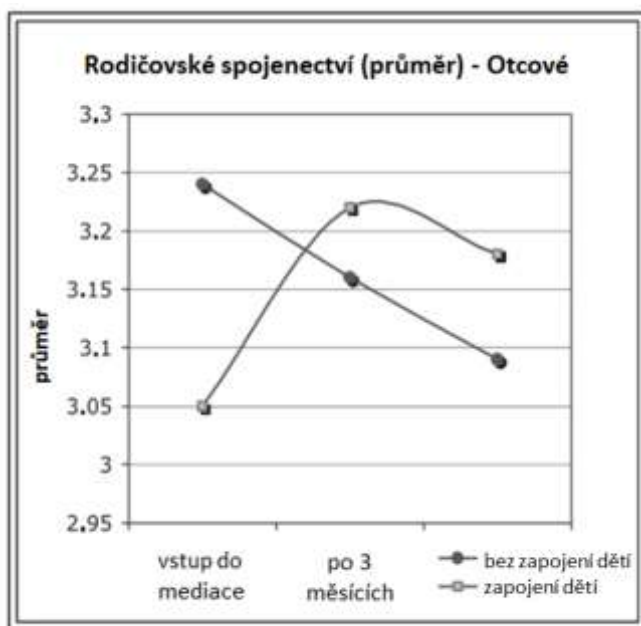
Navazující výzkum z roku 2008 u rodičů potvrdil naznačený trend. I v této studii byly dvě skupiny, z nichž pouze v jedné byly do mediace zapojovány i děti (mediace CI), ve druhé nikoliv (mediace CF).⁶² Díky

⁶⁰ Srov. McINTOSH, J. Child-inclusive divorce mediation: Report on a qualitative research study. In *Mediation Quarterly*, roč. 18, č. 1, 2000. s. 64

⁶¹ Srov. WONG, Mooly Mei-Ching; MA, Joyce Lai-Chong; XIA, Lily Lili. A Qualitative Study of Parents' and Children's Views on Mediation. In *Journal of Divorce & Remarriage*. roč. 60, č. 4, 2019. s. 9

⁶² Rozdíl mezi mediací CF a CI spočívá v tom, že v mediaci CF se pozornost rodičů na děti soustředí, ale pouze v obecné rovině komentářů mediátora o dětech, jejich zájmech a dopadech rodičovského konfliktu obecně,

propojení kvalitativní a kvantitativní výzkumné metodologie se v tomto výzkumu podařilo významně rozšířit poznání o efektech zapojování dětí i z pohledu objektivních změn. První z nich se týkala toho, že v mediaci CF se s odstupem 3, resp. 12 měsíců neprojevily žádné významné pozitivní efekty. Oproti tomu v mediaci zahrnující děti, tzv. CI, se z pohledu rodičů dostavilo hned několik takových efektů. Nejvýraznější z nich se týkal otců, kteří neměli děti svěřeny do péče. U těch se s odstupem projevila výrazný pokles zatrpklivosti vůči druhému rodiči (nejčastěji matkám) a výrazné zlepšení vzájemných vztahů mezi rodiči. S odstupem roku byl ovšem u obou skupin patrný postupný pokles vnímaného spojení. I přesto jsou hodnoty uváděné otci ve skupině CI významně vyšší, než v kontrolní skupině CF. Ve střednědobém horizontu 3 měsíců jsou na tom otcové z obou skupin zcela jinak - ve skupině CI stále ještě stoupá ochota a schopnost spolupracovat s druhým rodičem, v kontrolní skupině CF po počátečním „úspěchu“ dosažením dohody v mediaci schopnost rodičů spolupracovat setrvale klesá. Rodiče ve skupině, kde se děti zapojovaly, byli po roce také významně spokojenější s uspořádáním péče a kontaktů (viz. Obrázek 6).⁶³

(průměrné hodnoty, škála = 1-5; 5 = silné spojení)

Obrázek 6: Efekty mediace na vnímání rodičovského spojení - pohled otců; Upraveno podle McIntosh a kol., 2008, s. 112

nikoliv o konkrétních dětech daných rodičů (child-focused mediation - CF). Oproti tomu v mediaci CI jsou konkrétní děti zapojeny skrze rozhovory s dětským specialistou (child-inclusive mediation - CI).

⁶³ Srov. McINTOSH, J. E.; WELLS, Y. D.; SMYTH, B. M.; LONG, C. M. Child-Focused and Child-Inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Postseparation Adjustment. In Family Court Review, roč. 46, č. 1, 2008. s. 111-113

V kvalitativní části studie byla rodičům s odstupem 1 roku pokládána otázka: „Co po roce hodnotíte, že byla nejvýznamnější část mediačního procesu, která vám pomohla s řešením vašeho sporu?“. Jak je patrné v následující tabulce, více než polovina rodičů z mediací, kde děti nebyly zapojeny, odpověděla, že si nevybavují nic nebo si nejsou jistí tím, co by to mělo být. I navzdory důrazu, který kladli mediátoři na edukaci rodičů ohledně potřeb dětí po rozvodu a dopadů rodičovského konfliktu na děti, odpovědělo pouze 8% rodičů, že na ně právě taková edukace nejvýrazněji působila a pomohla jim vyřešit jejich spor (viz. Tabulka 1). Otcové z této skupiny byli nejvíce nespokojenou částí všech respondentů a nejčastěji označovali výsledky mediace za neférové. Oproti tomu otcové ze skupiny, kde se děti zapojovaly, konzistentně vyjadřovali pocit podpory a vyslechnutí v průběhu mediace, což pomáhalo jejich celkovému dojmu, že mediace byla férová. Otcové nejvýrazněji vnímali to, že zapojování dětí často fungovalo způsobem, který neumožňoval matkám setrvat v roli výlučného vlastníka a autority ohledně informací o dětech a jejich prožívání, takže následný rozhovor a vyjednávání bylo vyváženější a vyrovnanější. Rozhovory s dětským specialistou tak byly otci charakterizovány jako hodnotné a transformující.⁶⁴ Otcové i matky v té skupině, kde byly zapojovány děti, nejčastěji uváděli (téměř v polovině případů), že při zpětném pohledu mělo nejvýraznější vliv na jejich vyřešení sporu to, že dostali přímou zpětnou vazbu o prožívání a názorech svých dětí (viz. Tabulka 1). Obecně lze říci, že po roce mají v případě matek některé z prvotních výhod a pozitivních efektů zapojování dětí tendenci se vytrácet, zejména pokud jde o schopnost spolupráce mezi rodiči a úroveň vzájemné zahořklosti. Nicméně v případě otců a dětí projevovala skupina, kde se děti zapojovaly, i po roce zcela jedinečné efekty, zejména pokud šlo o kvalitu vztahů mezi dětmi a jejich otci a jistoty ohledně spolurodičovského vztahu.⁶⁵

⁶⁴ Srov. McINTOSH, J. Child inclusion as a principle and as evidence-based practice: Applications to family law services and related sectors. In AFRC Issues, 2007, č. 1, s. 12

⁶⁵ Srov. McINTOSH, J. E.; WELLS, Y. D.; SMYTH, B. M.; LONG, C. M. Child-Focused and Child-Inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Postseparation Adjustment. In Family Court Review, roč. 46, č. 1, 2008. s. 114, 117, 120

Tabulka 1: Srovnání kategorií dle rodiči vnímaného efektu - odstup 1 roku; Upraveno podle McIntosh a kol., 2008, s. 117

Kategorie obsahové analýzy: Co nejvíce pomohlo řešení sporu?

Rodiče v mediaci bez zapojení dětí (n=75)		Rodiče v mediaci se zapojením dětí (n=101)	
Nic	28%	Zpětná vazba od dětí	43%
Nejsem si jistý	27%	Pocit podpory/vyslechnutí	23%
Pocit podpory	13%	Nic	14%
Možnost mluvit	12%	Nejsem si jistý	14%
Neutrální třetí strana	12%	Edukace	6%
Zaměření na děti	8%		

V dalších letech se objevily kritické hlasy a výzkumy, které se zdály nepotvrzovat některé z právě uvedených efektů. I přes jisté metodologické nedostatky, které některé z těchto studií vykazují, však odhalují jisté důležité prvky celého procesu. Bell a kol. uvádějí, že v jejich studii rodiče rozlišovali mezi efektem zapojení dětí pro děti a efektem takového zapojení pro výsledek mediace. Uznávali přitom, že i když zapojení dětí nemuselo mít efekt při hledání řešení celé situace, bylo prospěšné pro děti - např. v lepším porozumění rodičů prožívání svých dětí. Většina rodičů v této studii však byla přesvědčena o tom, že ve zpětné vazbě od dětí nebylo naprosto nic překvapivého. Pokud už ale rodiče nějaký pozitivní efekt vnímali, shodoval se s výsledky předchozích výzkumů - lepší porozumění pocitům a prožívání dětí, změna vlastního přístupu a chování, ujištění o správnosti vlastního postupu, zlepšení vztahu rodiče s dětmi, zlepšení vztahu s druhým rodičem, apod.⁶⁶ Celkově však tento výzkum nepotvrzuje předchozí výsledky a naznačuje tak, že zapojení dětí do mediace nemá výraznější vliv na výsledky mediace. Pouze 5 ze 14 rodičů se zde domnívalo, že jim zapojení dětí pomohlo vyřešit jejich spor. Nejvíce nespokojení byli ti rodiče, kterým zapojení nepomohlo ani vyřešit spor, ani lépe rozumět jejich dětem nebo jim zhoršilo vztahy s jejich ex-partnery. U většiny těchto rodičů se současně ukázalo, že měli velmi vysoká očekávání. Tato očekávání se týkala především toho, že zapojením dětí do mediace se podaří dosáhnout změny postojů a chování u druhého rodiče.⁶⁷

⁶⁶ Srov. BELL, F.; CASHMORE, J.; PARKINSON, P.; SINGLE, J. Outcomes of child-inclusive mediation. In International Journal of Law, Policy and the Family. roč. 27, č. 1, 2013. s. 125 - 129

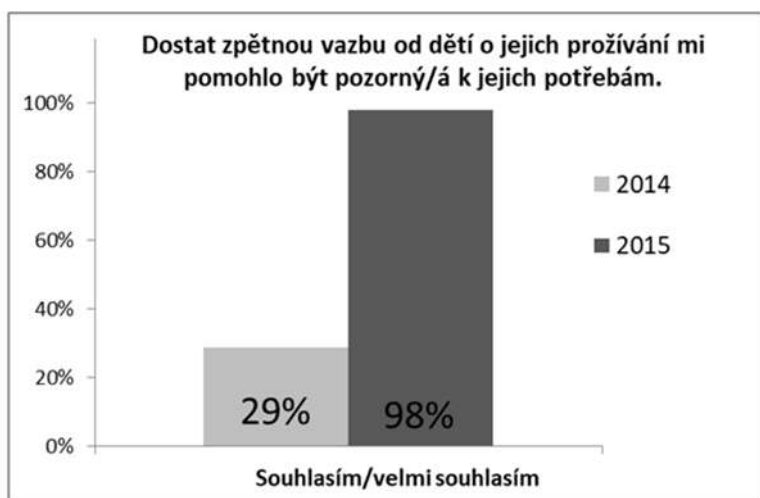
⁶⁷ tamtéž, s. 134-140

Z tohoto poznání plyne jedno z poučení ohledně efektivního využití zapojování dětí do mediace, které je spojeno s nutností modelovat očekávání rodičů ohledně zapojení dětí. S rodiči je třeba důsledně pracovat již v přípravné fázi mediace a náležitě vysvětlovat, čeho lze a nelze zapojením dětí dosáhnout, jaké efekty se mohou, ale nemusí projevit atd. Navíc musíme zvážit ještě další souvislosti. Oba výzkumy prováděné prof. McIntosh byly realizovány (ve smyslu sběru dat) ještě před novelou Family Law Amendment (Shared Parental Responsibility) Act z roku 2006, který, jak jsme již dříve uvedli, zavedl do australského rodinného práva několik změn. Jedním ze stavebních kamenů australské reformy rodinného práva byl posun FDR (family dispute resolution) od vyjednávacích modelů založených na neutralitě a zmocňování směrem k modelům, jež se snaží aktivně rozvíjet často nevyslovenou agendu vývojově psychologických potřeb dětí v těch rodinách, jež jsou zasaženy rozvodem nebo rozpadem resp. konfliktem s tím spojeným.⁶⁸ Kromě povinnosti rodičů účastnit se před soudním jednáním mediace také zavedl principiální změny vyžadující plošnou podporu zapojování dětí. McIntosh tak zkoumala praxi v mediačních centrech, která se na takový přechod nejenom připravila, ale vědomě se k ní rozhodla, což mělo vliv na motivaci a ochotu mediátorů a dalších profesionálů, ke změně jejich praxe. Prováděla tak výzkum praxe, která byla pečlivě a dlouho laděná a připravovaná, navíc u mediátorů a dětských specialistů, kteří prošli jí osobně designovanou (a často i provedenou) odbornou přípravou. Oproti tomu výzkum provedený Bell a kol. nedlouho po účinnosti nového zákona v centrech, která se k takové změně praxe nerozhodla sama, ale byla k nim přinucena legislativní úpravou. Z celkového vyznění studie je tak zřejmé, že zásadní vliv na efektivitu zapojení dětí i jeho vnímání rodiči a dětmi má celkové nastavení systému a vysoká úroveň profesních dovedností mediátorů a zapojených profesionálů.

Význam kvality poskytované mediace a zřetelnost účelů a cílů zapojování dětí dobře ilustruje Williams, když jasně dokládá, že kompetence zapojování dětí není otázkou či výsledkem předchozího vzdělávání. Je to výsledek jasného formulování a sdělování účelu této praxe a přesvědčení o aktivní povaze role mediátora při sdělování zpětné vazby

⁶⁸ Srov. HENRY, P.; HAMILTON, K. The Inclusion of Children in Family Dispute Resolution in Australia: Balancing Welfare versus Rights Principles. In *International Journal of Children's Rights*, roč. 20, č. 4, 2012. s. 585.

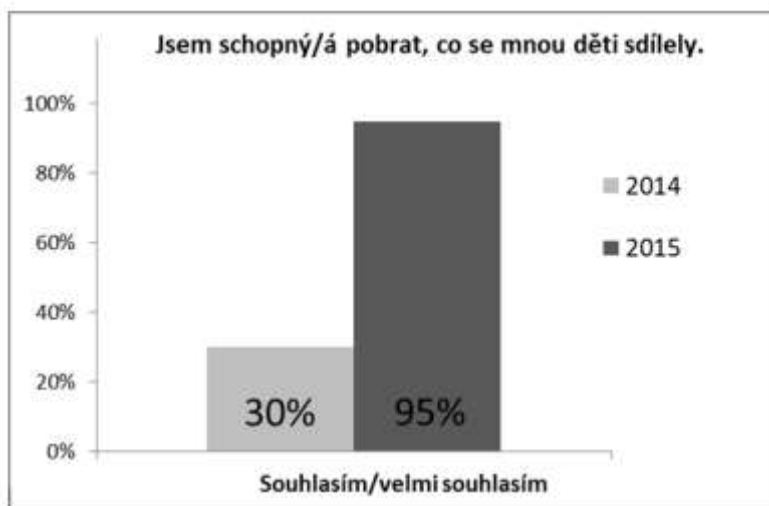
od dětí rodičům, stejně jako funkce dalšího profesního vzdělávání v této oblasti.⁶⁹ Na výsledcích jejího výzkumu z FRC v Loganu je vidět dramatický rozdíl v efektu meziročně získaných, upevněných a ukotvených kompetencí mediátorů v zapojování dětí do mediace (viz. Obrázek 7). Mezi roky 2014 a 2015 se při zjišťování efektu zapojení dětí na rodiče projevilo nárůst významu takové zpětné vazby o 70%. V roce 2015 prakticky všichni rodiče (98% z nich) uvedli, že jim zpětná vazba poskytnutá mediátorem umožnila lépe zvažovat potřeby svých dětí.

Obrázek 7: Meziroční nárůst efektivity zpětné vazby ohledně potřeb dětí - hodnocení rodičů; Upraveno dle Williams, 2016, s. 43

K obdobnému nárůstu efektu zapojení dětí na rodiče došlo i v oblasti rozvoje rodiči vnímané schopnosti využít a zapojit při rozhodování to, co jim děti sdělily - zde došlo k nárůstu ze 30% v roce 2014 na 95% v roce 2015 (viz. Obrázek 8).

⁶⁹ Srov. WILLIAMS, N. From Research to Practice: Harnessing evidence for evaluating effectiveness in child informed and inclusive family dispute resolution. In Measuring Success in the family and relationship sector: For the wellbeing of children, families and communities. FRSA 2016 Conference e-Journal. s. 40. [cit. dne 20.3.2020]. Dostupné z: <<https://frsa.org.au/wp-content/uploads/2019/02/FRSA-peer-review-e-Journal-Final.pdf>>

Obrázek 8: Meziroční nárůst efektivity zpětné vazby na vlastní schopnost využít ji pro rozhodování - hodnocení rodičů; Upraveno dle Williams, 2016, s. 43

V dalších čtyřech oblastech, které se týkaly schopnosti rodičů upřednostnit zájmy dětí před vlastními zájmy, přesvědčení o vyvážené podpoře vztahu dětí s oběma rodiči, lepšího porozumění dopadům rodičovského konfliktu na děti a přesvědčení o vyváženém rozložení rodičovské odpovědnosti došlo meziročně také k prokazatelnému nárůstu efektivity mediace se zapojením dětí, nicméně tento nárůst měl mnohem mírnější rozsah (mezi 5 a 12%).⁷⁰

4.3 Efekty vnímané profesionály a systémem rodinného soudnictví

Poslední oddíl, v němž se budeme zabývat efekty zapojování dětí, je oddíl profesionálů a systému rodinného soudnictví. Začneme zkušeností zapojených profesionálů, v první řadě mediátorů. Součástí prvního australského výzkumu o zapojování dětí do mediace byl i závěrečný výzkumný workshop se zaměstnanci rodinného mediačního centra v Melbourne. Výsledkem byly dva seznamy destilující klíčové zkušenosti a poznatky zapojených profesionálů. První seznam byl věnován pozorovaným efektům toho, když model fungoval dobře, druhý seznam byl věnován poznatkům o fungování modelu, když v něm něco nefungovalo. Pokud model fungoval, měli profesionálové možnost sledovat, jak podporuje upřímnost mezi stranami, jak v něm děti svým vlastním způsobem benefitují nezávisle na rodičích, jak zaměřuje pozornost rodičů („pojďme se chovat jako rodiče“), jak pomáhá rodičům naučit se nové věci,

⁷⁰ Srov. Tamtéž.

jak zmírňuje rozpory a omezuje vzájemné obviňování, jak pomáhá obnovit pečovatelské funkce v rámci rodinného systému, v neposlední řadě pak samotným pracovníkům umožňoval získat pocit, že jejich úsilí má smysl a má skutečný dopad na změny v rodině.⁷¹

Pokud se naopak v modelu objevily nějaké nedostatky systémového charakteru, případně omezení na straně jednotlivých rodičů, zaznamenali profesionálové, že rodiče zůstávali zahlceni vlastní zkušeností a pohledem a nedokázali produktivně využít zpětnou vazbu od dětí; model fungoval obtížněji, pokud byli rodiče ve vysokém stupni vzájemného konfliktu; pokud byla pozice dětí příliš zdůrazněna do té míry, že vznikl dojem, že děti rozhodují o budoucím uspořádání; a model se nezdálo tak efektivní v případě, že rodiče byli sami schopní zformulovat rodičovský plán.⁷² Zajímavý je v tomto ohledu poznatek, že mediátoři měli obecně tendenci hodnotit efektivitu modelu jako nižší, než jak ji hodnotili rodiče, a jako významně nižší oproti hodnocení dětí. U mediátorů převládalo přesvědčení, že rodiče ve vysoké fázi konfliktu nejsou schopní zachytit a využít zpětnou vazbu od dětí. Výzkumné rozhovory právě s těmito rodiči však ukázaly, že i za nesmírně obtížných okolností a interakcí mezi rodiči takoví rodiče ve sdělování, že u nich došlo ke změně pohledu nebo chování ve vztahu k potřebám jejich dětí.⁷³

Při srovnávání dat ohledně vnímání procesu mediace rodiči a mediátory v navazujícím výzkumu se již ale ukazuje silná shoda ve vnímání pozitivních posunů. Pokud zjednodušíme původní čtyřbodové hodnotící škály (žádný posun, malý posun, dostatečný posun a velký posun) do jednoduché dichotomie dobrý/špatný, pak třeba McIntosh a kol. uvádějí 100% korelaci mezi hodnocením mediátorů a matek v jednotlivých případech, zatímco otcové měli tendence být optimističtější. I přesto však vzájemná korelace mezi jejich a mediátorským hodnocením posunu byla významná.⁷⁴

V tomto kontextu je třeba zmínit ještě jeden poznatek navazujícího výzkumu z roku 2008, který zpřesnil porozumění tomu, jaké efekty lze

⁷¹ Srov. McINTOSH, J. Child-inclusive divorce mediation: Report on a qualitative research study. In *Mediation Quarterly*, roč. 18, č. 1, 2000. s. 67

⁷² Srov. McINTOSH, J. Child-inclusive divorce mediation: Report on a qualitative research study. In *Mediation Quarterly*, roč. 18, č. 1, 2000. s. 67

⁷³ tamtéž s. 64-65 a s. 67

⁷⁴ Srov. McINTOSH, J. E.; WELLS, Y. D.; SMYTH, B. M.; LONG, C. M. Child-Focused and Child-Inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Postseparation Adjustment. In *Family Court Review*, roč. 46, č. 1, 2008. s. 119

systemově očekávat. Rodiny, které podle zjištění McIntosh a kol., dokázaly nejvíce těžit ze zapojení dětí do mediace, byly ty, kde rodiče uváděli při vstupu do mediace nedostatečnou rodičovskou kooperaci, včetně těch, kde bylo při vstupu do služby indikováno předchozí domácí násilí (samozřejmě nikoliv aktuální domácí násilí nebo domácí násilí ve vysokém stupni).⁷⁵

Přesto je však třeba i nadále systemově a metodicky věnovat pozornost otázce přílišného zdůrazňování úlohy dětí v rozhodování sporů. I navzdory ujištěním dětských specialistů, že veškeré rozhodování je zodpovědností rodičů, resp. dospělých, některé děti z mediace jednoduše odcházejí s pocitem a očekáváním ohledně své role v nadcházejících změnách. Tato očekávání jsou často popisována jako „břemeno odpovědnosti“. I ty děti, které ve výsledku referovaly o výhodách, jež získaly díky zapojení do mediace, připisovaly zlepšení jejich situace svému vstupu do mediace. Jinými slovy, některé děti jsou součástí mediace a vnímají svůj přínos jako do značné míry významný a určující pro pozitivní nebo negativní výstupy setkání nebo procesu. Hranice mezi právem na zapojení a zodpovědností za rozhodnutí je totiž nevyhnutelně mlhavá. Vzhledem k tomu, jak některé děti popisovaly, že se cítily být součástí mediace a jejich výstupů, nabízí se obava, do jaké míry si mohou děti vytvářet pocit osobní odpovědnosti za následná selhání případné dohody.⁷⁶

Z pohledu metodologie je tak třeba uvažovat o nástrojích vyhodnocování rodin již na vstupu do mediace, resp. služby. Vstupní vyhodnocování by se mělo méně zaměřit na témata, v nichž se rodiče neshodují, a naopak se více soustředit na jejich rodičovské kapacity, na schopnost užitečně v mediaci spolupracovat a na schopnost zvažovat různé, někdy i z vlastního pohledu nepříjemné alternativy.⁷⁷ S tím souvisí již zmiňovaný důraz na potřebu srozumitelného a zřetelného formulování a předávání cílů a efektů zapojování dětí. Pokud bude zapojování dětí spojováno převážně s vyšší pravděpodobností dosažení dohody, tato očekávání nebudou naplněna a především rodiče nebudou mít dojem, že zažili, a často ani reálně nezažijí, významné pozitivní efekty mediace se zapojením dětí. Pochopitelně se ve

⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 119

⁷⁶ Srov. HENRY, P.; HAMILTON, K. The Inclusion of Children in Family Dispute Resolution in Australia: Balancing Welfare versus Rights Principles. In *International Journal of Children's Rights*, roč. 20, č. 4, 2012. s. 595

⁷⁷ Srov. McINTOSH, J. Child inclusion as a principle and as evidence-based practice: Applications to family law services and related sectors. In *AFRC Issues*, 2007, č. 1, s. 13

výzkumech objevuje ten efekt, že větší míru spokojenosti s mediací a tím pádem její efektivitu jako systémového nástroje sdělují ti rodiče, jimž se podařilo vyřešit všechna či alespoň některá témata. Současně jsou to častěji rodiče, kteří při vstupu do mediace uváděli nižší míru vzájemného nepřátelství a zahořklosti. Potud se jedná o efekt spíše samozřejmý a z našeho pohledu spíše nezajímavý, protože nemá přímou spojitost se zapojením nebo nezapojením dětí. Na druhou stranu se však ukazuje, že rodiče, kteří mediaci se zapojením dětí označovali jako neefektivní a neúčinnou, tak činili především tehdy, když se jim nepodařilo dosáhnout dohody. Současně z výzkumů vyplývá, že zřejmě neexistuje přímá úměra mezi intenzitou konfliktu a pravděpodobností vyřešení sporu.⁷⁸

Zdá se tak, že zde leží jeden ze základních chybných postupů již při informování rodičů a jejich přípravě na mediaci. Pokud i po vstupních rozhovorech rodiče do mediace vstupují s tím, že jim zapojení dětí umožní snadněji dosáhnout dohody, nebo přesvědčit druhého rodiče o své pravdě, je nutné změnit některé části úvodních fází práce s rodiči nebo uvažovat o dalších, paralelních formách práce, které budou mediaci doplňovat, resp. připravovat rodiče na její využití.

V souvislosti s právě uvedeným je třeba důrazně upozornit na několik faktů. Jednak je nezbytné chápat zásadní rozdíl mezi vyšší pravděpodobností dosažení mediační dohody a stabilitou a trvalostí uzavřených mediačních dohod. Žádná z existujících studií věnovaných zapojování dětí do mediace nejenom neuvádí, ale ani nezjišťuje korelaci mezi zapojením dětí do mediace a pravděpodobností dosažení mediační dohody. Jednak taková korelace neexistuje, protože dohodu nakonec uzavírají rodiče. Za druhé by taková hypotéza zcela popírala základní východiska a principy zapojování dětí do mediace, které nejsou konstruovány kolem kritéria efektivity měřené počtem mediačních dohod. Hlavním cílem zapojování dětí do mediace *„je eliminovat negativní vliv konfliktní situace mezi rodiči na dítě. Zároveň tento model přivádí do procesu mediace dítě a jeho pohled na situaci. [...] Jeho cílem je ochránit dítě před přímými důsledky rodičovského konfliktu za pomoci sdělení pocitů, představ a obav dítěte rodičům. Snaží se tak umožnit rodičům náhled na situaci z perspektivy dítěte a zároveň uchránit dítě před náročnou situací, jež by ho*

⁷⁸ Srov. BELL, F.; CASHMORE, J.; PARKINSON, P.; SINGLE, J. Outcomes of child-inclusive mediation. In *International Journal of Law, Policy and the Family*. roč. 27, č. 1, 2013. s. 134

*nutila se rozhodovat, osobně sdělovat rodičům své myšlenky a pocity a čelit jejich reakcím.*⁷⁹

Pokud bychom se však zajímali o stabilitu a trvalost mediačních dohod vzešlých z mediací se zapojením dětí proti dohodám, které byly uzavřeny v mediacích, do nichž děti zapojeny nebyly, získáme pozoruhodné srovnání. Na výzkumu 69, resp. 47 případů Rudd a kol. dokládají, že rodiče, do jejichž mediace byly děti přímo zapojeny, vykazovali po roce od mediace významně méně nových podání k soudu, soudních slyšení a rozsudků či rozhodnutí, než rodiče z mediací, kde děti přímo zapojeny nebyly. Rozdíl v meziročním efektu mezi zapojením a nezapojením dětí byl v rozmezí střední až velký, a tedy statisticky významný (viz. Tabulka 2).

Tabulka 2: Rozdíl v meziročním efektu zapojení a nezapojení dětí na relitigaci; Upraveno podle Rudd a kol., 2015, s. 4

Výstup	Mediace bez dětí (n=23)	Mediace s dětmi (n=11)
	P (SD)	P (SD)
Počet podání k soudu	2,30 (2,58)	0,64 (0,92)
Počet soudních slyšení	0,57 (0,84)	0,09 (0,30)
Počet rozsudků nebo rozhodnutí	1,43 (1,44)	0,36 (0,50)

Poznámky: P (průměr); SD (standardní deviace)

V souvislosti s úvahami o mediaci jako součásti Cochemské praxe se zde zvýrazňuje důležitý rozdíl v chápání kapacit dětí ve spojení s účelem jejich zapojování. Z výzkumu Cashmore a Parkinson lze upozornit na odlišné chápání a důraz advokátů a soudců oproti chápání a důrazu mediátorů a rodinných poradců. Advokáti a soudci kladli velký důraz na věk a zralost dětí, zejména v souvislosti s jejich schopností dělat racionální a informovaná rozhodnutí, a tím pádem zdůrazňovali potřebu chránit děti před možným konfliktem loajality, případně naváděním ze strany některého z rodičů nebo před nepřiměřenou rozhodovací mocí. Právníci tak nejčastěji chápali zapojení dětí pod zorným úhlem vyjadřování názoru ohledně dvou soupeřících rodičovských pozic. Taková volba byla nevyhnutelně chápána jako ze své podstaty binární, v jejímž důsledku se musí dítě přiklonit na stranu jednoho z rodičů. V tomto pohledu se zřetelně

⁷⁹ BRZOBOHATÝ, R.; BOUŠA, O. Mediace se zapojením dětí na Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019. s. 42

manifestuje spojování názorů dítěte s výsledkem (soudního) sporu, přičemž možnosti, mezi nimiž dítě může volit, jsou reprezentovány soupeřícími pozicemi rodičů. Oproti tomu mediátoři a rodinní poradci chápali jako nejdůležitější aspekt zapojení dětí možnost objasnění některých prvků rodinné situace rodičům. Důraz mediátorů se tak nevztahoval k omezeným kapacitám dětí, nýbrž k předpokladu, že rodiče nevědí, jak jejich děti skutečně situaci prožívají a vnímají. Zapojení dětí tak mediátoři rozuměli především jako prostředku vyjasnění nejlepšího zájmu dětí, čehož je dosahováno tím, že jejich hlas dostane příležitost zaznít, nikoliv jako prostředku přijetí rozhodnutí. Proto byli mediátoři a poradci významně méně zaujatí věkem, zralostí a kompetencemi dětí. Pohled dětí byl v jejich pojetí využíván spíše jako okno do jejich světa, jež může ostatním umožnit lépe rozumět jejich prožívání rodinného života a uvažovat o tom, co by mohlo udělat jejich prožívání lepší. Mediátoři přitom uznávali, že rodiče mívají neslučitelné pozice, ale současně byli přesvědčeni, že ve většině případů existuje nějaká společná půda. Prozkoumáváním této společné půdy společně s dětmi bylo z pohledu mediátorů důležitým důvodem pro jejich zapojení dětí. Znamenalo to pro mediátory projít s dětmi i detaily jednotlivých návrhů, zjišťovat, co je v tomto kontextu nejdůležitější pro jejich štěstí a jak dobře by se dokázaly přizpůsobit jednotlivým změnám.⁸⁰ McIntosh přitom zdůrazňuje, že spěch při pokusech zavést tento model pro co nejvíce rodin, zejména pokud je jeho efektivita měřena soudními a právními ukazateli množství dohod, návrhů a odvolání, s sebou nese riziko přehlédnutí potřeby stabilní struktury, jež bude takovou práci zajišťovat. Zejména zde mluvíme o zapojení kvalifikovaných dětských specialistů a mediátorů, o jejich profesním rozvoji a průběžné supervizi.⁸¹

5. Strukturální úvahy nad zapojováním dětí do mediace

V předchozích částech jsme se věnovali shrnutím dostupných výzkumů ohledně porozumění zapojování dětí do mediace z pohledu dětí, rodičů a zapojených profesionálů. Opakovaně přitom vyvstávala potřeba jasné struktury, která by v podobě standardů práce umožňovala navigovat úsilí

⁸⁰ Srov. CASHMORE, J.; PARKINSON, P. Children's participation in family law disputes: The views of children, parents, lawyers and counsellors. In *Family Matters*, č. 82, 2009. s. 19-21

⁸¹ Srov. McINTOSH, J. Child inclusion as a principle and as evidence-based practice: Applications to family law services and related sectors. In *AFRC Issues*, 2007, č. 1, s. 16

profesionálů v zavádění tohoto nástroje nikoliv jako ad hoc metody, ale jako systémového nástroje v rámci interdisciplinární spolupráce.

Většina mediátorů se shodne na tom, že rodinná mediace je přeci jenom jiné zvíře, než „běžná mediace“ např. v obchodních nebo komunitních sporech. Každá oblast mediační praxe má samozřejmě svá specifika a finesy, které jsou pro danou oblast jedinečné. V rodinných mediacích je to bezesporu intenzita emocí, které do rozhovoru vstupují, dále pak intimita témat a řešení, která jsou diskutována. Zatím málo reflektovaným poznatkem je, že i rodinná mediace zahrnující děti je docela jiné zvíře, než „běžná“ rodinná mediace bez jejich účasti. Zapojit děti není otázkou prostého rozhodnutí a jakéhosi „přilepení“ zapojování dětí ke své stávající praxi. Není to jen jeden z dalších nástrojů, které si mediátor vloží do svého košíku nástrojů (v zahraniční literatuře se často objevuje pojem toolbox). Je to poznání, které je výzvou všude na světě, nejedná se o specifikum České nebo Slovenské republiky. McIntosh popisuje tento převládající způsob uvažování v začátcích praxe zapojování dětí do mediace v Austrálii. Popisuje v jedné ze studií, že tamní tendence byla překlopit běžné rodinné poradce a sociální pracovníky do role dětských specialistů v mediaci. Zásadní kvalifikací přitom mělo být, že po tolika letech své praxe s rodinami to pro ně nemůže být o mnoho složitější. Největší riziko takového postupu tkví v tom, že bude snadno opomenuta komplexita psychických projevů dětí v situaci rozpadu rodiny. Bez náležitých znalostí a zkušeností může mnoho takových informací uniknout naší pozornosti a být místo toho nahrazeno intuitivními, nebo ještě ideologicky zabarvenými interpretacemi toho, co by „správně mělo být“ v nejlepším zájmu dítěte.⁸²

Jednou z nejčastěji zmiňovaných objektivních překážek zapojování dětí jsou vysoké personální, časové, finanční, ale i organizační náklady takové praxe. Potřeba zapojit do spolupráce dalšího profesionála, který bude hovořit s každým z rodičů, s dítětem a následně rodičům předá zpětnou vazbu v rámci mediace, se pro mnohé mediátory nebo mediační centra jevila nereálnou nebo mimo jejich možnosti. Proto se postupně praxe i teorie ubírala stále častěji směrem, v němž by za jistých okolností mohl veškeré takové úkoly zvládnout mediátor sám. Např. Williams tak popisuje vznik tzv. modelu jednoho praktika (sole practitioner model), který byl

⁸² Srov. McINTOSH, J. Child inclusion as a principle and as evidence-based practice: Applications to family law services and related sectors. In AFRC Issues, 2007, č. 1, s. 17

testován jako alternativa k dosavadní praxi CI nebo CF.⁸³ Proto i standardy britské FMC zahrnují zapojení dalšího profesionála pouze v případě, že je to možné a vhodné. Jinými slovy, počítá se s tím, že praxi zapojení dětí může provést i samotný mediátor.⁸⁴ McIntosh ovšem v tomto bodě upozorňuje na jednu zásadní skutečnost - taková úprava totiž může vést k podstatným variacím účelu zapojování dětí do mediace. Pokud je účelem jejich zapojení do mediace naplnění jejich sociálních a právních nároků (práv) na vyslechnutí jejich názoru, pak zřejmě stačí nejenom jeden profesionál, ale dokonce bude dostačující, aby formální vzdělání takové člověka bylo právní či sociální. Pokud však je účelem zapojení dětí do mediace podpora jejich psychologické přizpůsobení se změnám v rodině, zvládnutí traumatu nebo odloučení a podpora vztahových vazeb, na nichž záleží vývoj dítěte, pak bude nutné zapojit jiné nástroje i jiné lidi.⁸⁵

V souvislosti se zapojením dětí do mediace je nutné vyjasnit, doplnit případně přepracovat některé základní principy mediace - zejména dobrovolnost, důvěrnost, nestrannost a neutralitu, rozhodovací pravomoc, resp. oprávněnost k rozhodování.⁸⁶

5.1 Dobrovolná účast

Účast dítěte na mediaci je vždy jeho dobrovolným rozhodnutím, nikoliv jeho povinností. Povinnost mají v tomto ohledu pouze poskytovatelé mediace, a to sice nabídnout tuto možnost dítěti. Účast dítěte je realizována na základě souhlasu obou rodičů. Takové pravidlo nevyklučuje ukotvit současně kontakt poskytovatele mediace s dítětem jako podmínku vstupu do služby, resp. realizace mediace. Je stále živou otázkou, zda by mediace za účasti dětí měla být nařizována soudem nebo státními orgány v tom smyslu, že by dítěti ukládaly povinnost se mediace účastnit. Ostatně toto je otázka

⁸³ Srov. WILLIAMS, N. From Research to Practice: Harnessing evidence for evaluating effectiveness in child informed and inclusive family dispute resolution. In *Measuring Success in the family and relationship sektor: For the wellbeing of children, families and communities*. FRSA 2016 Conference e-Journal. s. 38. [cit. dne 20.3.2020]. Dostupné z: <<https://frsa.org.au/wp-content/uploads/2019/02/FRSA-peer-review-e-Journal-Final.pdf>>

⁸⁴ Srov. PARKINSON, L. Child-inclusive mediation. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). *Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů*. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019, s. 20

⁸⁵ Srov. McINTOSH, J. Child inclusion as a principle and as evidence-based practice: Applications to family law services and related sectors. In *AFRC Issues*, 2007, č. 1, s. 17

⁸⁶ Srov. PARKINSON, L. Child-inclusive mediation. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). *Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů*. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019, s. 11-12, 17

přesahující rámec zapojování dětí. Na druhou stranu, pokud by již soud měl možnost mediaci nařídit, pak je vhodné, aby v souladu s textem Úmluvy o právech dítěte a s texty komentářů Výboru pro práva dítěte OSN nařizoval mediaci primárně u těch poskytovatelů mediací, kteří jsou schopni nabídnout právě zapojení dětí. Zásadním úkolem mediátora při naplňování tohoto principu je, aby pro dítě vytvořil možnost a nabídl mu jeho účast na mediaci. Primární rozhodnutí ohledně jeho účasti či neúčasti je na dítěti.

5.2 Důvěrnost

Veškerá konverzace mezi dítětem a mediátorem nebo profesionálem, který s ním ve vztahu k mediaci hovoří, je striktně důvěrná. To znamená, že pokud dítě neurčí jinak, nelze obsah jeho rozhovoru sdílet ani s rodiči, ani se soudem ani s jinými třetími osobami. Takové pravidlo však nemůže být absolutní a bude samozřejmě zahrnovat i výjimky, které budou záviset na množství faktorů. Může jít o uplatnění bezpečnostního protokolu tam, kde existuje důvodné podezření o bezpečnost nebo potřebu ochrany dítěte.⁸⁷ Půjde tedy zejména o situace, kdy existuje důvodné podezření z ohrožení psychické, fyzického nebo sociálního vývoje dítěte. Nejčastější výjimkou z tohoto principu bude ovšem situace, kdy dítě výslovně udělí souhlas s tím, aby mediátor sdílel s rodiči, případně dalšími konkrétně identifikovanými osobami, specifické části jeho sdělení.⁸⁸ Základním úkolem mediátora v souvislosti s naplněním tohoto principu je vysvětlit dítěti způsobem odpovídajícím jeho věku a mentální kapacitě důvěrnost jejich rozhovoru mediátora (včetně výjimek spojených s ohrožením) a ověřit si přiměřeným způsobem, že dítě tomuto principu v rámci možností rozumí. Součástí naplnění tohoto principu je i předchozí obdobné vysvětlení a ověření porozumění tohoto principu i v rozhovoru s rodiči. Dobře nastavené a všem účastníkům vysvětlené principy a mantinely důvěrnosti rozhovoru s dítětem totiž následně umožňují pracovat i s odmítnutím dítěte předat jeho sdělení rodičům. Pokud budou rodiče rozumět a akceptovat to, že nemusí získat přímou zprávu od dítěte, ačkoliv se s ním dětský specialista nebo mediátor setká, otevírá se prostor pro rozhovor s dítětem o tom, jak jinak je

⁸⁷ Srov. KETANI, A. Should children be included in family mediation in England and Wales? In *Human Rights Review*, roč. 7, č. 13, 2017. s. 23-24

⁸⁸ Srov. BRZOBOHATÝ, R.; BOUŠA, O. Mediace se zapojením dětí na Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). *Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů*. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019. s. 47

možné rodičům pomoci - např. tím, že rodiče dostanou od dětského specialisty nebo mediátora informaci obecnější, která nebude zahrnovat konkrétní detaily zkušenosti dítěte.

5.3 Nestrannost a neutralita

Jedním z projevů jednání mediátora je jeho nestrannost. Tento požadavek je jednou z nejnáročnějších a nejkontroverznějších oblastí zapojování dětí do mediace.⁸⁹ Mediátory je bez větších obtíží přijímáno, že mají zůstat neutrální v průběhu rozhovoru s dítětem, a to především ve vztahu k výsledku mediace. Znamená to, mimo jiné, dítěti nic neslibovat ani se jinak nezaručovat za konkrétní výsledek. Mnohem méně zřetelné je, jak se postavit ke vztahu mezi mediátorem a dítětem a zda na něj lze aplikovat požadavek nestrannosti. Na jednu stranu existuje přesvědčení, že mediátor nemá být advokátem dítěte.⁹⁰ Na druhou stranu však, pokud to byl mediátor, kdo vedl rozhovor s dítětem a má ho předávat rodičům, to jeho nestrannost posouvá do téměř nemožné roviny, protože obsahem rozhovoru s dítětem je ovlivněn, a pokud se dítě mediace neúčastní přímo, musí to být právě mediátor, kdo některé informace odsouhlasené dítětem ke sdílení dává do kontextu toho, co říkají rodiče. Ve vztahu k principu nestrannosti nám tak vyplývá dvojí závěr. Jednak je třeba již v přípravě rodinného mediátora pamatovat na znalosti a dovednosti umožňující mediátorovi zvládnout tuto výzvu. Druhý, z pohledu souladu teorie a praxe vhodnější závěr, se týká požadavku na mediátora, aby v případě mediace se zapojením dítěte navázal spolupráci s dalším profesionálem, který bude v roli dětského specialisty.

5.4 Rozhodovací pravomoc/odpovědnost

Poslední z principů specifických pro mediaci zahrnující děti je požadavek, aby bylo vždy zřetelně sdělováno, že rozhodnutí je odpovědností rodičů, resp. dospělých. Děti mohou sdělovat požadavky, přání a návrhy, ale nejsou přímo vyzývány (rozuměj nuceny) ani jim není nabízena taková moc, aby učinily rozhodnutí nebo vymyslely řešení. Oproti

⁸⁹ Srov. BRZOBOHATÝ, R. Možnosti participace dětí v mediaci. In KUTLÍK, F. (ed). Rodinná mediácia v kontexte aktuálnej právnej úpravy. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2016, s. 27an.

⁹⁰ Srov. PARKINSON, L. Child-inclusive mediation. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019, s. 17

jiným typům mediace tak neplatí, že všechny strany, které se mediace účastní, mají i možnost rozhodnout o řešení sporu. To samozřejmě na významu zapojení dětí do mediace nic neubírá.

Závěr

Zapojování dětí do mediace je bezesporu budoucností vývoje rodinné mediace. Před mediátory, mediačními centry a systémem rodinného soudnictví, zejména pak v kontextu interdisciplinární spolupráce, tak leží výzvy, které se s etablováním mediace mohly zdát jednou provždy vyřešené. Rodinná mediace však tuto hozenou rukavici musí znovu zvednout a pustit se do nového formulování a přepracování definice rodinné mediace, jejího účelu, základních principů mediace a role mediátora a dalších spolupracujících odborníků a jejich povinností a odpovědností. Je třeba najít možnosti, jak rodinná mediace může být užitečná rodinám - tedy rodičům a dětem - nikoliv pouze rodičům. Jak upozorňují Rachael Field a Adrienne Cox, umístění rodinné mediace do centra interdisciplinární spolupráce v řešení rodičovských sporů nevyhnutelně povede k větší regulaci rodinné mediace, jež bude završena standardy praxe a důkladnými kvalifikačními předpoklady. Pokud budeme žádat stát, aby nás jako mediátory v úsilí o postavení mediace jako první možnosti při řešení sporů podpořil, bude nevyhnutelné, abychom prokázali, že jsme jako profese schopní se adekvátně a profesionálně regulovat.⁹¹ Pokud předchozí řádky budou sloužit jako výchozí bod pro úvahy o náležité podobě takové regulace, naplní svůj účel bezzbytkem.

PŘEHLED LITERATURY:

1. AL-ALOSI, H. Will Somebody Please Think of the Children?! Child focused and Child Inclusive Models in Family Dispute Resolution. *Australasian Dispute Resolution Journal*, roč. 29, č. 1, 2018, s. 8–20. ISSN: 1441-7847

⁹¹ Srov. BRZOBOHATÝ, R.; COX, A.; O'KELLY, A.; MUELLER, J.; ALLPORT, L.; FIELD, R. Child-inclusive family mediation under the microscope. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). *Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů*. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019. s. 143-145

2. BELL, F.; CASHMORE, J.; PARKINSON, P.; SINGLE, J. Outcomes of child-inclusive mediation. In *International Journal of Law, Policy and the Family*, roč. 27, č. 1, 2013, s. 116–142. ISSN: 1360-9939
3. BROWN, T.; CAMPBELL, A. Parents, Children and Family Relationship Centres: What's Working? In *Children Australia*, roč. 38, č. 4, 2013. s. 192-197, ISSN: 1035-0772
4. BRZOBOHATÝ, R. Ideové a metodologické předpoklady přístupu založeného na právech dítěte. In JÍLEK, D.; ČECHÁKOVÁ, I. (Eds.). *Aktuální otázky ochrany práv dětí. Informování dětí o jejich právech*. 1. vyd. Brno: Česko-Britská o.p.s., 2017. s. 250-291. ISBN: 978-80-905598-3-7
5. BRZOBOHATÝ, R. (Ed). *Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů*. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019, 149 s. ISBN 978-80-270-7321-4
6. BRZOBOHATÝ, R. Možnosti participace dětí v mediaci. In KUTLÍK, F. (ed). *Rodinná mediácia v kontexte aktuálnej právnej úpravy*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2016, s. 17–31. ISBN: 978-08-8132-159-7
7. BRZOBOHATÝ, R. K otázkám mediace se zapojením dětí – dilema mezi právem na ochranu a právem na participaci. In KOVÁČ, E. (ed.) *Prax mediácie v rôznych oblastiach spoločenského života*. 1. vyd. Bratislava: Asociácia mediátorov Slovenska, 2019. 168 s. ISBN: 978-80971616-8-2
8. BRZOBOHATÝ, R; BOUŠA, O. Mediace se zapojením dětí na Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). *Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů*. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019. s. 35-51. ISBN 978-80-270-7321-4
9. BRZOBOHATÝ, R; CIRBUSOVÁ, M. *Manuál zavádění interdisciplinární spolupráce při řešení rodičovského konfliktu: desatero zavádění Cochemského modelu*. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, roč. 2019, č. 4, s. 1-7. ISSN 1212-866X
10. BRZOBOHATÝ, R.; COX, A.; O'KELLY, A.; MUELLER, J.; ALLPORT, L.; FIELD, R. Child-inclusive family mediation under the microscope. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). *Zapojení dětí do mimosoudních*

- rozhodovacích procesů. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019. s. 133-148. ISBN: 978-80-270-7321-4
11. CASHMORE, J; PARKINSON, P. Children's participation in family law disputes. The views of children, parents, lawyers and counsellors. In Family Matters, č. 82, 2009, s. 15-21. ISSN: 1030-2646.
 12. CIRBUSOVÁ, M. Postavení mediace v Cochemském modelu. In: MALACKA, Michal, a kol. Mediace dnes - realita a perspektivy. Praha: Leges, 2016, s. 74-86
 13. CIRBUSOVÁ, M. Možnosti působení jako mediátor v ČR a SR v kontextu Cochemské praxe. In: KOVÁČ, E., a kol. Mediácia na pulze času. Bratislava: Asociácia mediátorov Slovenska, 2019, s. 55-78. ISBN 978-80-973515-0-2
 14. CIRBUSOVÁ, M; BRZOBOHATÝ, R. Praxe mediace v tzv. Cochemském modelu - metoda nebo profese? Právo a rodina: rodina, manželství, dětí a mládež, dědictví, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, roč. 2020, č. 1, s. 6-11. ISSN 1212-866X
 15. FRA. Child-friendly justice - Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States. 1. vyd. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. ISBN: 978-92-9491-493-4
 16. GALUSOVÁ, V. Sandtray: Život jako na dlani. 1. vyd. Praha: Pointa, 2020. ISBN: 978-80-7650-018-1
 17. GLASGOW, D. V. The 'In my shoes' project: interactive tools to help professionals communicate with children, and children communicate with professionals. In BRZOBOHATÝ, R. Participační práva dětí – sdílení dobré praxe. 1. vyd. Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2018. s. 87-105
 18. GOLDSON, J. Hello, I'm a voice, let me talk: Child-inclusive mediation in family separation. Auckland: Centre for child and family policy research. 2006
 19. GRIMES, A.; McINTOSH, J. Emerging Practice Issues in Child-Inclusive Divorce Mediation. In Journal of Family studies, roč. 10, č. 1, 2004. s. 113-120. ISSN: 1322-9400
 20. HENRY, P.; HAMILTON, K. The Inclusion of Children in Family Dispute Resolution in Australia: Balancing Welfare versus Rights Principles. In International Journal of Children's Rights, roč. 20, č. 4, 2012. s. 584-602. ISSN: 1571-8182

21. HORÁČEK, T.; SVATOŠ, M.; OLÍK, M. Zákon o mediaci. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, 376 s. ISBN: 978-80-7478-698-3
22. KETANI, A. Should children be included in family mediation in England and Wales? In Human Rights Review, roč. 7, č. 13, 2017, s. 15-26. ISSN: 1874-6306
23. McINTOSH, J. Child-inclusive divorce mediation: Report on a qualitative research study. In Mediation Quarterly, roč. 18, č. 1, 2000. s. 55-69. ISSN:1541-1508
24. McINTOSH, J. Child inclusion as a principle and as evidence-based practice: Applications to family law services and related sectors. In AFRC Issues, 2007, č. 1, s. 1-23, ISSN 1835-1158
25. McINTOSH, J. E.; WELLS, Y. D.; SMYTH, B. M.; LONG, C. M. Child-Focused and Child-Inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Postseparation Adjustment. In Family Court Review, roč. 46, č. 1, 2008. s. 105-124, ISSN:1744-1617
26. MPSV. Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. 1. vyd. Praha: MPSV, 2016, 156 s. ISBN 978-80-7421-120-1
27. PARKINSON, L. Wider Perspectives in Family Mediation: An Ecosystemic Approach. In Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, roč. 40, č. 1, 2019, s. 1-12. ISSN:1467-8438
28. PARKINSON, L. Child-inclusive mediation. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019, s. 10-34. ISBN: 978-80-270-7321-4
29. POLÁKOVÁ, L. Praxe Mediačního centra Olomouc – zapojování dětí do mediace. In BRZOBOHATÝ, R. (Ed). Zapojení dětí do mimosoudních rozhodovacích procesů. 1. vyd., Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2019. s. 65-71. ISBN: 978-80-270-7321-4
30. RODRÍGUEZ-DOMÍNGUEZ, C.; ROUSTAN, M. The inclusion of / focus on children in family mediation: a review of studies and future proposals. In Papeles del Psicólogo, roč. 36, č. 3, 2015, s. 198-206.
31. ROSENBURY, L. A. A feminist perspective on children and Law. In GAL, T., DURAMY, B. (Eds.) International Perspectives and Empirical Findings on Child Participation: From Social Exclusion to

- Child-Inclusive Policies. 1. vyd. New York: Oxford University Press, 2015, s. 17-33, ISBN 978-0-19-936698-9
32. ŠÍNOVÁ, R.; KAPITÁN, Z. Rodina v mezinárodních souvislostech. Kapitola II. Způsoby informování dítěte a zjišťování jeho názoru. 1. vyd. Praha: Leges, 2019. s. 170-193. ISBN: 978-80-7502-397-1
33. THØRNBLAD, R.; STRANDBU, A. The involvement of children in the process of mandatory family mediation. In NYLUND, A.; ERVASTI, K.; ADRIAN, L. (Eds.) Nordic Mediation Research. 1. vyd., Cham: Springer, 2018, s. 183-208. ISBN 978-3-319-73019-6
34. TOBIN, J. (Ed). The UN convention on the rights of the child. A commentary. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2019. 1823 s. ISBN: 978-0-19-826265-7
35. WHEELER, A. A situated ethical analysis of child inclusive practices in five Relationships Australia NSW Family Relationship Centres. A thesis in fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. School of Social Sciences. Sydney: The University of New South Wales. 2019, s. 30
36. WILLIAMS, N. From Research to Practice: Harnessing evidence for evaluating effectiveness in child informed and inclusive dispute resolution. In Measuring Success in the family and relationship sector: For the wellbeing of children, families and communities. FRSA 2016 Conference e-Journal. s. 38 - 45. [cit. dne 20.3.2020]. Dostupné z: <<https://frsa.org.au/wp-content/uploads/2019/02/FRSA-peer-review-e-Journal-Final.pdf>>
37. WONG, Mooly Mei-Ching; MA, Joyce Lai-Chong; XIA, Lily Lili. A Qualitative Study of Parents' and Children's Views on Mediation. In Journal of Divorce & Remarriage. roč. 60, č. 4, 2019. s. 1-18. ISSN: 1540-4811

Kontakt na autorov:

Mgr. Robin Brzobohatý

Mgr. Ing. Martina Cirbusová, PhD.

Mediační centrum Brno

Minská 160/102, 616 00 Brno Žabovřesky

mediace@cssbrno.cz

ZKUŠENOSTI ASOCIACE MEDIÁTORŮ ČESKÉ REPUBLIKY S MEDIACÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Tatjana ŠIŠKOVÁ

Vážení účastníci konference o rodinné mediaci, dovoluji vám pozdravit jménem svým a naší Asociace mediátorů ČR (dále AMČR). Určitě víte, že AMČR se zaměřila na vzdělávání mediace a na poskytování mediační služby, zejména v rodinné oblasti. Na začátek uvádím, že šíříme **facilitativní** mediaci, která má řadu specifíků a charakteristických dovedností a může se lišit od směru evaluativního a transformativního, o kterých zde můžete hovořit. Mediaci definujeme jako **interdisciplinární obor**, nikoliv právní podobor. Využívá jednotlivých poznatků a postupů z psychologie, sociální práce, sociologie a práva.

Ráda bych hovořila o :

1. zákonu o mediaci v praxi
2. přípravě mediátora na mediační praxi
3. situaci s rodinnou mediací

1. ZÁKON O MEDIACI V PRAXI

Mediace je již v obou našich krajinách zavedená a zákony podpořená, ale není to ještě natolik známá věc, aby jí využívali všichni ti, kterým by to v rámci jakéhokoliv konfliktu pomohlo. Když porovnáme dnešek a rok 1992, kdy do Československa mediaci jako alternativní metodu řešení konfliktu přinesli Američané z nadace Partners for Democratic Change, došlo k velikým změnám. Už existují Zákony o mediaci a roste i počet klientů, kteří mediaci využívají.

Legislativa:

Je logické, že oba státy rozvíjejí mediaci, ale v rámci vlastního legislativního rámce. Zákon v Čechách nastavil tzv. „dvojkolejnou úroveň mediátora“. Buď složíte zkoušky a plníte podmínky jako vysokoškolák s titulem na úrovni magistra, pak jste „zapsaný mediátor“ na webu Ministerstva spravedlnosti a České advokátní komory, pokud jste původně právník advokát. Zákon se nezabývá výcvikem a přípravou mediátora, ale pouze složením zkoušky: nejdříve musíte absolvovat písemný test a po jeho zvládnutí jdete na dvouhodinovou zkoušku. V první

hodině po obdržení zadání kauzy realizujete s klienty-figuranty hodinovou demonstraci mediačních dovedností. Málokdy za hodinu mediátor projde celý proces mediace, v druhé hodině pak často doplní jakým směrem by ji vedl. Trojčlenná komise mediátora vyhodnotí a diskutuje s účastníkem o všem, co nebylo jasné či srozumitelné, resp. nemediátorské. Hodnotící archy sledují od zvládnutí role, procesu, dovedností a technik i jak se dařilo navodit atmosféru důvěry a respektu a jak byl mediátor neutrální a jakou má schopnost sebereflexe. Absolvent musí zvládnout určité penzum bodů, jinak musí zkoušku opakovat. Často účastníci zkoušky neudělají ani na první či druhý pokus. Soud může využívat hlavně zapsané mediátory, je jich kolem 300. Po složení základní zkoušky z mediace je další stupeň- zkouška z rodinné mediace, kterou absolvovalo jen několik desítek zájemců. Při zkouškách mají tito mediátoři obvykle rodinné kauzy rozvodové, kde jsou malé děti, tedy kauzy emočně náročné, s velmi těžkým vztahovým a hodnotovým konfliktem. Zkoušky jsou skládány z facilitativní mediace, protože je u nás nejrozšířenější a je zakotvena Zákonem a vyhláškou MSp které pojmenovávají co vše musí mediátor prokázat.

Další početnější skupinu tvoří mediátoři vyškolení i nevyškolení, často bývalí koučové, poradci, psychologové, sociální pracovníci - je jich kolem 2000, mezi nimi i středoškoláci s dlouhou praxí v sociální oblasti či bakaláři, kteří zkoušku složit nemohou. Tím, že u nás není mediace uznána jako profese, jen jako metoda, nemá mediátor povinnosti absolvovat výcviky jen u akreditovaných institucí, vzdělávat se jak potřebuje podle těžkostí v praxi a nemusí se řídit žádným kodexem. To má řadu důsledků v praxi a kvalita mediátorů je velmi rozdílná. Znění Zákona hodně ovlivnili právníci advokáti, kteří předpokládali, že vysoká škola na výkon mediátora stačí. Nestává se však dnes tak často, že by budoucí mediátor neabsolvoval žádný nabízený výcvik v ČR. Né všechny jsou akreditované a proto úroveň je velmi různá.

Zákon o mediaci by měl definovat mediaci jako profesi, nikoliv jen metodu, s přesně vymezenými požadavky na akreditované vzdělání, zkoušky, možnosti supervize, dobře formulovaný etický kodex, tedy na efektivní a kontinuální profesionální růst. Také by mělo být zaručeno, aby stát měl možnosti šířit osvětu o mediaci a případně jí finančně podpořil.

Ještě ráda konstatuji, že při ministerstvu spravedlnosti vznikla před 3 lety pracovní skupina, která si všímá praxe mediace dle zákona. Řešili jsme otázku mlčenlivosti, dále dobrovolnosti mediace a naproti tomu možnosti

nařízeného prvního jednání s mediátorem, které se účastník poslaný soudem musí účastnit. Mediace absolvovat nemusí, zde je zdůrazňován princip dobrovolnosti. Dále jsme řešili účast právních zástupců klienta u mediace a nyní formulujeme etický kodex mediátora, který zatím chybí. AMČR má vlastní etický kodex a v ČR se ví o Evropském etickém kodexu mediátora. Také jsme vypracovali metodiku pro soudce koho mají posílat k mediaci a koho nikoliv (viz literatura).

Nastavení společnosti a využívání mediace:

Mediace je založena na schopnosti vzít si řešení do svých rukou a nést za ně zodpovědnost. Té se však někteří lidé bojí. Je to i délkou života pod totalitním režimem, který stále sliboval, že vše vyřeší za klienty a ani nenechal individuální zodpovědnost růst a podporovat ji. A pak patříme mezi bývalé země Rakousko-Uherska, kde Marie Terezie chtěla mít sice loajální, ale i erudované úředníky, co by mohli lidem pomoci vyřešit jejich životní trable a podporovala jejich přípravu, vzdělání a jejich kariéru. Má to ale důsledek: víra v autoritu či experta nás zařadila do kategorie tzv. „sudičské země“: stále většina lidí spoléhá na autoritu, zejména na soud či arbitra (poradce, advokáta), že konflikt oni vyřeší v jejich prospěch. Ti mají ale k dispozici zákonné normy a své subjektivní zkušenosti a náhledy a nemusí vždy rozpoznat co každý z dvojice potřebuje, proto rozhodnutí jsou na základě práv a povinností, nikoliv vždy potřeb a možností, což nabízí mediace.

Platba za mediaci a délka praxe:

Pokud je mediace nařízena soudem, obvykle je platba za první setkání s mediátorem ve výši 200.-Kč za hodinu pro každou stranu. Mediace je služba placená: cena se stanovuje dohodou a pohybuje se od 400 Kč za hodinu po několik tisíc. Nicméně některé instituce nabízejí mediaci bezplatně či za dampingové ceny. Mnohdy se divím, že lidé z bezplatných mediací a od nevyškolených mediátorů přicházejí k nám si službu zaplatit a co popisují, mě velmi šokuje: stěžují si na individuální jednání předem, s častým vyloučením druhé strany, direktivitu, zaujatost a uzavírání koalice s druhou stranou bez vysvětlení, bez jakékoliv emoční podpory a tempem, který určuje mediátor, nikoliv strany a sepsání dohody mediátorem bez přítomnosti stran. Rozumím, že tím se napětí neuvolňuje, ale roste strach, že jakýkoliv požadavek strany bude později u soudu vykládán v neprospěch

kritika. Je to důsledek faktu, že mnozí mediátoři nejsou školeni dlouhodobě a nemají mnoho praxe před složením zkoušek či zaváděním mediace ve své praxi. Naše původní nastavení řešit, radit či pomáhat je těžké upozadit. Pokud není někdo na blízku, kdo by mediátora korigoval, nemůže vidět vlastní chyby.

Uzavřela bych to ale ráda konstatováním, že mediace se šíří, určitě už o ní mají povědomí experti na řešení konfliktů a začínají ji využívat i soudy. Nejednou se ale z počátku stávalo, že na mediaci byli posílání klienti jako k poslední instanci, která dlouholetý konflikt vyřeší za 3 hodiny mávnutím proutku. Pohledy se naštěstí mění.

2. PŘÍPRAVA MEDIÁTORA NA MEDIAČNÍ PRAXI

Účastníci výcviků:

Na výcviky stále více přicházejí účastníci, kteří se chtějí naučit mediátorské dovednosti a techniky. Jsou motivovaní a obvykle na počátku popisují, že jim v rámci jejich praxe poskytování rad a návrhů na řešení mnohdy nesedí a těžce nesou kritiku, když se lidem nedaří. Respektují, že definujeme mediaci jako interdisciplinární obor, proto věnují velkou část pozornosti oblastem, které doposud nevyužívali. Budoucí mediátoři bojují se svým původním nastavením a snaží se být více a více neutrální a korigují nemediátorské postoje a dovednosti jak roste počet jejich praktických kauz. Základní výcvik je 100 hodinový a jsme první instituce, co nabízí i pokračující kurz v dalších 100 hodinách a mnoho specifických workshopů. Mnoho našich lektorů pracuje i v řadách komisařů při zkouškách na ministerstvu či advokátní komoře.

Obsah výcviků:

Klademe velký důraz nejen na předání informací o roli, procesu a dovednostech mediátora, ale také na vyzkoušení technik a praktický zážitek - jak mediátora, tak stran, a to v mnoha 3 hodinových kauzách. Součástí výcviků je také podávat profesionální zpětnou vazbu, a to jak od lektorů, tak i stran v konfliktu: nejdříve slyší co se jim podařilo a pak co mají změnit a konkrétně jak. V rámci rodinné mediace podáváme přehled o různých úrovních vztahu jak uvnitř rodiny, tak i ven, směrem do škol, na pracoviště, k organizacím veřejné státní i nestátní správy. Všichni dostanou informace o vývoji konfliktu, o fázích rozvodu či rozpadu rodin a přání dětí dle

různých věkových kategorií. Účastníci rovněž porozumí úrovním potřeb jednotlivců. Mediátor ví, že musí umět oddělit roli partnerskou a roli rodičovskou, na kterou se soustředí: na roli partnerskou neklade důraz, nicméně vždy popíše co skončilo a co naopak potřebuje být nově nastartováno. Rozumí co je to: dohoda o nedohodě (agree not to agree - kdy se deleguje rozhodnutí na autoritu), dohoda postupová na určité téma či do určitého období roku, a dohoda finální, kterou může předložit rodičovský pár soudu, aby proběhl rozvod nesporným způsobem.

Vyškolení rodinný mediátor:

Mediátor ví, že je důležité být otevřený, schopný reagovat na všechny podněty, zejména ty, co ovlivňují rostoucí napětí, tedy pojmenovávat všechna témata, na které mají rodiče různé názory. Ví, proč z počátku respektovat klienta v jeho postojích, aby byl nejdříve pochopen a uznán mediátorem. Tím dá klientovi na vědomí, že jeho postoje a požadavky co má a nemá dělat, jsou v pořádku, že k životu patří a to jej uklidní. Neřeknu nic nového, když při procesu mediace je soustředěn pohled později na neutrální a poté pozitivní postoj k druhému a tématům, které budou řešit. Dále každý ví, že nesmí vynášet žádné informace, musí tedy zachovávat mlčenlivost a že nesmí nikomu popisovat jak mediace probíhala, i když to soud, sociální pracovník či další expert požaduje.

Důležitost fáze vzájemného porozumění:

Ráda bych zdůraznila, že **rodinné mediace v rámci facilitativního směru** by měly respektovat proces:

1. po úvodu, informacích a nastavení pravidel (fáze 1) a
2. zjišťování témat a pojmenování potřeb klientů a zápisu předmětů jednání na flipchart (fáze 2)
3. soustředí pozornost na **fázi 3 vzájemného porozumění**. Máme zkušenosti, že v této fázi lidé po výzvě mediátora, aby přímo sdělili druhému co se dozvěděli nového, vyjádří porozumění typu: "to jsem nevěděl, že jsi očekávala pomoc večer, protože jsi byla unavená. Nic jsi mi neřekla a já pracoval, abych vás uživil a myslel jsem, že to je to jediné co chceš. Zlobil jsem se, že nejsem oceněn, ale teď vím, že jsme si věci nesdělili. Ty jsi to nedělala proto, že mne neoceňuješ, ale protože jsi se cítila sama a neměla ve mně oporu." Na to druhá strana obvykle řekne: "Jsem ráda, že jsi mi to řekl, myslela

jsem si, že mě nemáš rád a zlobíš se na fakt, že není uklizen byt jako dřív, když tu nebyly děti a že mě kritizuješ, že jsem špatná matka. Vlastně to tak nebylo...“. V této chvíli se mění atmosféra z nárokování a požadavků směrem na druhého v porozumění a z počátečních rivalů se stávají řešitelé. Učíme, že pokud tato fáze nenastane, nebude snadné nalézat alternativy řešení a pracovat v klidu s jejich důsledky a dohoda nebude mít trvalejšího fungování.

Význam vzájemného pochopení:

Po vyjádření podpory nejdříve mediátorem a po této 3. fázi i původním protivníkem, jsou klienti posíleni ve svých kompetencích a porozumění druhému a řešení svých těžkostí nacházejí sami rychleji. Právě pochopení a porozumění druhému je základní rys facilitativní mediace. Vzájemný pohled na příčiny chování a jejich důsledky často přináší úlevu, že ten druhý neničil druhého naschvál, ale protože to jinak neuměl či nevěděl.

Účastníci semináře jsou samozřejmě informováni o právním rámci rozvodu či rozpadu a vědí, že máme **4 druhy péče**:

- výlučnou u jednoho z rodičů, mnohdy rozšířenou s druhým rodičem: zde se snažíme, aby rodiče pochopili, že existuje sice výlučná péče, kde je určeno kde děti bydlí a chodí do školy, ale že zároveň existuje i společná zodpovědnost rodičů rozhodovat věci společně pro oba rodiče a mít informace o všem potřebném
- střídavou s různými poměry 50:50, 40:60 a dokonce 30:70,
- společnou, kdy se neurčuje výše výživného a neupřesňují žádné podmínky, protože rodiče jsou schopni komunikace a dobře chápou novou roli rodičovskou,
- do rukou jiného člena rodiny či další osoby

Rozdíl mezi druhem péče a časem tráveném s matkou či otcem:

K rodinné mediaci patří jedna důležitá zkušenost, kterou jsme ověřili v praxi: zakázka rozcházející se dvojice s dětmi je, speciálně poslaná soudy, dohoda o určení druhu péče. Je to téma velmi konfliktní a rodiče mají obvykle absolutně rozdílné pohledy na výsledek. Proto péči formulujeme až poté, co známe časové rozvrhy aktivit dítěte a rodičů. Místo toho začínáme tématem „čas dětí s otcem a matkou“. Narýsujeme na flipchart tabulku jednoho týdne či dvou, což je obvyklý časový rámeček péče o dítě, s kolonkami pro dny na jedné straně a sloupci, kam zapisujeme aktivity dětí

a rodičů. Každý den zapisujeme u koho dítě/děti spí, kdo je odvádí do školy, kdo je vede na kroužky od-do a kde jsou večer a kde spí. Po vyplnění tabulky a sepsání programu, který chtějí rodiče měnit, přikládáme malé lepící lístečky (jednu barvu má otec, druhou matka) na aktivity rodičů a péči o děti, někde jsou dle přání i lístečky dvou barev. Pak diskutujeme o možnostech rodičů a lístečky snadno přelepujeme. Výsledkem je přesný přehled časových možností rodičů. Požadavek třeba na střídavou péči se změní, protože rodič nemá tolik času a péči by nezvládl. Často se stane, že i když dítě bude u matky jeden týden, otec vypomůže nově v úterý odvozem na hodinu piána a dohledem na vypracování úkolu, protože má čas a matka nikoliv. A naopak v týdnu, kdy jsou děti u otce, matka vypomůže ve středu odvozem na tenis a v pátek po obědě vyzvedne děti dřív, aby nemusely být v družině. Rodiče si vyzkouší nové výpomoci, uklidní se, že jsou s dětmi kdy mohou a pak je diskuze o druhu péče jednodušší. Přijmou fakt, že se jedná o formu potvrzenou soudem, že si však mohou vypomáhat dle potřeb a možností mnohem více.

Vše popisujeme v knize: **Průvodce rodinnou mediací**, kterou jsem editovala. Příspěvky psal 8 členný tým mediátorů a o etice poprvé psala vaše kolegyně mediátorka Dr.Jana Pružinská. (viz literatura).

3. SITUACE S RODINNOU MEDIACÍ

Rozvoj mediace:

Mediace se rozvíjí, je využívána a k mediátorům zapsaným či nezapsaným chodí stále více zájemců. V rodinných kauzách jsou lidé posíláni soudy, OSPODEm (odbor pro sociálně právní ochranu dětí) či přicházejí sami. Zejména dvojice, kdy jeden z rodičů je Čech a druhý cizinec. Často je proto využívána i mediace v angličtině. Dobrovolně přicházejí zejména ti, co o mediaci už vědí delší dobu, doporučili jim to známí nebo chtějí konflikt řešit v klidu, bez emocí, což se jim z počátku nedaří. Mediační jednání je často početnější (až 5x i více x), protože dlouhotrvající konflikt není snadné vyřešit za pár hodin. Všechny kauzy sice nekončí dohodou, ale průměr úspěchu se pohybuje v rámci obvyklých 75-85 %.

Rodinné kauzy realizujeme ve dvojici:

Je totiž nutné vidět věci v kontextu - získat na počátku základní informace o situaci, orientovat se v konkrétních přáních, očekáváních a

počátcích nedorozumění a pak při hledání nových řešení nebát se diskutovat o jejich důsledcích. U nás mediujeme v týmu a velmi se tím šetří čas, zvyšuje se počet náhledů a souvislostí, které jednotlivec nemusí hned vidět a tím se ušetří i čas účastníkům v konfliktu. Komunikace mezi mediátory je i podprahově ukázkou efektivní komunikace mezi účastníky, když mají odlišné názory na věc.

Máme i zkušenosti s tzv. „kyvadlovou mediací“, kdy rodiče, kteří si navzájem ubližovali či kde jeden byl obětí a druhý pachatel, musí řešit nové situace: zvýšení výživného, změnu zaměstnání, bydlení, školy dětí. Každý z rodičů je v jedné místnosti a mediátor „přenáší“ informace mezi stranami navzájem. Role mediátora je v tomto případě velmi náročná, protože musí jednoznačně zachovat neutralitu a neradit. Takových případů není zatím mnoho, ale mediace by měla pomáhat rodičům i zde, protože jde o budoucnost jejich dětí.

Role dětí v mediaci:

Mediátor často klade rodičům otázky jménem „virtuálně přítomných“ dětí a nejednou se stává, že se rodiče zalekli, že neumějí odpovědět a hlavně dlouho přemýšlí o důsledcích svých rozhodnutí, resp. požadavků. V poslední době se šíří tzv. „pravidlo děti vždy do mediace přivést“. My to děláme pouze tehdy, když o tom rozhodnou rodiče a přesně vědí, na co chtějí soustředit pozornost v následujících mediacích s dítětem. Velmi dbáme na to, aby rozhovor s dítětem předtím vedl specificky připravený pracovník, který nic dětem neslibuje, naslouchá jim a předá rodičům pouze ty informace, které děti potřebují rodičům říci. Bez hodnocení a doporučení.

Spolupráce a Cochem:

Tzv. „zasítování“ není ještě běžnou součástí praxe. Tam, kde mediátor prezentuje mediaci adekvátním způsobem a kde popíše kdo je pro mediaci vhodný a kdo ne, a naváže kontakt s experty, co pomáhají rodinám, tam získává budoucí klientelu. Určitě to jsou některé soudy a OSPODy. Snažíme se spolupracovat i s dalšími institucemi, protože každý klient vyžaduje individuální službu a péči. V praxi to ale všude nefunguje, protože je akcentována obava z role konkurenta než dalšího možného spolupracovníka. Doporučujeme, aby lidé v mediaci, kde konflikt způsobil mnoho zlého, využívali současně i terapii.

Spolupráce formou Cochenského modelu je v počátcích. Uslyšíte některé naše experty, kteří vás o tom budou informovat. Jen doplním, že otevřená spolupráce je náročná, protože experti v týmu se mnohdy bojí konkurence a ztráty klientů a pak zdůrazňují fakt mlčenlivosti a nemohou nic o klientovi říci. Toto bych doporučila ošetřit než půjdete do terénu. Spolupráce stojí hodně na lidech a nikoliv na formálních krocích, které někdo nadiktuje. I my jsme členy několika týmů, ale bariéry obav z konkurence se odstraňují těžko. Když jsem slyšela na semináři hovořit přímo autora modelu Němce pana Jürgena Rudolpha, bylo vidět, že lidem věří, že něco dokáží změnit a že pomoc více expertů lidem současně urychlí řešení konfliktu a hlavně sníží trauma dětem, které se ocitnou v těžké situaci ztráty původní rodiny jako základny pro spokojený život. Mediátor rozhodně patří mezi členy této sítě, protože pomáhá lidem samotným, aby uzavřeli dohodu dle svých možností a potřeb. Překvapilo mne, že za střídavou péči odsouhlasil pan Rudolf dvěma rodičům po rozvodu model: **otec pracující** v Indii se bude o děti starat během jejich prázdnin a o vánocích, kdy přijede domů a jejich **matka** pak během školního roku. Tehdy v r.2010 uváděl, že pomocí cochenského modelu se zvedl počet střídavé péče na 80 %.

ZÁVĚREM

Velmi mi před mnoha lety pomohla slova u vás známého mediátora Dr.Vlado Labátha, který řekl: "... mediátorský jazyk není přirozený, je umělý.....", musíme se ho naučit. Americký psycholog pan Marshall B. Rosenberg v rámci „Konceptu nenásilné komunikace“ mediátorský jazyk nazval „žirafím“: proč žirafím?

- žirafa je vysoká, proto vidí svět z výšky, nadhledu, v širších souvislostech
- má ve světě živočichů největší srdce, proto dovede být empatická a chápající
- má malý mozek, ale není hloupá, nemá jej jen zatížen balasty předsudků, negativních zkušeností, dovede být neutrální a nehodnotící, tímto respektujícím způsobem dává najevo, že mluvčí je v pořádku, když říká to či ono a prožívá z počátku i negativní emoce.

Dodávám, že je možné se mediaci (žirafímu jazyku a mediačním dovednostem) naučit, ale je nutné se připravit na dlouhou cestu k opravdové neutralitě a vnímání lidí bez předsudků. A důvěřovat stranám,

že jsou schopné změn ve svém životě a že konflikt vyřeší. Mediace dává každému šanci, aby začal řešit život svůj a jeho potomků nově, bez negativních emocí a požadavků, ale na základě potřeb a možností svých i těch, s kterými situaci řeší.

Přeji vám všem, aby se vaše cesta k dokonalému rodinnému mediátorovi podařila co nejdříve. Zdravím z Prahy a posílám pozdrav: viva mediácia a otevřená spolupráce!

PŘEHLED LITERATURY:

1. Jürgen Rudolph: Jsi moje dítě, Cochemská praxe-cesty k lidštějšímu rodinnému právu, Praha, Odbor sociální péče a zdravotnictví MHMP 2010, www.socialni.praha.eu, cochemský model
2. T. Šišková: Facilitativní mediace, PORTÁL 2012, ISBN 978-80-262-0091-8, počet stran 207
3. T. Šišková, ed. (8 mediátorů) :Průvodce rodinnou mediací, PORTÁL, 2016, ISBN 978-80-262-1157-0, počet stran 251
4. <https://www.justice.cz/web/msp/mediatori>

Kontakt na autora:

PhDr. Tatjana Šišková

spoluzakladatelka Asociace mediátorů ČR, mediátorka, lektorka, zkušební komisařka

www.amcr.cz

VÝSTUP Z KONFERENCIE - SUMÁR PANELOVEJ DISKUSIE SUDCOV

Sudca OS Nový Jičín (ČR) Mgr. Vladimír Polák ako moderátor diskusie v úvode zdefinoval jeho predstavu princípov spravodlivosti, ktoré sa musia dodržiavať aj pri aplikácii zásad tzv. Cochemského modelu v súlade s požiadavkami na spravodlivý súdny proces. Je zrejmé, že mnohé atribúty spravodlivosti práve aplikácia zásad Cochemského modelu pomáha naplniť možno viac, ako tradičné súdne konanie. Stručne by sa dali zdefiniovať 4 atribúty spravodlivosti, ktoré musí konanie a celkovo aj činnosť súdu v súvislosti so zapájaním iných profesií ako súdov, sledovať.

1. Transparentnosť a predvídateľnosť
2. Férovosť a rovnosť
3. Rýchlosť
4. Akceptácia rozhodnutia

Predmetom panelovej diskusie bola debata o princípoch, na ktorých má byť postavené rozhodovanie v poručenskej agende aj s akcentom na doterajšie skúsenosti sudkýň a sudcu, ktorí v panelovej diskusii reprezentovali súdy, zapojené do pilotného projektu. Týmto princípom sa podriaďujú konkrétne nástroje, ktoré tiež závisia od postupu jednotlivých súdov a môžu byť odlišné. Niektoré „nástroje“ sa dajú zrealizovať ihneď alebo iba s krátkou dobou prípravy, niektoré si vyžadujú dlhšiu prípravu.

1. Transparentnosť a predvídateľnosť

Pre aplikáciu zásad Cochemského modelu je významný poznatok, že samotným meritórnym súdnym rozhodnutím sa nevyrieši konflikt. Rozhodnutie súdu je v podstate iba formálne a nevyriešený konflikt predznamenáva následné návrhy na výkon súdneho rozhodnutia, pretože nie je dobrovoľne dodržiavané. Situácia v rodine sa dynamicky mení a ak sa rodičia nenaučili spolu komunikovať a dohadovať o podstatných veciach týkajúcich sa ich spoločných detí, nevyhnutne dôjde v budúcnosti opäť k novému konaniu, pretože pomery sa zmenia a rodičia nebudú schopní reagovať na zmenené pomery novou dohodou.

Transparentnosť a predvídateľnosť je možné vnímať v dvoch rovinách – procesnoprávnej a hmotnoprávnej.

Z hľadiska procesnoprávneho je potrebné zabezpečiť informovanosť účastníkov konania, resp. verejnosti o osobitnom procesnom postupe súdov, resp. ostatných interdisciplinárnych subjektov v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o mal. deti. Transparentnosť v tomto zmysle teda znamená, že nielen že všetky subjekty vedia, čo robia a k čomu smerujú, a aké princípy ovplyvňujú jednotlivé procesy, ale postup súdu aj ostatných profesií **je zverejnený**, pre všetky subjekty aj rodičov známy, rodičia aj deti sa vedia z dostupných informácií zorientovať a citujúc JUDr. Poláka „vedia, čo ich čaká, keď sa povie Cochem“ resp. v slovenských podmienkach čo znamená postup súdu v konaní starostlivosti súdu o maloleté deti. Z toho vyplýva nutnosť zjednotenia postupu v celoslovenskom rozsahu s rešpektom k regionálnym odlišnostiam a následné zverejnenie informácií.

Nástroje, ktoré sa môžu zrealizovať okamžite resp. s iba krátkou dobou prípravy:

- **Informácie na webových sídlach** zapojených pilotných súdoch o novom prístupe k sporom o maloletých deťoch. Na stránke by bol prístupný list rodičom s informáciou o postupe súdu. Tiež 20 prosieb dieťaťa. Inšpirácia: <https://www.justice.cz/web/Okresn%C3%AD%20soud%20Brno%20venkov/zakladni-informace?clanek=rizeni-ve-vecech-pecce-soudu-o-nezletile>
Zriaďiť informáciu na webe obdobným spôsobom ako má OS Košice I (samostatná záložka „Deti a rozvod/rozchod“: <https://www.justice.gov.sk/OSKE1/Stranky/Dieta-rozvod-rozchod.aspx>).
- **Leták o novom postupe súdov.** Jednoduchá skladačka s postupom a časovým rámcom. Prístupná v tlačenej verzii aj v elektronickej (na webe súdov a ostatných zapojených odborníkov a inštitúcií. Všetci rovnako rodičov informujú o princípoch, na ktorých stojí súdne konanie a ktoré bude sudca aplikovať. Tým sa zužuje „hracie pole“ pre boje rodičov.
- **Sprievodný list rodičom** – jednotný pre všetky súdy (konkrétny postup by už bol individualizovaný). Vzorom môže byť OS Prešov, OS Brno venkov, OS Hodonín. List by bol k dispozícii rodičom v tlačenej

forme a uverejnený na webovom sídle zapojeného súdu. Ideálny stav je, aby tento list bol jednotný a používali ho všetky zapojené profesie.

- **List deťom.** Ten by odovzdal pracovník UPSVaR dieťaťu. Skúsenosť z ČR – listy sú dva, pre vekovú kategóriu 6-12 a 12-18 rokov. Dieťa je v ňom informované o postupe, o možnosti vyjadriť sa, je mu ponúknutá pomoc ak by potrebovalo.
- V ČR sa zverejňujú aj závery rodinnoprávnych sympózií sudcov, na ktorých sa zúčastňujú sudcovia zo všetkých stupňov súdu v ČR a venujú sa vždy jednej odbornej téme, kde hľadajú principiálny konsenzus k tejto téme.

Nespochybniteľným nástrojom informovanosti účastníkov konania je aj vlastná činnosť interdisciplinárnych subjektov a súdu, ktorí pri vzájomných stretnutiach s rodičmi a mal. deťmi, oboznámia ich s pravdepodobným postupom súdu (napr. neformálne stretnutie rodičov pred vyšším súdnym úradníkom, odporúčenie odbornej pomoci rodičom v prípade vážnejšieho narušenia vzťahov, za využitia služieb mediátora, referátu poradensko-psychologických služieb a pod.).

Z hľadiska hmotnoprávneho napĺňania požiadavky na **transparentnosť a predvídateľnosť** je určite jedným z princípov, ktorý je východiskový, **princíp rovnakého cieľa** pre súd a pre spolupracujúce profesie, a tým je orientácia na najlepší záujem dieťaťa a motivácia prevzatia zodpovednosti za riešenie konfliktu a zabezpečenie „šťastia a spokojnosti detí“ ich rodičmi. Každá profesia má svoju identitu, ale všetci majú rovnakého klienta a jeden cieľ.

Slovné spojenie **najlepší záujem maloletého dieťaťa** nemožno jednoznačne definovať, rešpektujúc pritom jedinečnosť konkrétne prejednávaného prípadu. Zákonodarca však v čl. 5 zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o rodine“) pristúpil k demonštratívnejmu výpočtu jeho jednotlivých kritérií, ktoré je v konaní potrebné vyhodnocovať jednotlivo, následne v ich vzájomnej súvislosti.

Ak súd dospeje k záveru, že rodičia nie sú schopní dohody, mal by im odporučiť odbornú pomoc, ktorá bude viesť k ich edukácii. Podrobenie sa odbornej pomoci bude spočívať na dobrovoľnosti účastníkov konania, ich subjektívne rozhodnutie však neostane bez následkov. Súd by pri rozhodovaní o úprave výkonu rodičovských práv a povinností mal

vyhodnotiť prístup rodičov k odporúčanej pomoci, ktorá mala znamenať stabilizáciu v rodine a jej odmietnutie by malo ísť na vrub rodičovi, ktorý spoluprácu znemožňuje. O tejto skutočnosti by mali byť účastníci konania poučení vyšším súdnym úradníkom, resp. sudcom, kladúc pritom dôraz na predvídateľnosť súdneho rozhodnutia.

Transparentnosti a predvídateľnosti napomáha tiež **princíp „normálnosti“** – rodičia a spoločnosť vie, čo sa bude považovať pri súdnom konaní za normálne (ak sa nepreukážu výnimočné odchýlky). Normálna je obvyklá výška výživného (ak nie je niečo výrazne v danom prípade inak). Normálne je, aby dieťa malo oboch rodičov.

2. Férovosť a rovnosť

Princíp rovnocenného rodičovstva oboch rodičov, nie z pohľadu kvantity ale kvality vzťahu je predpoklad toho, aby boli rodičia vnímaní ako rovnocenní. Aby bolo z ich strany konanie chápané ako férové, mala by platiť tzv. „nulová hypotéza“ - iba výnimočne je jeden rodič výrazne menej schopný sa starať o dieťa. JUDr. Polák na príkladoch zo školení poukázal na to, ako je pri reálnom súdnom konaní chybné nastavená premisa napríklad aj u kolíznych opatrovníkov ako aj u sudcov a ostatných profesií, že matka sa vie lepšie postarať o deti (predpokladá sa, že vie variť, upokojiť dieťa, postarať sa o ne), otec sa musí na to kvalifikovať, t.j. nepredpokladá sa automaticky, že sa vie o dieťa riadne postarať. Prejavuje sa to napríklad tak, že to, či vie pripraviť teplú večeru sa napr. kolízny opatrovník špeciálne na pojednávaní pýta iba otcov, matiek sa to nepýta.

Ako bolo uvedené vyššie, za férové sa považuje, ak sa k rodičom správajú súdy rovnako. Procesne na princíp férovosti a rovnosti nadväzuje neformálne stretnutie s rodičmi na súde, ktoré by malo byť spoločné. Musí byť vedené opäť s nulovou hypotézou o lepšej „kvalifikácii“ jedného z rodičov na rodičovstvo (ak tomu nenasvedčuje iná okolnosť, napr. domáce násilie, sexuálne násilie páchané na deťoch a pod., obaja rodičia by sa mali považovať za schopných výchovy dieťaťa).

Nástroje, ktoré sa môžu zrealizovať okamžite alebo iba s krátkou dobou prípravy:

- **Spoločná schôdzka rodičov** – všetky subjekty sa budú stretávať vždy s oboma rodičmi (okrem situácií, kedy je nevyhnutné oddelené stretnutie). Ak sa ale realizuje oddelené stretnutie, tak opäť by sa

malo toto realizovať tak, aby sa stretnutia pokiaľ možno uskutočnili v rovnakom počte a rozsahu s oboma rodičmi.

- **Batéria otázok.** Súdny aj všetky subjekty interdisciplinárnej spolupráce majú k dispozícii zoznam odporúčaných otázok, ktoré kladú vždy obom rodičom. Otázky smerujúce k spolupráci, zisteniu štádia konfliktu, k zisteniu vhodnej odbornej pomoci pre jednotlivú rodinu.

3. Rýchlosť

Princíp rýchleho nástupu pomoci – prvého stretnutia na súde, následného výberu vhodnej odbornej pomoci a následne súdneho konania. Cieľom je rýchle ukončenie neistého stavu (možno aj dočasnými úpravami formou neodkladného opatrenia, ktoré zastabilizujú situáciu).

Princíp rýchleho nástupu pomoci bude pre účastníkov konania vyplývať už zo samotných časových rámcov súdneho konania, obsiahnutých v letákoch o novom postupe súdov.

Znalecké posudky a najmä súkromné znalecké posudky nemajú v súkromnom rodinnom práve miesto (okrem špecifických prípadov, kedy sú nevyhnutné), okrem iného zapríčiňujú predlžovanie súdneho konania.

4. Akceptácia rozhodnutia

Dodržiavanie vyššie uvedených princípov má za následok dobrovoľnú akceptáciu rozhodnutia, aj pokiaľ ho robí súd meritórnym rozhodnutím. **Princíp rodičovskej zodpovednosti**, zdieľaného rodičovstva, rodičovskej kompetentnosti starať sa a vychovávať dieťa, ktoré by malo nahradiť doposiaľ chápané konanie ÚPP ako konanie o rodičovských právach a povinnostiach. Rodičia majú zodpovednosť, nie je to len právo rodiča ale najmä jeho povinnosť. Možný legislatívny výstup, ktorý by zohľadňoval túto otázku by mohol smerovať k tomu, aby bola do foriem starostlivosti zahrnutá aj spoločná starostlivosť/spoločná zodpovednosť/zdieľané rodičovstvo a pod. prípadne, aby došlo k zmene pojmoslovia a striedavá osobná starostlivosť by sa premenovala napr. na zdieľanú, spoločnú a pod.

Z procesného hľadiska akceptáciu rozhodnutia treba sledovať aj pri dočasnej úprave pomerov do konečného rozhodnutia súdu. Súdny sú schopné zredukovať na minimum neodkladné opatrenia (NO) pomocou koordinátorov. Dôležité je vytýčiť urgentný termín (do 7 dní aj v prípade

30-dňových NO). Namiesto NO sa vytvorí dočasný rodičovský plán, pokiaľ bude prebiehať odborná pomoc iných subjektov, príp. budú mať rodičia možnosť do nariadeného prvého pojednávania dočasný plán vyskúšať a príp. modifikovať. Ak aj je vydané NO, je potrebné zdôrazniť jeho dočasnosť a to, že spor môže skončiť aj iným výsledkom, pričom sa bude zohľadňovať správanie rodičov.

Nástroje, ktoré sa môžu zrealizovať s potrebnou prípravou:

- **Rodičovský plán.** Súhrn otázok, na základe ktorých sa rodičia vedia dopracovať k rodičovskej dohode. Rodičovský plán sa vyplní buď individuálne a potom sa hľadajú prieniky, alebo spoločne, ktorý obsahuje nie iba konfliktné oblasti, kde rodičia majú nezhody, ale aj bezpečné oblasti, kde sa rodičia vedia dohodnúť a na ktorých sa dá budovať dohoda. Je už aj v praxi zapojených súdov potvrdené, že aj v prípade, ak rodičia chcú nechať na rozhodnutí súdu úpravu niektorých bodov rodičovskej dohody (napríklad výživné, alebo styk cez Vianočné sviatky a iné „neuralgické“ body), je akceptácia rozhodnutia vyššia, ak rodičia boli ocenení v procese (či už súdom alebo iným subjektom) za to, že sa im podarilo aspoň na časti otázok o výchove sa zhodnúť.

Rodičovský plán predstavuje určité novum a v rozhodovacej činnosti súdov nemá ešte svoje ustálené miesto, je preto vhodné otvoriť rozpravu o tomto inštitúte, s bližším zameraním sa na okruh otázok, ktoré by mal zodpovedať, jeho záväznosť a následky jeho nerešpektovania.

Panelovej diskusie za zúčastnili:

JUDr. Eva Farkašová, OS Prešov

JUDr. Antónia Kandrává, KS Prešov

JUDr. Dušan Miškovčík, OS Kežmarok

Mgr. Katarína Mužilová, OS Bratislava II

Mgr. Vladimír Polák, OS Nový Jičín (Česká republika)

JUDr. Sylvia Szabadošová, OS Prešov

JUDr. Patrícia Železníková, KS Bratislava

Vážení čitatelia, v zborníku sme predstavili niekoľko podnetných príspevkov, ktoré by Vás mohli inšpirovať vo vašej práci, najmä pri riešení rodinných sporov. Miesto samotného záveru a na zamyslenie uvádzame príspevok Michaely Dobšovič.

RIEŠENIE BEZ HÁDOK, ALEBO O MOJEJ CESTE TRPKÝM ROZVODOM A OSLOBODZUJÚCEJ MEDIÁCII

V roku 2016 som po dlhom rozhodovacom procese opustila svoju komfortnú zonu a opustila som náš zabehnutý manželský život. Bála som sa, že všetkým ublížim, tak som čakala na na ten správny okamih. Ale kedy je ten správny okamih na rozchod, rozvod keď máme spoločné deti a majetky?

Mirko, môj bývalý manžel je bankový manažér. Pragmatický, úspešný a sebavedomý „finančný žralok“. Ja pracujem pre leteckú spoločnosť v zahraničí. Ovládam niekoľko jazykov, ale nie som dobrý rétorik, ako bol môj manžel. Nebolo ľahké sa s ním dohodnúť, často som sa nedostala ani k jedinému slovu. Nemala som žiaden plán, akou cestou sa mám vydať. Vedela som len, že teraz alebo nikdy ...

Deti ostali v našom dome s Mirom, kým som si nenašla podnájom. Boli zvyknuté byť iba s jedným z nás, pracovala som na smeny a Miro od pondelka do piatka.

Podľa štatistík je rozvod na 2. mieste v bodovom rebríčku stresu. Je to ťažko pochopiteľné pre niekoho, kto to nezažil. Plytko som dýchala, akoby som sa nevedela zhlboka nadýchnuť. Strach ma úplne paralyzoval, nebola som schopná reálne a objektívne rozmýšľať. Všetko sa zdalo beznádejné, stratila som zmysel doterajšieho života a stratila sa aj vidina zajtrajška. Začala som pochybovať o mojom rozhodnutí. Mala som vydržať, veď po materiálnej stránke som mala všetko. V zime lyžovačka, v lete dovolenka pri mori, dom so záhradou a bazénom.

Napriek tomu, že Miro mal po ruke hneď piatich právnikov, ktorí by mu boli vybojovali všetko, prišiel s návrhom na mediáciu.

Mediátor je osoba podobná psychológovi, ktorá udobruje dve rozhádané strany, pomyslela som si. Na prvé stretnutie sme prišli spolu. Jemná, krehká žena nás srdečne privítala, akoby nevedela prečo sme prišli. “Ideme sa rozvádzať predsa!“. Predstavili sme sa, urobila si o nás obraz. Bola schopná nestranne reagovať na naše potreby. Vyrovnala presilu a vyzdvihla nás na

rovnakú úroveň, kde sme vedeli bez boja komunikovať. Bolo to veľmi ľudské a zároveň profesionálne. Objektívne nás viedla týmto bolestivým procesom.

V našom prípade išlo hlavne o deti. Miro dlho nesúhlasil so striedavou starostlivosťou.

Bol presvedčený o tom, že to pre deti nie je vhodné vzhľadom na moju prácu. Aj v tomto mala naša mediátorka rýchlu pomoc. Na druhý deň sme priniesli deti k detskej psychologičke, s ktorou spolupracuje. Nech to posúdi odborník, ktorý vie, ako na to a deti nemusia ostať lojálne voči jednému z rodičov. Deti milujú svojich rodičov bezpodmienečne a rovnako.

Termín rozvodu sa blížil. Mediátorka spísala všetky, pre nás dôležité body, uviedla presné časy. Všetko dala na papier „čierne na bielom“. Často opravovala celú dohodu kvôli jednej spojke, jednému slovíčku. Dohodu sme predložili pred našu sudkyňu. Mala som predniesť posledné slová ... Dá sa to vôbec? Ved' sa nelúčime, sme navždy spojení našimi deťmi. „Rozvod odzrkadluje manželstvo“. Pomoc mediácie je dôležitá aj pre náš život po rozvode. Naďalej sa vieme s úctou na seba pozrieť.

Niekedy sa detí opýtam, čo by si najviac želali. Príde odpoveď: „Keby sme boli všetci spolu“. Je ťažké im vysvetliť, že niekedy sa stretnú dve nekompatibilné osobnosti. Preto ich deti ale nesmú trpieť, žiť v strese, napätí, ale hlavne: bez hádok.

Michaela Dobšovič